

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKİLAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK ORTODOKSLARI

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI

HAZIRLAYAN
Özgür MERT
Yüksek Lisans

DANIŞMAN
Dr. Leyla KIRKPINAR

İZMİR/2005

Yazar Adı : Özgür MERT
Tez Adı : Türk Ortodoksları

ÖZET

Türk Ortodoksları adlı tez çalışmamda 1919 ile 1968 yılları arasında Papa Eftim önderliğinde Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı kurulan Türk Ortodokslarının tarihini araştırdım.

Bu tezimde bu konu ile ilgili bilgi veren araştırma eserlerinden, milli mücadele dönemi ve Cumhuriyet dönemi Türk basınından ve arşiv belgelerinden yararlandım.

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Papa Eftim ve Türk Ortodoksları, Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanlılık propagandasına karşı Kayseri Zincidere'de Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurdular. Yunan ordusuna karşı Türk ordusunu desteklediler.

Lozan Antlaşması sonucunda Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'da kalmasına karşın Türk Ortodoksları mücadele ile Yunanistan'a gönderildiler.

Türk hükümetinin Türkiye'de kalmasına izin verdiği Papa Eftim, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin bir Türk kurumu gibi hareket etmesi için çalıştı. Patrik Grigorios'un İstanbul Rum halkını iyi idare edememesi ve Bizans politikalarından vazgeçmemesine karşın Galata Panaiya Kafatiani Kilisesi'nde Türk Ortodoks Patrikhanesini kurdu. Hayatının sonuna kadar Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine karşı mücadele etti.

ABSTRACT

I have explained the contestation between Papa Eftim and Turk Orthodox of the his leadership that established in the roof of the Turk Orthodox Patriarchate against the Fener Greek Orthodox Patriarchate between years of 1919 to 1968 "*Turk Orthodox*" in my thesis.

In This thesis, I have gathered the informations from the researches, national Independency and in the Rebulic periods of Turkish pres and archives.

In Turkish National İndenpendcy War, Papa Eftim and the Turk Orthodox's confronted the Fener Greek Ortodox Patriarchate and the grece propaganda with their Turk Orthodox Church that They had established in Kayseri Zincidere. They supported Turkish military against the Greek military.

However as a result of the Lausanne Alliance Fener Greek Orthodoks Patriarchate was remained in İstanbul and Turk Orthodox Was sent to Greece in accordance with permuting.

In the autharization with Turkish Goverment staying in Turkey Papa eftim, tried to make the Fener Greek Orthodox Patriarchate in to Turkish İstitution. As a patrik Grigorios wasn't able to administer the Istanbul Greek community succesfully and not giving up the Byzantium politics, as a result Papa Eftim with having the Istanbul's galata greek community's support, established the Turk orthodox Patriarchate in Galata Panaiya Kafatiani Church. He defended Turk Orthodox Patriarchate against Fener Greek Orthodox Patriarchate until the end of his life.

KAYNAKÇA

I-ARŞİV BELGELERİ

A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (İstanbul)

Dosya:49/2 **Gömlek No:** 42 **Fon Kodu:** DHKMS / (Papa Eftim Keskin'de Mukim) Kendilerine bazı yerleri mesken edinerek, asayiş bozarak ihtilale hazırlık yapan papaz ve şahısların göz altında tutulması

B- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri (Ankara)

Dosya: 94B-17 **Fon Kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 109.724.17. / Papa Eftim'in Grigoryos'un patrikliğe seçilmesi sebebiyle hükümetimize gönderdiği bilgi.

Dosya: 102-58 **Fon Kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 13.25..18. / İstimat Zihni'nin hukuka hizmetlerinden dolayı mübadeleden istisnası.

Dosya: 9792 **Fon kodu:** **Yer no:** 116.810..12. / Gagavuzların Türkiye'de iskanı konusundaki Tefik Kamil'in görüşleri.

Dosya: 94B-21 **Fon Kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 109.724..23. / Papa Eftim'in İsmet İnönü'ye gönderdiği dilekçe.

Dosya: E 5 **Fon kodu:** 30..1.0.0 **Yer no:** 65.406..11. / Türk Ortodoksları dini başkanı Papa Eftim Erenorol'un Hristos Kilisesi'nin Fener Papazlarına teslim edilmemesi talebi.

Dosya: 94-6 **Fon Kodu:** 30..18.1.1 **Yer no:** 3.18..14. / Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasına dair Bakanlar Kurulu kararı.

Dosya: T 1 **Fon kodu:** 30..1.0.0 **Yer no:** 133.870..8. / İstanbul Müstakil Türk Ortodoks Kilisesi Ruhani Lideri Papa Eftim'in Kıbrıs hakkındaki görüşleri

Dosya: 94B-17 **Fon kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 109..732.31. / Eftim Karahisadaris tarafından kiraya verilen Paniya Kafatiani ve Hristos Kiliseleri'nin Rum Cemaatine iadesi ve 3950 sayılı kanunun Rum kiliseleri okullarına uygulanması

Dosya: T 11 **Fon kodu:** 30..1.0.0 **Yer no:** 101.623..9. / Metopolitefes adlı gazetesinin Papa Eftim Galata kiliselerinden uzaklaştırılmalıdır adlı yazı.

Dosya: A 7 **Fon kodu:** 30..1.0.0 **Yer no:** 18.102..9. / Türk Ortodoks Kilisesi Reisi Papa Eftim Hakkındaki yazışmalar.

Dosya: 94B-174 **Fon kodu:** 30.10.0.0 **Yer no:** 109..732.13. / Atina'da çıkan Prosahi gazetesinin vakıflar mütevellileri hakkında çıkan yazısı.

Dosya: 94B-202 **Fon kodu:** 30.10.0.0 **Yer no:** 109..733.2. / Rum Ortodoks azınlıkların isteklerini içeren İstanbul Bölge Müfettişi Sadi Irmak'ın Raporu.

Dosya:94B-5 **Fon kodu:** 30.10.0.0 **Yer no:** 109..724.5. / İstanbul Rum cemaatinin Meletios'un İstanbul Rum Patrikhanesi'nden uzaklaştırılması istekleri.

C- Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

“Rum Bor Halkının Milli Kongreye İzmir'in İşgalini Protesto eden Telgrafı” , **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, 50/112 (Haziran 2001), s. 16-19.

II- SÜRELİ YAYINLAR

A- Dergiler

Aksiyon

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Askeri Tarih Bülteni Dergisi

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Atatürk Yolu

Atlas Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Belleten

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Gagoğuz

Hürriyet Gösteri

Konya

Tarih ve Düşünce

Tarih ve Toplum

Türk Diplomatik

Türk Dünyası Araştırmaları

Türk Dünyası Tarih Araştırmaları

Tarih Konuşuyor

Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi

Türk Kültürü Dergisi

Ün Isparta Halkevi Dergisi

Yakın Tarihimiz

Yeni Hayat

Yesevi Sevgi Dergisi

B- Gazeteler

Büyük Doğu

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İleri

Tanin

Tasvir-i Efkar

Tercüman

Tevhid-i Efkar

Vakit

Ulus

Yeni Gün

III-İNCELEME YAPITLAR

A-Kitaplar

Alkan, Hakan, **Türkiye Patrikhaneleri I**, Kutup Yıldızı yay., İstanbul, 2003.

Anzerlioğlu, Yonca, **Karamanlı Ortodoks Türkler**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2003.

Arı, Kemal, **Büyük Mücadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923- 1925)**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2000.

Arıkan, Zeki, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi, yay., Ankara, 1989.

Atalay, Bülent, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908- 1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı yay., İstanbul, 1998.

Aygil, Yakup, **Turanlı Hristiyanlar**, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2003.

Baykurt, Camii, **Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler**, Sanayii Nefise Matbaası, İstanbul, 1932.

Baydar, Mustafa, **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**, İstanbul, 1968.

- Bilsel, M. Cemil, **Lozan II**, Sosyal yay., İstanbul, 1998.
- Cihangir, Erol, **Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Galanti, Avram, **Ankara Tarihi**, Ankara, 1953.
- Gentizon, Paul, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Gülmez, Nurettin, **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.
- Güngör Harun, Argunşah, Mustafa, **Gagauz Türkleri**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2002.
- Ekincikli, Mustafa, **Türk Ortodoksları**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.
- Ergene, Teoman, **İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları**, İ.P Neşriyat, İstanbul, 1951.
- Hatipoğlu, M. Murat, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923- 1954)**, Ankara, 1997.
- Kalpakçioğlu, Özdemir, **Yunandan Dost Olmaz**, İstanbul, 1995.
- Kars, Zübeyir, **Milli Mücadele'de Kayseri**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.
- Macar, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim yay., İstanbul, 2003.
- Nakracas, Georgios, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, Belge yay., (çev. İbrahim Onsunoglu), İstanbul, 2003.
- Oran, Baskın, **Atatürk Milliyetçiliği, Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Özkan, Salih, **Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresinin Toplanması ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, KAYTAM, Kayseri, 2003.
- Öztürk, Nazif, **Azınlık Vakıfları**, Altın Küre yay., Ankara, 2003.
- Peker, Nureddin, **1918- 1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı Hatıraları**, İstanbul, 1953.
- Sevük, İsmail Habib, **Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler**, (Yay. Haz: Mustafa Eski), Atatürk Araştırma Merkezi yay, Ankara, 1999.
-, **Yurttan Yazılar**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara,1997.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I, (1920- 1945)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.

Şahin, M. Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1980.

....., **Türkiye Patrikhaneleri**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Tanrıöver, Hamdullah Suphi, **Dağ Yolu**, İstanbul, 1929.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, IV, Türkiye İş Bankası yay., 1985.

Tosun, Ramazan, **Türk-Rum Nüfus Mübadeleleri ve Kayseri'deki Rumlar**, Tolunay Yayıncılık, Niğde, 1998.

Türk İstiklal Harbi, Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919- 1921), Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1974.

Türker, Orhan, **Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Türsan, Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987.

Yeşilyurt, Süleyman, **Atatürk'ten Bugüne Bilinmeyen Yönleriyle Türk Hristiyanlarının Patrikhanesi**, Ankara, 1995.

B-Makaleler

Aksu, Fehmi, "Isparta'da Hristiyan Türklere Dair", **Ün Isparta Halkevi Mecmuası**, XV/45-46 (Kasım, 1937), ss. 643-646.

Alan, Gülbadi, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", **Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Enst. Dergisi**, Sayı: 10, (Ekim, 2001), ss. 182-196.

Anhegger, Robert, "Evangelis Misailidis Efendi ve Türkçe Konuşan Dindaşları", **Tarih ve Toplum**, IX/50 (Mart, 1988), ss. 175-177.

Anzerlioğlu, Yonca, "Ortodoks Karamanlılar", **Tarih ve Düşünce**, XL/468 (Mayıs 2002), ss. 22-37.

- Arı, Kemal, “Kurtuluş Savaşının Bitiminde Türkiye Dışına Yönelik Göçler ve Sonuçları”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri:Değişen Dünya Dengeleri İçinde Türkiye(İstanbul,23-25Ekim1995)**,I, Gn.kur. ATASE yay., Ankara, 1995, ss. 496-504.
- Arısoy, Ömer, “Hristiyan Türkler”, **Tarih ve Düşünce**, (Eylül, 2002), ss. 29–37.
- Atalay, Bülent, “Türk Ortodokslarının Kendi Patrikhanelerini Kurmak İçin Verdikleri Mücadele”, **Türk Kültürü Dergisi**, XXXIX/462 (Kasım, 2001), ss. 30–40.
- Ayan, Dursun, “Kurtuluş Savaşı’nda Ortodoks Türkler”, **Türk Yurdu**, XVII/122 (Ekim,1997), ss. 92-96.
- Demiriz, Yıldız, “Eskişehir’de Bir Karamanlıca Mezar taşı Kitabesi”, **Tarih ve Toplum**, II/66 (Haziran 1989), ss. 356–357.
- Ekincikli, Mustafa, “Türk Ortodokslarının Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye yay.,VI, 2002, ss. 233-238.
- Eraslan, Esat, “Kurtuluş Savaşı’nda Yunan–Fener Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım”, **Atatürk Yolu**, XV/15 (Mayıs 1995), ss. 407–437.
- Eckmann, Janos, “Karamanlıca’da Birkaç Grendium Terkibi”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, (Mayıs, 1989), ss. 89–93.
-, “Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar, I Phonetica”, **AÜ DTCF Dergisi**, VIII/I (Mart, 1950), ss. 165–171.
- Elöve, Emin, “Türkiye’de Din İmtiyazları”, **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, X/1-4 (1953), ss. 360-366.
- Ercan, Yavuz Hikmet, “Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi”, **AÜ DTCF Dergisi**, V/8-9 (1967), ss. 417–436.
-, “Sürgündeki Hristiyan Türkler” **Aksiyon**, Sayı:163, (17–23 Ocak 1998), ss. 29–36.
- Erenerol, Selçuk, “Fener Patrikhanesinin İhanetleri”, **Türk Diplomatik**, Sayı: 10 (Ekim, 1995), ss. 5–7.
- Erşen, Türker Mustafa, “Taş Labirent Güzelyurt”, **Atlas**, (Haziran 1999), ss.113-128.
- Güngör, Harun, “Karamanlıca (Grek Alfabeli Türkçe)”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı.33, (Aralık 1984), ss. 95–101.

- Hablemitoğlu, Necib, “Edebiyeti’nin 61. Yıldönümünde Armağan: Kemal’in Askerleri”, **Yeni Hayat**, Sayı:120, (Ekim 2004), ss. 24–28.
- Koman, M. Mesud, “Anadolu Hristiyanlarında Türk Adları”, **Konya Dergisi**, III, (İkinci Teşrin, 1936), ss. 180–183.
- Korat, Gürsel, “Yunan Harfleri ile Türkçe”, **Atlas**, Sayı:175, (Ağustos, 2003), ss. 65–74.
- Kumkale, Tahir Taner, “ Türk Ortodoks patriği Selçuk Erenerol Bey’i Kaybettik”, **Önce Vatan**, 25 Aralık 2002, ss. 6.
- Kut, Turgut, “Evangelines Misialidis Efendi”, **Tarih ve Toplum**, (Aralık, 1987), ss. 22–26.
- Peker, Nureddin, “Türk Dostu Değil, Türk Oğlu Türk Papa Eftim’in Arkasından”, **Tarih Konuşuyor**, VIII/52 (Mayıs 1968), 3689–3693.
- Sofuoğlu, Adnan, “İstiklal Harbinde Kiliseler”, **Türk Yurdu**, XVII/122 (Ekim,1997), ss.95-98.
- Sümer, Faruk, “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?”, **Belleten**, XXVI/96 [1960], ss. 575.
- Şakiroğlu, H, Mahmut “Karamanlidika”, Yunan Harfleri ile Türkçe Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası”, **Belleten**, XXXVIII/152 (Ekim,1974), ss. 758-770.
- Tekin, Talat, “Grek Alfabeti İle Türkçe”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:3, (Mart,1984), ss. 21-25.
- Tosun, Ramazan, “Türk-Rum Nüfus Mübadelesi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye yay., XVI, 2002, ss. 597-608.
- Türker, Orhan, “Anadolu Mozağinden Bir Kayıp: Karamanlılar”, **Hürriyet Gösteri**, Sayı.133, (Kasım 1991), ss. 82–83.
-,“Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ahali Mübadelesinin 75. Yılı”, **Tarih ve Toplum**, XXXIX/172 (Nisan 1998), ss. 82–83.
-, “35 Yıl Önce Yunanların Türkiye’den Sınırdışı Edilmeleri, **Tarih ve Toplum**, 32/190 (Ekim 1990), ss 201–205.
- Türkdoğan, Orhan, “Anadolu’da Ortodoks Türkler”, **Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Dergisi**, (Mayıs 1997), ss. 124–130.
- “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Bükreş Büyükelçiliği”, **Gagoğuz**, VI/41, 2004, ss.21-26.

“Papa Eftim’in Tatlı Sözleri”, **Yakın Tarihimiz**, (Ocak 1963), ss.27

C-Ansiklopediler

Türkler Ansiklopedisi, VI-XVI, Yeni Türkiye yay., İstanbul, 2002.

D-Broşürler

Papa, Eftim, **Türk Ortodoksları Ruhani Reisi Papa Eftim’in Kıbrıs Hakkındaki Görüşleri**, İstanbul, 1958.

IV-KAYNAK GÖRÜŞMELER

Sevgi Erenerol

II-LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE SONRASINDA PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKSLARI

A- NÜFUS MÜBADELESİ VE TÜRK ORTODOKSLARI

1922’de Türkiye’nin batısında Kuşadası’ndan Eskişehir’e ve oradan İzmit’e kadar çizilecek kabaca bir hattın batısında kalan geniş bölgede yaşayan Rumlar, Yunan ordusunun ayak bastığı ve Türklerle savaş durumunun yaşandığı bir alanda kalmışlardı. Yerli Rum halkı, Türkler tarafından Yunan ordusuna destek vermek ve düşmanla işbirliği yapmakla suçlanıyorlardı. Yunan cephesinin çökmesiyle birlikte, Yunan ordusunun bir taraftan Bursa-Mudanya öte yandan Çeşme yönüne doğru geri çekilmeye başlaması çevrede köy kasaba ve şehirlerde yaşayan yüz binlerce Rum halkı, Yunan ordusu gittikten sonra Türklerle aynı coğrafyada yaşayamayacakları ve Türklerin burada kendilerini yaşatmayacakları korkusuyla liman bölgelerine göçmeye başlamışlardı¹.

Bu göç hareketi boyunca başta İstanbul olmak üzere Samsun, Trabzon, Ordu, Giresun gibi liman şehirlerine toplandılar. Yunanistan’dan gelen vapurlar bu liman şehirlerinde toplanan göçmenleri taşıyorlardı. Bu göç hareketi boyunca Rumlar birçok beslenme ve sağlık sorunlarıyla karşılaşmışlardı. Bir ay içinde Türkiye’den ayrılarak Yunanistan’a göç eden Rum sayısı 650.000 idi. Bu sayı 1922 yılının sonuna dek 1.000.000’nu aşmıştır².

Bu göç dalgasının Yunanistan için yarattığı sorun daha da artmış, Yunan Hükümeti bu göçmen sorununun altından tek başına kalkamayacağını anladığından Milletler Cemiyeti’ne başvurmuştur. Bu arada Birinci Dünya Savaşı sonrası öncelikle yakın doğuda yaşadıkları toprakları göç eden göçmenlere yardım amacıyla Milletler Cemiyeti tarafından

¹ Orhan Türker, “Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Ahali Mübadelesinin 75. Yılı”, **Tarih ve Toplum**, XXIX/172 (Nisan, 1998), s. 34.

² Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2000, s. 7. Karşılıklı göç sonucunda Türkiye ile Yunanistan arasında yer değiştiren insanların sayısı hemen hemen tüm kaynaklarda farklıdır. Orhan Türker’in verdiği verilere göre bu sayı, 1.200.000 ile 1.600.000 arasındadır ; Orhan Türker, **a.g.m.**, s. 36.

oluşturulan komisyon başkanlığını yürütmekte Norveçli araştırmacı Dr. Fridjof Nansen bu konu ile ilgili olarak iki ülke arasında arabuluculuk yapmakla görevlendirilmişti³.

Azınlıkların mübadelesi meselesinin ilk safhası Dr. Nansen'nin girişimleri ile başlar. Dr. Nansen Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslümanların mübadelesi meselesini Milletler Cemiyeti adına görüşüp, kararlaştırmak amacıyla Ankara'ya gitmek istemişti. Fakat Dr. Nansen'nin İstanbul'a geldiği sıralarda Anadolu'da savaş devam etmekte olduğundan Anadolu'ya gitmesi mümkün olmamış bunun üzerine Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilcisi Hamit Bey ile görüşmüştü. Dr. Nansen, bu görüşme de, üç öneri öne sürmüştür: 1- Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Müslümanlar mübadele edilmeli. 2- Mübadele kararlarından İstanbul'daki Rumlar mübadele dışında tutulmalı, mübadele işlemi Batı Trakya Müslümanları ile Doğu Trakya Rumları ile olmalı idi. 3- Ayrıca mübadele isteğe bağlı ve zaman kaybedilmeden olmalı idi⁴.

Lozan Barış Konferansı, Türkiye ile Batılı Devletler arasında savaş ortamına son vermek amacıyla toplanmış bir konferanstı. Bu görüşmelerde siyasal sınırların yeniden belirlenmesi yanında ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözümlenmesi gerekiyordu. Bu barış görüşmesinde ayrıca uluslaşma hareketlerinin önemli bir halkası olarak görülen nüfus sorununun ele alınması umuluyordu⁵. Türkiye ile Yunanistan heyetleri Lozan Görüşmeleri'nde bu ağır şartlar altında kalmışlardır. 21 Kasım 1922 tarihinde bir tarafta Türkiye diğer tarafta İngiltere, Fransa İtalya, Yunanistan, Romanya, ve Yugoslavya'nın yer alacağı barış görüşmeleri Lozan'da başlamıştır⁶.

Lozan Konferansı'nda mübadele ile ilgili ilk oturum 1 Aralık 1922 yılında toplandı. Bu oturuma Yunan Temsilcisi Venizelos, İngiltere Temsilcisi Lord Curzon, Türkiye Temsilcisi İsmet Paşa ve Milletler Cemiyeti adına Dr. Nansen katılmıştır. Bu ilk oturumda Dr. Nansen, Türk Yunan Devletleri arasındaki ahali değişimi ile ilgili bir rapor sunmuştu. Bu raporda; Dr. Nansen, İstanbul Rumlarının halk değişimi dışında tutulmasını, halk değişiminin Batı Trakya Türkleri ile Doğu Trakya Rumları arasında zaman kaybedilmeden yapılmasını önermiştir. Bu teklif Venizelos ve Lord Curzon tarafından destek görmüş, fakat İsmet Paşa tarafından kabul edilmemiştir. İsmet Paşa ise, Doğu Trakya'nın

³ A.g.m., s. 34.

⁴ Tasvir-i Efkar, 9 Aralık 1922.

⁵ Kemal Arı, a.g.e., s. 15.

⁶ Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı yay., İstanbul, 2001, s. 253.

Türkiye'ye yeni teslim edildiğini, ayrıca Yunanlıların Doğu Trakya'yı teslim etmeden önce bölgeyi yağmaladıklarını belirterek nüfus değişimini genel olarak yapılmasını teklif etmiştir. Bu oturumda sonuç olarak bu konu ile ilgili bir alt komisyonun oluşturulmasına karar verilmiştir⁷. Konferans esnasında Yunan temsilcilerinin ortaya attıkları fikir her iki ülkede bulunan Türk ve Rumların değişime uğraması, İstanbul Rumlarının ise bu değişimin dışında tutulması idi. İsmet İnönü'ye göre; “*Yunan temsilcilerinin amacı Yunan topraklarında sakin Müslümanların kış ortasında meskenlerinden çıkartılarak yerlerine Türkiye'den getireceği Rumları iskan etmektir. Halbuki Yunanistan'ın Avrupa'dan kovup çıkaracağı bu Türklere Anadolu'da tahsis edilecek olan haneleri Yunan ordusu harap etmiştir*”⁸. Bu arada İstanbul Rumlarının Türkiye'de kalması ile ilgili olarak Papalık makamı konferansa başvuruda bulunmuştur. Yunan temsilcileri de, Türklerin Rumları zaten memleketlerinden çıkarttıklarını söyleyerek, Türklerin bu halk değişimi esasını kabul etmeyecek olurlarsa Yunanistan'ın bu değişimi tek başına gerçekleştirmiş olacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir⁹.

Lozan Konferansı'nda Türkiye'nin ikinci temsilcisi olan Rıza Nur'a göre ise; Rumlar aleyhlerinde buldukları bir millet ile yan yana yaşayamayacakları düşüncesine sahip olduklarından Anadolu'yu terk edip gitmişlerdir. Ancak Kayseri'de sakin olan Türk Ortodoksları için bu durum geçerli değildir. Rıza Nur, Türk Ortodokslarının Türkçe konuşup Türk adetlerine bağlı olduklarını ve aynı zamanda bir Türk kabilesine mensup olduklarını söyleyerek, Türk Ortodokslarını Anadolu'dan göç eden diğer Rumlardan ayırır¹⁰.

Mübadele ile ilgili müzakereler devam ettiği sırada İsmet Paşa azınlıklar ile ilgili görüşlerini bildirirken “*Türk Ortodokslara gelince bunlar Müslüman vatandaşlarımızdan herhangi bir surette olsun farklı muamele görmek talebinde bulunmamışlardır. Ve böyle bir talepte bulunmalarına ihtimal yoktur.*” diyerek bunların Müslüman unsurlardan farklı bir muameleyle tutulmamalarının mümkün olmadığını, bu tür isteklerin Türk Ortodoksları tarafından istenilmediğini belirterek mübadele dışında tutulmasının altını çizer¹¹.

Yunan temsilci heyeti ise “*Türkçe konuşan 50.000 Ortodoks'u içine almak üzere 250.000'i aşmayan Anadolu Rum nüfusu*” ifadesini kullanarak Karamanlıların

⁷ **Tanin**, 4 Aralık 1922.

⁸ **Tanin**, 4 Aralık 1922.

⁹ **Tanin**, 12 Aralık 1922.

¹⁰ **Tanin**, 16 Aralık 1922.

¹¹ **Vakit**, 18 Aralık 1922. Ayrıca **bkz.** Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 255.

Türklüklerini kabul etmemiştir¹². Tanin gazetesine göre; Türk Ortodoksları, Büyük Millet Meclisi Ankara’da toplandıktan sonra Milli Mücadeleye yardımcı olan bir Ortodoks cemaatidir. Eğer Türk Ortodoksları mübadele tartışmalarının dışında tutulup, yalnız İstanbul Rumlarının mübadelesi dikkate alındığında İstanbul’da Türk Ortodoks bulunmadığının sonucuna varılır. Oysa ana dili Rumca veya Türkçe olan Ortodokslar arasında amaç ve şekil bakımından hiçbir mücadele görülmemiştir. “*Hepsi aynı patrikhanenin sürüsüdür. Aynı kilisede dua ediyorlar ve aynı dersleri öğreniyorlar. Binayen Aliye İstanbul’da mukim umumuna şamil bu nekad-ı müştereke bunların diğer Rumlarla olan cihet-i cemaasını ispata kafidir. Kaldı ki vekayı ferdi veya umumi mahiyette olsun anadili Türkçe olan bu anasırın muhtelif son derece aleyhinedir*”¹³.

Bununla birlikte Tasvir-i Efkâr gazetesini de, Ankara Hükümeti tarafından Türk Ortodokslarının azınlık hakları gibi bir takım ayrıcalıkları istememek, devletin Müslüman halkı hakkındaki kanunları kabul etmek ve bunlara uymak şartıyla Türkiye’de kalabileceklerine dair bir genelgenin Ankara Hükümeti tarafından yayınladığını duyurur¹⁴.

Türk Ortodoksları mübadele sözleşmesinin imzalanacağı günlerde mübadelenin kendilerini kapsayıp kapsamayacağını endişelerini Kayseri’de Türk Ortodoks Kilisesi Kongresi’nin toplanması esnasında yayınlamaya başladıkları gazetelerinde dile getirirler. Papa Eftim’den sonra o dönemde Türk Ortodoksluğu fikrinin önemli savunucularından olan İstimat Zihni, “*Anadolu’da mecburi mübadelenin Türk Ortodokslara sumülü var mıdır?*” başlıklı makalesinde; Türk Ortodokslarının mübadele edilme ihtimalinden duyduğu rahatsızlığı belirtmekte, Türk Ortodokslarının Türklük aleyhinde bulunan Rumlardan farklı olmakla birlikte Müslüman Türklerle milli vatani amaçlar açısından aynı fikir ve hisse sahip olduklarından Türkiye’de yaşama hakkına sahip oluş, Türklüğe bağlı ve sadık Ortodoksların Türkiye’de kalmasını ümit ettiğini belirtir¹⁵.

Lozan’da mübadele meselesiyle yapılan görüşmelerden sonra 30 Ocak 1923 tarihinde “*Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” imzalandı. Bu protokole göre; Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukluları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukluların, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine başlanacak, mübadeleye tabi olanlardan

¹² Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 255.

¹³ **Tanin**, 22 Aralık 1922.

¹⁴ **Tasvir-i Efkâr**, 25 Aralık 1922.

¹⁵ Yonca Anzerlioğlu, **Karamanlı Ortodoks Türkler**, Ankara, 2003, s. 281. Ayrıca bkz. Salih Özkan, **Kayseri’de Türk Ortodoks Kilisesi Kongresi’nin Toplanması Ve Anadolu’da Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, KAYTAM yay., Kayseri, 2003, s. 118.

hiçbiri Türk ve Yunan Hükümetleri'nin izni olmadıkça tekrar geriye dönemeyeceklerdi. İkinci madde ile de, 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş Rumlar ile 1913 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması'nın belirlediği sınırın doğusunda yerleşmiş bütün Müslümanlar istisna edilmek üzere, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra Türk topraklarından ayrılmış Rumlar mübadeleye tabi olmuştur¹⁶.

Ancak bu mübadele olacak olan Anadolu'daki Rumlardan Türk Ortodoksları diğer Yunanlı Rumlardan görüş ve amaç bakımından farklıydılar. Papa Eftim önderliğindeki Türk Ortodoksları Milli Mücadelenin başlangıcından itibaren Müslüman Türklerle birlikte hareket etmişler Fener Rum Patrikhanesi'nin propagandalarına karşı koymuşlardı¹⁷. Papa Eftim sadakatlerini ispat etmiş olan halkın mübadele edildiği halde Milli Mücadele yıllarında Türk halkına asi davranan İstanbul Rumlarının Türkiye sınırları içerisinde kalması sebebiyle Ankara Hükümeti'ne başvurmuş, Türklüğe sadakatini ispat etmiş olan Hıristiyan Türklerin mübadelenin dışında tutulacağı sözünü almıştı¹⁸. Ancak bu söz Papa Eftim ve çevresi için tutulabildi. Papa Eftim ve ailesi Milli Mücadele'nin başlangıcından beri Türkiye davasıyla alakadar görünmesi ve patrikhane ile arasındaki durum dikkate alındığı takdirde aile çevresinin mübadeleye tabi olması felaket olacağı kesin olduğundan Papa Eftim'in ve ailesinin İstanbul'a yerleşmesine Bakanlar Kurulu kararıyla karar verilir¹⁹.

Lozan Konferansı'nın yarıda kesilmesinden sonra bu görüşmelerin değerlendirilmesi için gizli olarak toplanan TBMM oturumunda Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, ister resmi olsun ya da olmasın Anadolu'da Türk Ortodoks adı altında bir halk olduğunu bunların mübadeleye tabi olup olmadıklarını sorar. Rıza Nur Bey ise "*İsterseniz Mübadele ederseniz istemezsiniz size tabidir. Çünkü böyle mübadele ahkâmında bir Türk Ortodoksları hariçtir, diye bir kayıt yoktur*"²⁰. Sözleriyle Türk Ortodokslarının anayurtta kalma ümitlerini zayıflatıyordu.

Papa Eftim'in arkasından belli bir dönem Türk Ortodoksluğunun neferlerinden olan İstimat Zihni, Milli Mücadele yıllarından Yunanlılık aleyhine milli onur ve haysiyetini

¹⁶ İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları I**, TTK yay., Ankara, 1983, s. 177.

¹⁷ Kemal Arı ,“ Kurtuluş Savaşının Bitiminde Türkiye Dışına Yönelik Göçler ve Sonuçları”, **Beşinci Tarih Semineri: Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve stratejik Açidan Türkiye (İstanbul, 23-29 Ekim 1995)**, I, Genelkurmay, ATASE yay., Ankara, 1996, s. 498. Ayrıca **bkz.** Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 255.

¹⁸ **İleri**, 26 Eylül 1923.

¹⁹ Salih Özkan, **a.g.e.**, s. 32.

²⁰ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, IV, Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1985, s.12. Ayrıca **bkz.** Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi**, İletişim yay., İstanbul, 2003, s. 141.

ispat ettiği ve sonrada kurulan milli kilisedeki çalışmalarından dolayı Yunanistan’da idama mahkum olması gerekçesiyle mübadele dışında tutulmasını ister. İstimat Zihni’nin bu isteği 29 Nisan 1925 Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilir²¹. Ancak mübadele döneminde sayıları 50.000 olan ana dili Türkçe olup ırken Türk olduklarını iddia eden bu halk mübadeleye tabi tutuldular²². Genellikle Anadolu’da Ankara, Niğde, Kayseri, Nevşehir ve Safranbolu’da yaşayan bu halk, kendilerini Mersin’e ulaştırtacak olan trene binmek için ya yaya olarak yada kağnılar ile Ulukışla’ya gittiler, oradan bindikleri tren aracılığıyla Mersin’e ulaşanlar, Mersin’den Yunanistan’dan gelen gemilerle Ege’nin diğer yakasına taşındılar²³. “*Kibarkızı oğlu Dalbatan oğlu, Armağan oğlu, Yedikardeş oğlu, Polat oğlu, İslambolu oğlu, Ayvaz oğlu, Ayna oğlu, Gök Göz oğlu, Bozoklu oğlu, Sinan oğlu, Niyazoğlu, Ekşioğlu, Kul Muratoğlu, Sünbüloğlu, Kara Niyazoğlu, Kara Muratoğlu gibi.....*” Türk unvanları kullanan Kayseri ve çevresindeki bu halk kendilerinin Yunanlılarla hiçbir ilgilerinin olmadığını, Türk olduklarını belirterek mübadele dışında tutulmak istemişlerdi. Ancak Kayseri’deki Rumların mübadelesi esnasında uygulanan mübadele sözleşmesi gereği zorunlu olarak göç ettirilen bu halk, içlerindeki Türkiye özlemini Yunanistan’daki yeni iskan edildikleri yerlerde de devam etmiştir²⁴. Bu Türk ve Türkçe konuşan son Karamanlı Hıristiyanlar 13 Ağustos 1924 günü Gelveri (Güzelyurt) den ayrılırlar. Yunanistan’da Kavala’nın dışındaki bataklık bir alana iskan edilirler ve orada Yeni Gelveri anlamına gelen “Nea Karvali” Köyünü kurarlar²⁵. Türk Ortodoksları ile ilgili olarak yayınlanan bir çok çalışmada, Türk Ortodoksları mübadeleye tabi tutularak onlara büyük bir haksızlıkta bulunulduğu görüşü ortaya konulmaktadır.

Türk Ortodoksları Milli Mücadele döneminde varlarını yoklarını verdiler. Fakat bunun karşılığında Yunanistan’a verilmek ile ödüllendirildiler²⁶. Bu halkın Milli Mücadele döneminde ırken Türk olduklarını ilan etmeleri ve Fener Rum Patrikhanesi’ne tavır almaları dikkate alınmadı²⁷. Onların bu tür bir uygulamaya maruz kalmalarının sebebi ise; bu halkın Rum Ortodoks mezhebinden olmalarıydı. Çünkü 1920’lerde Türkiye’de “*Ulus*”,

²¹ **BCA: Dosya:** 102-58 **Fon.kodu:** 30..18.1.1 **Yer no:** 13.25..18.

²² Hikmet Yavuz Ercan, “Sürgündeki Ortodoks Türkler”, **Aksiyon**, Sayı:163, (17-23 Aralık, 1998), s. 29. 1912 yılı nüfus istatistiklerine göre, İç Anadolu Bölgesi’nde Türkçe konuşan Hıristiyan halkın nüfus bilgileri için **bkz.** Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni** (çev. İbrahim Onsunoglu), İstanbul, 2003, s. 163-179.

²³ Orhan Türker, **a.g.m.**, s. 36.

²⁴ Ramazan Tosun, **Türk –Rum Nüfus Mübadeleleri ve Kayseri’deki Rumlar**, Niğde, 1998, s. 112.

²⁵ Orhan Türker, “Anadolu Mozaikinden Bir Kayıp:Karamanlılar”, **Hürriyet Gösteri**, Sayı: 133, (Kasım 1991), s. 83. Güzelyurtta yaşayan Türk Ortodokslarının mübadele öyküsü için **bkz.** Mustafa Türker Erşen, “Taş Labirent Güzelyurt”, **Atlas**, Sayı: 75, (Haziran, 1999), s. 113-128.

²⁶ Ömer Arısoy, “Hıristiyan Türkler”, **Tarih ve Düşünce**, (Eylül 2002), s. 36.

²⁷ Dursun Ayan, “Kurtuluş Savaşında Ortodoks Türkler”, **Türk Yurdu**, XVIII/122 (Ekim, 1997), s. 94.

uygulamada ırk ile değil din ölçütü ile tanımlanmıştı²⁸. Bu halkı sadece Hıristiyan oldukları için Anadolu'dan ve Trakya'dan Yunanistan'a göndermiştik²⁹. "...mübadele uzmanları kimin Yunanlı, kimin Türk olduğunu anlamak imkansız olduğu için, yüzyıllardır yürürlükte olan ve sadece din temeline dayanan osmanlı ölçüsünü izlediler. Ortodoks Hıristiyan millete dahil kişiler Yunanlı, sünni Müslüman millete dahil kişiler Türk sayıldı. Bu ayırım yapılırken ana dil olgusu hiç göz önüne alınmadı"³⁰.

İsmail Habib Sevük, 1936-1937 yıllarındaki Anadolu gezisi sırasında tuttuğu notlarında "Soldaki kayabaşı tepesi vaktiyle burası Rum mahallesi idi. Dili bizim, kanı bizim, giyinişleri bizim olan bu Hıristiyan Türkleri sırf dinleri ayrı diye mübadeleye tabi tuttuk. Gidişleri yazıkken giden geleceğin gelmeyişiyle de Niğde'ye yazık olmuş. Bak vaktiyle ışıklı gözler gibi parıldaayan o evlerin çoğu şimdi camsız pencereleriyle cansız birer göz çukurluğunun karanlığı içinden kör kör bakıyorlar"³¹. Sözleri ile bu halka karşı geçmişteki düşüncelerinden pişmanlık duymaktaydı.

Celal Bayar'ın Hamdullah Suphi Tanrıöver'e anlattığına göre, Atatürk'ün son yıllarında en büyük üzüntüsünün Anadolu'daki bu Hıristiyan Türkleri göndermiş olması idi. Ancak Atatürk bu Yunanlılık meselesini kapatmak istiyordu³². Lozan Antlaşması'nda sonrasında Türkiye'de kalmayı başaran Fener Rum Patrikhanesi'nin geçmişte Anadolu'daki halkları bölme politikasını gelecek dönemlerde tekrarlamayacağına güvenmek ise yapılabilecek hatalardan en büyüğü olurdu.

Anadolu'daki Rum halkın hepsinin Türk Ortodoks Kilisesi'ne bağlanması düşünülmüştü. Ancak bu projeyi hayata geçirmek için oldukça geç kalınmıştı. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'nun hemen her köy kasabalarında açılmış olan Rum okullarına gelen öğretmenler onlara çoktan Yunan soyundan geldiklerini öğretmişti, Anadolu'nun Hıristiyan halkının büyük çoğunluğu Yunan dilini konuşmasa da büyük çoğunluğu Yunanlılık bilincini kazanmıştı ve Fener Rum Patrikhanesine büyükü bir saygıyla bağlıydı³³. Ana dili Türkçe olup ta Türklük aleyhine olumsuz etkinliklerde bulunan Türkçe konuşan Rumlara da hiç rastlanmamış değildi. "Rumca harfler ve Türkçe kelimelerle intişar eden bu itibar ile sırf Anadolu Ortodokslara hitap etmesi gereken Anadolu gazetesi bu babta ayrıca berlikedir. Afyon Karahisar taarruzunun ferdasında idi

²⁸ Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme**, İstanbul, 1997, s. 174.

²⁹ Yaşar Nabi Nayır, **Balkanlar ve Türklük**, Cumhuriyet Gazetesi yay., İstanbul, 1998, s. 60.

³⁰ Yakup Aygıl, **Turanlı Hıristiyanlar**, İstanbul, 2003, s. 68.

³¹ İsmail Habib Sevük, **Yurttan Yazılar**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1997, s. 138

³² Mustafa Baydar, **Hamdullah Suphi Tanrıöver Ve Anıları**, İstanbul, 1968, s. 161.

³³ Orhan Türker, **Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Şehrinin Hikayesi**, İstanbul, 2002, s. 102-103.

ki bu gazete Türk ordusuna Türkçe kelimelerle zelil ve makhur diyordu ve Anadolu'yu Rum Anadolu'su diye tesmiye eyliyordu.....Bu hal bu hatt-ı hareket, yalnız siyasetle iştilgal edenlerin muhitine munhasıl kalmamıştır. Ticaret ile meşgul olanlarda böyle hareket etmişlerdir. Mesela Aksaray Caddesi üzerinde bir Rum bakkal vardı. Türkçe'den başka bir dil konuşmazken üç sene mütemadiyen yalnız müşterileri değil belki oradan gelip geçenleri bile kamilen İslam'dan ibaret olan bir muhitteki dükkanda bu bakkal hep Venilezos'un tasvirlerini ve bizi kaba ve müstahcen bir suretle tehzil eden karikatürleri teşhir ediyordu.Yüz binlerce Müslüman'ın her akşam kim bilir ne emelle önünden geçenleri bu dükkanın Anadolulu sahibi bugün Atina'da aramsazdır.”³⁴.

Sonuç olarak Anadolu'nun bir miktar Hıristiyan Türkü ile Elen'ini ayıran farkları incelemeye vakit bulamadan önce Birinci Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan'dan gelen Elenizm propagandaları yüzünden bu halk Ortodoks oldukları için mübadele ile Yunanistan'a gönderilmişlerdi³⁵.

B- FENER RUM PATRİKHANESİ'NDE PATRİK SEÇİMİ SORUNU VE PAPA EFTİM

1- Lozan Antlaşması ve Fener Rum Patrikhanesi

Lozan Konferansı'nda Türk heyetinin uğraştığı en önemli konulardan bir tanesi de Fener Rum Patrikhanesi'nin yurt dışına çıkartılmasıydı. Türk heyeti Fener Rum Patrikhanesi'nin uzaklaştırılmasını istemiş İstanbul'daki Rumların mübadele dışı bırakılmasını ancak Fener Rum Patrikhanesi'nin kaldırılması halinde kabul edileceğini belirtmişlerdi³⁶.

Türk heyetinin görüşüne göre; Fener Rum Patrikhanesi'nin ayrıcalıkları ve siyasi yetkilerinin yok edilmesi ve Rum Patrikhanesi'nin yurt dışına çıkarılması bir zorunluluk ona bağlı olan Rum Ortodoks halkı için ise bir kurtuluş olacaktı. Çünkü Fener Rum Patrikhanesi dini bir kurum olmaktan çok siyasi bir kurumdu³⁷. Fakat buna karşılık İngiliz

³⁴ **Tanin**, 21 Aralık 1922.

³⁵ Zekeriya Türkmen, “İstiklal Harbi Yıllarında Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesi'ne Karşı Yürüttükleri Propaganda Faaliyetleri”, **Askeri Tarih Bülteni**, 24/46 (Şubat, 1999), s. 72.

³⁶ Levent Ürer, **Azınlıklar Ve Lozan Tartışmaları**, Derin yay., İstanbul, 2003, s. 248.

³⁷ **Tanin**, 16 Aralık 1922.

ve Yunan heyetleri başta olmak üzere halkları Ortodoks olan Romanya ve Sırbistan heyetleri de patrikhanenin manevi varlığının önemi üzerinde durmakla beraber, patrik İstanbul'u terk ederse Rum Ortodoks cemaatinin dini başkanlarını kaybedeceğini öne sürmüşlerdir³⁸.

Lord Curzon'un patrikhanenin Türkiye'den çıkarılması konusundaki teklifi, patrikhane kurumunun sadece bir dini kurum olması şartıyla Türkiye'de kalması idi³⁹. Venizelos da Lord Curzon'un teklifini desteklemiş, aynı zamanda patrikhane İstanbul'da bırakılırsa Meletios'un patrikhaneden ayrılmasını sağlayacak kişinin kendisi olacağını söylemişti⁴⁰.

Sonuç olarak, patrikhanenin ismi Lozan Antlaşması'nda anılmadan ancak gayrimüslim azınlıkların haklarının düzenlenmesi yolunda, siyasi ve idari yetkileri elinden alınarak, yalnız din işleri ile ilgilenmek şartıyla İstanbul'da kalabilmiştir⁴¹. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra patrikhane bir "kilise" patrik ise "Baş papaz" olarak adlandırılacaktır⁴².

2- Meletios'un Patrikhaneden Uzaklaştırılması Patrik Seçimleri ve Papa Eftim

a)-Meletios'u Fener Rum Patrikhanesi'nden Uzaklaştırma çabaları

Lozan Konferansı'nda Rum Patrikhanesi'nin İstanbul dışına çıkartılması tartışmaları sürerken 5 Aralık 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Bakanlar Kurulu Kalem, İçişleri, Dışişleri ve Adliye Bakanlığı'na gönderdiği tezkirede, İstanbul'dan alınan haberlere göre, İstanbul Patrikhanesi'nde bir ihtilal baş gösterdiğini patrikhanenin önemli bir kısmının Meletios'un patrikhaneden men edip, Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni tanıma fikrinde olduklarını belirtiyordu. 2 Aralık 1922 tarihli tezkerede Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, bir habere göre, bir Rum kitlenin Meletios'un takip ettiği amaç ve siyasetten

³⁸ M.Cemil Bilsel, **Lozan**, II, İstanbul, 1998, s. 296.

³⁹ M.Süreyya Şahin, **Türkiye'deki Patrikhaneler**, İstanbul, 2003, s. 104.

⁴⁰ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 99.

⁴¹ Hakan Alkan, **Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri I**, Kutup Yıldızı yay., İstanbul, 2003, s. 59.

⁴² Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 135.

rahatsız olduklarını Bakanlar Kurulu'na bildirir ve bu konu ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'nun görüşünü sorar, Bakanlar Kurulu ise aynı gün Meletios ile hükümetin bir ilişki kurmasının mümkün olmadığını Fener Patrikhanesi'nin eski ayrıcalıklarının tanınmasının imkanı olmamakla birlikte İstanbul Rumlarının Fener Patriğini görevden alıp almamakta serbest olduklarını bildirir⁴³.

İstanbul Rumlarının içinde buldukları bu güç durumdan kurtulmak için aralarında çeşitli kurtuluş yolları arıyorlardı. Bir kısmı Meletios'un patrikhaneden uzaklaştırılıp, yerine Türk Hükümeti'nin güvenini kazanmış yeni bir patrik seçerek bu güç durumdan kurtulana bileneceğini savunurken, bir kısmı da Fener Patrikhanesi'nin Yunanistan'a nakli lazım geldiğini savunuyordu. Yeni Gün gazetesinin verdiği habere göre, İstanbul Rumları arasında yaygın olan bu iki görüş yanında taraftarı pek az olmakla birlikte, Türk ve Rumların işbirliği ile Yunanistan'ın siyasi tahriklerine engel olunabileceğini savunan kendilerini Karamanlı olarak adlandıran bir Rum grubu mevcut idi. Bu grup daha da ileri giderek kendi asıllarının Türk olduğunu savunuyorlardı. Hatta bu fikirlerinin yaygınlaşması amacıyla yeni bir gazete yayınlama girişimindeydiler⁴⁴.

Patrik Meletios'a karşı olan muhalefet 1 Haziran tarihinde harekete geçer. Galata Kilisesi Mütevellisi Genel Katibi, Damyanos Damyinidis, Dava Vekili Andriyadis, Aya Yani Kilisesi Mütevellisi Hritono, Galata Mektebi Mütevellisi Nikolaki önderliğindeki Rumlar Fener Patrikhanesi'nin önüne gelerek Meletios'un istifasını isterler ve Meletios'a istifasını vermesi için üç gün süre verirler⁴⁵.

Ancak Meletios bu muhalefete rağmen patriklik makamından çekilmek istemez. Galata cemaatindeki Damyanos Damyanidis karşıtları ve Patrikhane Sen Sinod Meclisi Meletios'a destek verir. Meletios'a karşı muhalif olanlar Patrikhane Sen Sinod Meclisi tarafından aforoz edilir⁴⁶. Bunun üzerine Meletios karşıtı Rumlar İstanbul Valiliği'ne bir dilekçe vererek patrikliğe Türk Hükümeti'nin güvendiği bir rahibin getirilmesi talebinde bulunurlar. Ayrıca İstanbul'da Beyoğlu, Üsküdar ve Boğaziçi'nde oturan Rumlar tarafından seçilen bir heyet hükümete olan bağlılıklarını bildirirler. Meletios'a karşı olan hareketlerinde hükümetin desteğini sağlamaya çalışırlar⁴⁷. İstanbul Rumlarının Meletios'a karşı bu muhalefetine Anadolu Rumları tarafından da destek gelir. Anadolu Türk Ortodoks

⁴³ **BCA: Dosya:** 94B-5 **Fon.kodu:** 30.10.0.0 **Yer.no:** 109 724 5. Ayrıca **bkz.** Salih Özkan, **a.g.e.**, s. 45; Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 118.

⁴⁴ **Yeni Gün**, 5 Ocak 1922.

⁴⁵ **Vatan**, 3 Haziran 1923.

⁴⁶ **Tanin**, 3 Haziran 1923.

⁴⁷ **Vatan**, 5 Haziran 1923.

Kilisesi ve Anadolu'da çeşitli yerlerde bulunan Rumlar ve Metropolitler Meletios karşıtı olan bu isyanı onaylarlar. Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi Baş Muhabiri İstimat Zihni, Damnayos Damyanidis'e çektiği bir telgrafla Meletios ve taraftarları aleyhindeki girişimlerinden dolayı Rum cemaatleri tebrik eder ve kutsal vazifelerine devam etmelerini ister⁴⁸.

Papa Eftim' de gazetelere verdiği demeçlerde Ortodoks halkının Milli Hükümet'e bağlı bir patrik görmedikten sonra Türk Ortodoksları açısından Fener Patrikhanesi'nin varlığı ile yokluğu arasında bir fark olmadığını belirterek, patrik makamında bulunan Meletios'a istifa çağrısında bulunur⁴⁹.

Meletios'a son darbe ise Lozan'dan gelir. Lozan'da Yunan Heyeti Temsilcisi Venizelos, Meletios'a gönderdiği iki telgrafta İstanbul Rumlarının gelecekte zor bir durumda kalmaması için bir fedakarlık göstererek istifa etmesini ister⁵⁰. İstifa fikrini Meletios ilk zamanlar kabul etmez. Patrikhane Sen Sinod Meclisi üyeleri de Meletios'a istifa etmemesi için ısrarlarını sürdürürler⁵¹.

Meletios da süre kazanmak amacıyla patrikhaneden izinli olarak ayrılır. Aynoroz'a giderek burada bir manastırda ikamet etme kararını verir. Fakat Meletios, Aynoroz'a gidişini çeşitli bahaneler bularak erteler⁵².

Bunun üzerine Ankara Hükümeti İstanbul Valiliği'ne gönderdiği telgrafla Meletios'tan sonra seçilecek patriği tanyacağını bildirir⁵³. Artık İstanbul'u geçici olarak ta olsa terk etmekten başka bir çaresi kalmadığını anlayan Meletios üç aylık izin alarak İngilizlerin emrine verdiği bir gemi ile Aynoroz'a gider⁵⁴.

Meletios'un Aynoroz'a gitmesiyle birlikte Patrikhane Sen Sinod Başkanlığı'na Kayseri Metropolit'i Nikola, Patrik Vekili olarak Yuvakim seçilir. Meletios'un patrikhaneden izinli olarak ayrılmasıyla birlikte hükümet ile gerilen ilişkileri düzenlemek amacıyla Sen Sinod Meclisi Türkçe Kalem Müdürü Fitos Efendi aracılığı ile İstanbul Valiliği'nden hükümet ile ilişki kurmak amacıyla izin alma girişiminde bulunur. Fakat bu

⁴⁸ **Vatan**, 8 Haziran,1923.

⁴⁹ **İleri**, 8 Haziran,1923.

⁵⁰ **Vatan**, 10 Haziran 1923.

⁵¹ **Vatan**, 30 Haziran 1923.

⁵² Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 229.

⁵³ **Vatan**, 3 Temmuz 1923.

⁵⁴ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 121.

girişimler İstanbul valisinin kasıtlı olarak makamında bulunmaması sebebiyle sonuçsuz kalır⁵⁵.

b)- Papa Eftim'in İstanbul'a Gelişi ve Patrikhane Sen Sinod'unun Tavrı

Meletios'un izinli olarak Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılması ve Patrikhane Sen Sinod'unun Türk Hükümeti ile ilişki kurma çabaları üzerine İçişleri Bakanı Fethi Bey, patrikhane ile gayri resmi olarak Papa Eftim'in görüşmesini ister. Patrikhane hakkında Papa Eftim tarafından elde edilecek bilgilere göre de Fener Rum Patrikhanesi ile ilişkilerin düzenlenmesi düşüncesinde olduğunu Papa Eftim'e bildirir. Papa Eftim bu teklifi kabul eder. Papa Eftim, kendi yardımcıları ve Ankara polis müdürünün kardeşi olan Saffet Bey ile İstanbul'a gelir⁵⁶.

Papa Eftim'in İstanbul'a gelişinin sebebi hem Türk basını hem de Rum basını tarafından ilgi ile karşılanır. Ancak Papa Eftim Fener Patrikhanesi ile temasa geçip bir sonuç almadan basınla görüşmek istemez. Bu sebeple Papa Eftim'in İstanbul'a gelişi ile ilgili olarak Türk basınında çeşitli iddialar ortaya atılır. Yeni Gün gazetesi, Papa Eftim'in Ankara'dan İstanbul'a gelişinin ansızın verilmiş bir karar olmayıp, Fener Patrikhanesi'nin birkaç üyesi tarafından Papa Eftim'e resmi olmayan yollardan görüşme çağrısında bulunduğu iddia ederken⁵⁷, Vakıf gazetesi ise; Papa Eftim'in İstanbul'a gelişini patrikhane meselesini halletmek için Ankara Hükümeti tarafından gönderildiğini iddia eder⁵⁸.

Türk basınının bu iddialarında doğruluk payı olmakla birlikte Papa Eftim'in asıl amacı; Meletios'un kesin olarak Fener Rum Patrikhanesi'nden uzaklaştırılarak, yeni seçilecek patriğin hükümetin güvenine uygun olmasını gayri resmi olarak bildirmek ve bunu sağlamaktır. Yunanlılık fikrinden vazgeçmeyen kişiler patrikhaneden uzaklaştırılırsa, patrikhane huzur içinde yaşayan bir manastır haline gelir ve böyle huzur içinde yaşayan bir manastırın İstanbul dışına çıkarılması tartışmaları da son bulmuş olurdu. Papa Eftim Türklüğe bağlı olduğu gibi bir ruhbandı ve bu dini makamına da bağlı idi. Ona göre;

⁵⁵ **Vatan**, 13 Temmuz 1923. / **Vatan**, 16 Temmuz 1923.

⁵⁶ Teoman Ergene, **İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları**, İstanbul, 1951, s. 60.

⁵⁷ **Yeni Gün**, 24 Eylül 1923.

⁵⁸ **Vakit**, 26 Eylül 1923.

kendini Türk Ortodoks olarak kabul eden vatandaşlarla Türk Müslüman vatandaşlar vatan olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bir arada uyum içerisinde yaşayabilirlerdi.

Papa Eftim'in İstanbul'a gelişini öğrenen Patrikhane Sen Sinod'u, bir elçiyi Papa Eftim'in kaldığı Tokatlayan Oteli'ne göndererek Papa Eftim'i patrikhaneye davet ederler. Papa Eftim patrikhaneye giderek Patrik Kaymakamı Nikola, Maçka ve Filibe Metropolitleri ile görüşür. Ertesi gün ise Patrikhane Sen Sinod'u toplanır. Papa Eftim Sen Sinod Meclisi ile görüşür ve Patrik Meletios'un patriklikten uzaklaştırılmasını teklif eder. Papa Eftim'in Ankara Hükümeti tarafından gönderildiği şüphesine kapılan Patrikhane Sen Sinod üyeleri Ankara Hükümeti'nin patrik seçiminin şekli hakkındaki isteğini sorarlar. Papa Eftim bu soruya karşılık hükümetin güvenine sahip bir patriğin seçilmesini ister⁵⁹.

Patrikhane Sen Sinod Meclisi Papa Eftim'i "*Ankara Hükümeti Nezdinde Patrikhane Mümessil ve Murahhası*" olarak tayin etti. Aynı zamanda da patrikhanenin geleceğine katılmak üzere üç metropolit ile Papa Eftim'den oluşan bir heyet kuruldu. Yine Patrikhane Sen Sinod Meclisi, Papa Eftim'in fikri olan Meletios'un istifa talebine ve patrikhanenin genel durumundan Meletios'un haberdar edilmesi karar verdi. Papa Eftim kendisinin güvenebileceğini sandığı bir Patrikhane Sen Sinod Meclisi oluşturdu. Patrik Vekilliği'ne Erdek Metropolit Kallinikos yardımcılığına da patrikhanenin işlerinin önemli bir bölümünü yönetme yetkisi ile Maçka Metropolit Kirillos getirildi. Meletios taraftarı üyeler istifa ederek ayrıldıkları için bunların yerine Silivri Metropolit Genios, Bursa Metropolit Konstantinos, İnöz Metropolit Yuvakim ve Terkos Metropolit Kallinakis seçildiler⁶⁰. Papa Eftim'in bu sözde başarısında patrikhanenin ince siyasetinin de etkisi vardı. patrikhane Papa Eftim'i tamamen karşısına aldığı takdirde hükümetin muhalefetiyle karşılaşabileceği ihtimalini de göz ardı etmiyordu. Bu sebeple Papa Eftim ne tamamen dışlanmalı ne de patrikhanenin denetimi kendisine bırakılmalıydı⁶¹.

Papa Eftim'in bu başarısına karşılık Meletios da boş durmuyordu. Meletios Aynoroz'dan Atina'ya gelerek burada patrikhanenin İstanbul'dan Selanik'e nakli için girişimlerde bulunur. Rum basınında Meletios'un amacının Papa Eftim'in patrikhaneden uzaklaştırmak, Patrik seçiminde Yunan Hükümeti'nin müdahalesini sağlamak olduğu

⁵⁹ **Vakit**, 27 Eylül 1923.

⁶⁰ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 235.

⁶¹ **A.g.e.**, s. 236.

haberleri veriliyordu⁶². Aynı zamanda Meletios patrikhaneden istifasına dair kararın kendi meclisi tarafından alınmamışsa görevden istifa etmeyeceğini bildiriyordu⁶³.

Bu arada Papa Eftim’de patrikhaneden aldığı unvanla Ankara’ya döner. Adliye Bakanı Seyit Bey’i ziyaret eder. Kendisinin Fener Patrikhanesi tarafından“ *Ankara Hükümeti nezdinde Murahhas*” olarak gönderildiğini söyler. Ancak Papa Eftim’in bu unvanı hükümet tarafından kabul edilmez. Ankara Hükümeti’nin bu unvanı onaylamamasının sebebi ise Fener Patrikhanesi’nin eski siyasi ve idari yetkilerini kullanmak isteyerek Papa Eftim’i bir elçi olarak görmek istemesiydi⁶⁴.

Ancak Lozan Antlaşması’na göre patrikhane ancak bir dini kurum olarak Türkiye’de kalmıştı. Siyasi ve dünyevi yetkileri Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmamıştı. Bu hale göre patrikhanenin “*Hükümet nezdinde Murahhası*” gibi bir memuriyet söz konusu olmayacağı gibi hükümet tarafından tanınmış yetkili bir Rum Sen Sinod Meclisi yoktu. Zaten Papa Eftim de patrikhanenin gerçek niyetinin farkındaydı. Kendisinin unvanının bir elçilik olmayıp, patrikhane ile hükümet arasında ilişkilerin devamını sağlayan bir vekillik niteliğinde olduğunun belirtmekteydi⁶⁵.

Ankara Hükümeti’nin bu tavrı Rum basını tarafından memnuniyetle karşılanır. Rum basını Ankara Hükümeti’nin Papa Eftim’e arka çıkmayacağını belirtmekle birlikte Papa Eftim’e bu görev için verilen yolluğun nasıl geri alınacağını sormaktaydılar. Ancak Ankara Hükümeti’nin bu konu ile ilgili açıklamalarında patrikhanenin sadece kilise olarak bırakıldığı cümleleri bu çevre için düşündürücüydü⁶⁶.

Papa Eftim’in Ankara’dan destek bulamaması üzerine onun çevresindekiler kendisinden uzaklaşmaya başladılar. Papa Eftim’in güvendiği kişilerden Embrosyus ve Sen Sinod Meclisi Başkanı Kallinikos 11 Ekim’de Yunan temsilcisi Politis ile görüştüler⁶⁷.

Patrikhanede meydana gelen bütün gelişmeleri yakından takip eden Meletios, burada taraftarların söz sahibi olmaya başladıklarını öğrendi. Artık patrikhanenin İstanbul’dan başka yere taşınamayacağını ve tekrar patriklik makamına oturamayacağını

⁶² Patris, **akt.Yeni Gün**, 11 Ekim 1923.

⁶³ **Vakit**, 12 Ekim 1923.

⁶⁴ **Yeni Gün**, 15 Ekim 1923.

⁶⁵ **Yeni Gün**, 17 Ekim 1923.

⁶⁶ **Vakit**, 12 Ekim 1923.

⁶⁷ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 242.

anlamıştı. Bunun üzerine taraftarların daha rahat hareket etmeleri için üç aylık izin süresinin bitmesine yakın bir tarih olan ekim ayının ilk haftası istifa etmişti⁶⁸.

c)-Fener Rum Patrikhanesi'nde Patrik Seçimi ve Papa Eftim'in

Tavrı

Patrikhane Sen Sinod Meclisi üyelerinin Papa Eftim Ankara'ya döndükten sonra tavırları ve Rum basınının, Papa Eftim'in patrikhaneyi tehdit ettiği haberleri Papa Eftim'i tekrar İstanbul'a dönmek için harekete geçirir. Patrikhaneye telgraf çekerek İstanbul'a geri dönmek mecburiyetinde olduğunu bildirir. Fakat Papa Eftim'in bu isteği kabul edilmez. patrikhanenin bu tavrı Papa Eftim'i daha çok kızdırır aynı günün akşamı Papa Eftim ailesini de yanına alarak İstanbul'a hareket eder⁶⁹.

Papa Eftim'in tekrar İstanbul'a gelişi Türk basını tarafından İstanbul'a ilk gelişi gibi merakla karşılanır. Ancak Papa Eftim herhangi bir karışıklığa sebep vermemek için gazetelere sağlık sorunları ve patrikhane vekili olduğu için aylık beş yüz lira olan maaşını almak için İstanbul'a geldiğini söyleyerek asıl amacını saklamak ister. Ancak patrikhaneye göz dağı vermeyi de ihmal etmez. Vatana sadık bir patrik seçilmezse olacıklardan sorumlu olmayacağını İstanbul'a yola çıkmadan İsmet Paşa ile bu konuda görüştüğünü söyler⁷⁰. Papa Eftim İstanbul'a geldikten sonra doğru patrikhaneye gider. Ve patrik seçimlerinde kendisinin desteklediği Maçka Metropolitidi Kirillos ile görüşür. Bu görüşme Rum basını tarafından tepkiyle karşılanır. Rum basını, bir papaz ile metropolitin, müsait olmayan bu görüşmeleriyle Ortodoks Kilisesi'nin hassasiyetini çiğnedikleri iddiasında bulunur⁷¹.

Bu arada Patrikhane Sen Sinod Meclisi patrik seçimi için görüşmeye başlamadan önce Papa Eftim'i çağırarak kendisine İstanbul'a izinsiz olarak gelmesinin sebebini sormuşlar. Papa Eftim ise gelişinin gerekli olduğunu söylemiş, kilise ve Hıristiyanlığa iyiliği dokunacağını belirtmişti. Bundan sonra Papa Eftim patrik seçimlerinin ertelenmesini istemişse de bu teklifi Patrikhane Sen Sinod Meclisi tarafından kabul edilmeyerek, İstanbul Valiliği'ne seçimlerin 6 Aralık 1923'te yapılacağını duyurur⁷². Papa Eftim'in gelişinden

⁶⁸ A.g.e., s. 242.

⁶⁹ Teoman Ergene, a.g.e., s 87.

⁷⁰ **Vakit**, 4 Aralık 1923.

⁷¹ **Yeni Gün**, 4 Aralık 1923.

⁷² **Yeni Gün**, 4 Aralık 1923.

telaşa düşen Patrikhane Sen Sinod üyeleri Papa Eftim'in Patrikhane Vekilliği görevinden alınmasını isterler. Ancak bu kararın alınmasını zaman içerisindeki gelişmelere bırakılır⁷³.

Vatan gazetesi, patrik seçimleri ile ilgili olarak, Ankara'nın güvenini kazanmış patrik adayının Maçka Metropolidi Kirillos olduğunu, Fenerdeki Rumların Kadıköy Metropoliti Grigorios'u patrik seçmek amacıyla olsalar da, bu seçim isteğinin gerçekleşmeyeceğini ilan ederek bir anlamda patrik seçimlerinde Ankara Hükümeti'nin isteğini dile getirmekteydi⁷⁴. Rum basınından olan Politika gazetesi de, patrik seçimini kazanacak adayın Bursa Metropoliti Konstantin olduğunu yazarak dikkatleri Grigorios'un üzerinden çekmeye çalışıyordu⁷⁵.

Bu arada İstanbul Valiliği de Fener Patrikhanesi'ne patrik seçimi izni vermekle birlikte, patrik seçimlerinde patrik seçenlerin ve patrik adaylarının Türk vatandaşı olmaları ve patrik seçimleri zamanında Türkiye sınırları içerisindeki ruhani dairelerde görev yapmaları gerektiği bildirilir⁷⁶.

Fener Patrikhanesi'ne bağlı 35 metropolit tarafından yapılan seçimlerde Bursa Metropoliti Konstantin İznik Metropoliti Vasilliyos ve Kadıköy Metropoliti Grigorios en çok oy alarak patrik adayı olarak seçilirler. Bundan sonra yapılan oylamada 11 Metropolitin 10'unun oyunun alan Grigorios, patrik seçildi. Milli sınırlar dışından gelen bazı oylar iptal edilmiş ancak bu oylar sonucu etkilememiştir⁷⁷.

Papa Eftim'in çabalarına rağmen Grigorios patrik seçildi. Papa Eftim oylamada "dalavere" yapıldığını iddia etmiş ve seçimleri de protesto etmişti. Papa Eftim'e göre; patrik seçilen Grigorios hükümetin güvenine sahip bir metropolit değildi. Meletios'un patrikliği döneminde resmen onu desteklemiş, Siroz Metropoliti iken Yunan çeteleri ile ilişkide bulunmuştu. Yapılacak olan patrik seçimlerinde, hükümet milli sınırlar dışında bulunan ruhanilerin katılmasını kabul etmeyeceğini bildirdiği halde patrikhane hükümetin bu uyarısını dikkate almamıştır⁷⁸.

Patrikhane Sen Sinod'u Papa Eftim'den tamamen kurtulmanın onu aforoz etmekte bulmuştu. Bu emelini gerçekleştirmek amacıyla Sen Sinod Meclisi toplanır. Ancak Papa Eftim Patrikhane Sen Sinod Meclisini toplantı halindeyken salonu basar. Türk Ortodoks

⁷³ **Vakit**, 7 Aralık 1923.

⁷⁴ **Vatan**, 5 Aralık 1923.

⁷⁵ **Vakit**, 7 Aralık 1923.

⁷⁶ **Vakit**, 8 Aralık 1923.

⁷⁷ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 246.

⁷⁸ **Vakit**, 8 Aralık 1923.

Kongresi'nde üzerine aldığı “*Türk Ortodoks Milletinin Vekili Umumusi*” unvanına dayanarak Patrikhaneyi işgal eder. Bu işgal olayı başlangıçta hükümet tarafından Fener Patrikhanesi'nin kendi iç sorunu olarak değerlendirilir⁷⁹. Ancak Papa Eftim'e patrikhaneyi işgal ettiği günün ertesi gecesi İstanbul Polis Müdüriyeti tarafından patrikhaneyi terk etmesi tebligatı yapılır⁸⁰.

Papa Eftim patrikhaneyi işgal ettiği süre içerisinde patrikhanenin hesaplarını incelemişti. Yunan Hükümeti Fener Patrikhanesi'ne ait Yunanistan'daki mallarını tasarruf etmekte olduğundan Yunan Hükümeti, tarafından ayda 1200 İngiliz Lirası patrikhaneye veriliyordu. Bu para Yunan Temsilcisi Politis tarafından patrik seçimleri öncesinde tekrar verilmişti⁸¹.

Papa Eftim patrikhanenin Yunan aleti olmaya mahkum olan, Yunan parası ile Yunan casusluğu yapan bu sözde Türk kurumu hakkında soruşturma açılması için İstiklal Mahkemesine başvurur⁸².

Papa Eftim'in bu açıklamaları T.B.M.M.'de yankı bulur. Diyarbakır Milletvekili Zülfü Bey ve çevresindekiler patrik seçiminde yabancı parmağı bulunduğu gerekçesiyle gensoru önergesi verir. Adliye Bakanı bu gensoru önergesine verdiği cevapta; patrikhaneye verilmiş olan ayrıcalıkların kaldırılmış olduğunu, son patrik seçiminde bir yabancı parmağının olamayacağını, böyle bir etkinin var olduğu anlaşıldığında seçimlerin iptal edileceğini, patrik seçilen Grigorios'un Türk vatandaşı olmakla birlikte, Papa Eftim'in hükümetin memuru olmayıp patrikhanenin maaşlı memuru olduğunu söylüyordu⁸³. Seyit Bey, böyle bir demeçle Grigorios'un patrikliğini hükümetin tanıdığını açıklamış oluyordu⁸⁴.

Yeni Patrik Grigorios'ta patrik seçilir seçilmez Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılığını dile getiren demeçler vermişti⁸⁵.

Ancak Papa Eftim'in bu ihbarı yerinde görülmüş, İstanbul Valiliği'ne patrikhanede meydana gelen bu olayların araştırılması için emir verilmişti. Patrik seçimi sırasında Papa Eftim'in Vekili olan Saffet Bey, patrik seçiminde meydana gelen olayların

⁷⁹ **Yeni Gün**, 9 Aralık 1923. Paul Gentizon, Papa Eftim'in patrikhaneyi katil birkaç kişi ile birlikte işgal ettiği, ve bu işgal esnasında İznik ve Silivri metropolitlerini insafsızca dövdüğünü belirtir; Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, Ankara, 1995, s. 208-209.

⁸⁰ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 249.

⁸¹ **Yeni Gün**, 11 Aralık 2003.

⁸² **Vakit**, 12 Aralık 2003.

⁸³ **Yeni Gün**, 17 Aralık 2003.

⁸⁴ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 248.

⁸⁵ M.Murat Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)**, Ankara, 1997, s. 71.

yakın şahidi olarak Yeni Gün gazetesine gönderdiği mektupta, patrik adaylarını belirleyen 35 metropolitten sadece 11'inin ruhani dairelerinin Türkiye sınırları içerisinde bulunduğu, patrik seçiminden önce patrikhanenin memur maaşlarını ödeyemezken, Yunan Temsilcisi Politis'in seçimlerden önce bu memurların maaşlarını dağıttığını ayrıca patrikhanenin Yunanistan'da ayda 30-40 bin lira getiren mülkünün olduğundan bahisle, bu mülkten elde edilen paranın Yunan Hükümeti tarafından veya diğer araçlar vasıtası ile Fener Patrikhanesi'ne verildiğini belirtmekte, gereken önemlerin sadece patrik seçiminin iptali ile değil, başka tedbirlerinde alınması inancında olduğunu bildiriyordu⁸⁶.

Ancak 25 Aralık 1923'de Mustafa Kemal Paşa Grigorios'un Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılık mesajlarını kabul ediyor, Patrik VII.Grigorios'a teşekkürlerini bildiriyordu⁸⁷.

Bu gelişmelere rağmen Papa Eftim Grigorios'a karşı mücadelesinden vazgeçmiş değildi. 12 Ocak 1924 yılında hükümete gönderdiği bir dilekçede, Grigorios'un patrik seçimi ile ilgili olarak gelen haberlere göre, Yunan Hükümeti tarafından düzenlenen bir emirnamenin Patrikhane Meclisi cemaati azalarından İspatiri tarafından bir çok kimselere gösterilerek Yunan fikir ve emelinin gösterilmek istenildiğini, Grigorios'un Patrik makamına kendisi tarafından bir müdahale olur korkusuyla Galata cemaati azasından Diyamendis'in başkanlığında yirmi kişilik bir çete kurularak bu çetenin hareket ve emirlerine uymayanların kiliseden kovulduklarını ve tehdit edildiklerini bu çetenin Grigorios'a karşı muhalefete mani olduklarından dolayı Patrik Grigorios'tan bin lira talep ettiklerini bildirmekte, Papa Eftim ve Grigorios arasında mücadelelerle geçecek yılların bir anlamda haberini vermekteydi⁸⁸.

Türk Hükümeti, Grigorios'un patrikliğini tanımakla birlikte Papa Eftim idaresinde ayrı bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurdurarak, Bizans'tan arta kalan patrikliğin Elenizme hizmet etmesini önlemeye çalışacaktır⁸⁹.

⁸⁶ **Yeni Gün**, 23 Aralık 1923.

⁸⁷ M.Murat Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 72.

⁸⁸ **BCA: Dosya:** 94B-17 **Fon.kodu:** 30.10.0.0 **Yer no:** 109.724..17.

⁸⁹ Nurettin Türsan, **Yunan Sorunu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s. 108.

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

a.g.m.: adı geçen makale

AÜ DTCT: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya
Fakültesi

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DHKMS: Dahiliye kalem Mahsusa

Gn.kur.: Genelkurmay Başkanlığı

KAYTAM: Kayseri Tarih Araştırmaları Merkezi

TTK: Türk Tarih Kurumu

yay.,: yayınları

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsünün/...../2005 tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliğinin maddesine göre Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Özgür MERT'in "*Türk Ortodoksları*" konulu tezini incelemiş ve adayın/...../2005 tarihinde, saat.....'da jüri önünde tez savunmasını almıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonradakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinolduğuna oyile karar verilmiştir.

BAŞKAN

Tez dan ışmanı
Dr.Leyla KIRKPINAR

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

ÜYE

Yrd.Doç.Dr.Kemal ARI

ÖNSÖZ

Türkler geçmişten günümüze bir çok farklı dine inanmışlardır. Ancak hiçbir dini İslamiyet kadar benimsememişlerdir. Türk denilince akla ilk gelen İslamiyet dini olmuştur. Çağımızda hala Müslüman olmayanların Türk olarak kabul edilmediği zamanlar olmuştur. Bu tür yargıların ortaya çıkmasının sebebi İslamiyet öncesi Türk tarihinin yeterince bilinmemesidir. Oysa Türkler Şamanizm, Musevilik ve Hıristiyanlık gibi birbirinden farklı dinlere inanmışlardı. Kavimler Göçü sonrasında batı yönünde göç eden Türk boyları Bizans Devleti'nin etkisinde kalarak Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Ancak bu Hıristiyan Türklerle özellikle Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin dine dayalı olması sebebiyle yeteri kadar ilgilenilmemiştir.

Böylelikle de Selçuklu Devleti'nin kurulmasından itibaren Türk ırkdaşları ile birlikte huzur içersinde yaşayan Hıristiyan Türkler özellikle Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Fener Rum Patrikhanesi'nin yönetimine bırakılmışlardır. Fener Rum Patrikhanesi Osmanlı Devleti'nin tamamen gücünü yitirmeye başladığı 19.yy. ın sonlarına doğru eski Bizans Devleti'ni tekrar diriltme planlarını ortaya koymaya başlamış, Anadolu'da ve Karadeniz sahil kıyılarındaki Rum okullarında Yunanistan'dan ithal ettiği öğretmenler aracılığı ile bu bölgede yaşayan Hıristiyan halkları Rumlaştırma gayretleri içersine girmişti. Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı yurdunun paylaşılma girişimleri başladığında Yunan ordusunun Anadolu'da ilerlemesini kolaylaştırmak ve Yunanistan tarafından Anadolu'nun işgaline haklılık kazandırmak için Fener Rum Patrikhanesi Anadolu'da yaşayan Rumlara zulüm yapıldığı iddialarını ortaya atmıştır. Fener Rum Patrikhanesi bu iddiaları ortaya atarken Anadolu'da ve Karadeniz sahillerinde yaşayan Türklüklerini kaybetmeyen kendilerini Türk Ortodoksları adıyla Yunanlı Rumlardan ayırt eden halkın tepkisini dikkate almamıştı.

Papa Eftim ve Türk Ortodoksları, Milli Mücadele döneminde Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı Kayseri'de kurdukları Türk Ortodoks Kilisesi ile Fener Rum Patrikhanesi'nin asılsız propagandalarına karşı mücadele ettikleri gibi, Anadolu'da ilerleyen Yunan ordusuna karşı Atatürk'ün önderliğindeki Milli Mücadele hareketini desteklemişlerdir. Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının yaptıkları bu fedakarlıkların, ve daha sonra da bu halkın farklı kültürlere beşiklik yapan Anadolu'dan nasıl yok olduklarının Türk halkı tarafından bilinmemesi Türk Tarihi açısından üzüntü vericidir. Bu konu

akademik çevreler tarafından ise yeni araştırılmakta özellikle son iki yıldan beri bu konu hakkında birbirinin ardı sıra eserler yayımlanmıştır. Ben de bu çalışmamda Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının genellikle akademik çevrelerce bilinen tarihlerine ışık tutmaya çalıştım.

Çalışmamın giriş bölümünde, Türk Ortodokslarının kökenini, I.Bölümünde, Fener Rum Patrikhanesi'nin Anadolu'nun Hıristiyan Türk halkına yönelik etkinliklerini ve bu halkın bu politikalara karşılık tepkilerini ve Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurulma sürecini, II. Bölümünde, Lozan Antlaşması sonrasında bu halkın Yunanistan'a mübadele yoluyla gönderilmesi ve sonrasında mübadele dışında bırakılan Papa Eftim'in, Lozan Antlaşmasıyla İstanbul'da kalan Fener Rum Patrikhanesi'ni bir Türk kurumu haline getirme mücadelesini, III. Bölümde ise, Bizans entrikalarından vazgeçmeyen Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı Papa Eftim tarafından kurulan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin bir çok kimse tarafından bilinmeyen tarihini anlatmaya çalıştım.

Bu çalışmam da tarafsızlık ve özgünlüğü ön planda tutmaya çalıştım. Bu sebeple çalışmamda arşiv belgeleri ve gazete haberlerinden yararlandım. Bununla birlikte isimlerini vermek önsöz bölümüne yetmeyecek bir çok araştırmacının makale ve inceleme yapıtlarından yararlandım.

Bütün bunları yaparken tek başıma değildim. Çalışmamın konu ve dilbilgisi çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Leyla Kırkpınar'a, bana bu konuyu açan Yard.Doç. Kemal Arı'ya, bana bu konu hakkında özel bilgiler veren Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Danışmanı Sevgi Erenerol, Türk Ortodokslarının mübadelesi konusundaki yardımları ve misafirperverliklerinden dolayı Lozan Mübadilleri Vakfı üyelerine, kaynak tarama sürecinde yardımlarını esirgemeyen Emekli Tarih Öğretmeni Ozan Semerci'ye ve yakın dostum Olgun Gökçal'a, arşiv belgelerini doğru olarak okumamda yardımlarını esirgemeyen Ülfet Onart Lisesi Müdürü Nejat Çetin ve arkadaşım Melisa Urgandokur'a sonsuz teşekkürler.

Özgür MERT
İzmir/ 2005

SONUÇ

Anadolu tarih boyunca farklı ırk, dil ve dinden olan milletlerin yaşamlarını sürdürdüğü bir coğrafya olmuştur. Karamanlılar da bu coğrafyada yaşamışlardır. Irk olarak Türk, din olarak ise Hristiyanlığın Ortodoksluk mezhebine mensup olan bu halk, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti içerisinde yaşamışlardır. Dinleri Müslüman ırkdaşlarından farklı olmasına karşın, onlarla yakın ilişkiler kurmuş ve kaynaşmışlardır. Yunan Rumluğundan kendilerini ayrı tutmak için kendilerini Türk Hristiyanları ya da Türk Ortodoksları olarak tanımlamışlardır.

19. yy'ın sonlarına doğru dini olarak bağlı oldukları Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanlaştırma faaliyetlerine rağmen öz dilleri olan Türkçeyi korumuşlar, Türklük bilinçlerini yitirmemişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin bu savaştan yenik olarak ayrılması sonucunda Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi Megali İdea emellerini gerçekleştirmek için bu halkın dini duygularını sömürmek istemiş, Anadolu'da Hristiyanların katledildiği yalan iddiaları Avrupa kamuoyuna yayarak, Anadolu'nun Yunanistan tarafından ele geçirilmesini geçerli hale getirmeye çalışmışlardır.

Fakat Papa Eftim önderliğindeki Türk Ortodoksları bu gerçek dışı beyanlara karşı Kayseri'de Türk Ortodoks Kilisesi kurdukları gibi, Yunanlılar ile gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı'nda Türk ordusunu desteklemişlerdir. Ancak aralarından Fener Patrikhanesi tarafından kandırılarak yanlış yollara sapanlarda yok da değildi.

Ancak, kesin zafer kazanıldıktan sonra Lozan Antlaşması'nda bazı çabalara rağmen, bu halkın hepsi, Anadolu'daki diğer Yunanlı Rumlarla aynı kefeye konulup, Yunanistan'a gönderilmişlerdir.

Anadolu'daki Ortodoks halkın mübadele edilmesi, Fener Rum Patrikhanesi'nin Türkiye topraklarında kalması ile yakından ilgiliydi. Bu karar Türkiye Devleti'nin Fener Patrikhanesi'nin ayrılıkçı faaliyetlerinden kendini korumak için ortaya koyduğu doğal bir savunma mekanizmasıydı. Türk milleti uzun yıllar boyunca bir cepheden diğer bir cepheye koşmak zorunda kalmış, Anadolu'nun Yunan Rumu ile Hristiyan Türkünü ayırma zamanı ona tanınmamıştı.

Lozan Barış Görüşmeleri'nde Fener Patrikhanesi'ni yurt dışına çıkarma çabaları ise başarılı olmamıştı. Fener Rum Patrikhanesi siyasi imtiyazları elinden alınmak sadece bir dini kurum kalmak şartıyla Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bir Türk kurumu olarak kalmıştı.

Bu kurumu Bizans Megali İdea'sının yuvası olmaktan çıkarıp, Türk kurumuna yakışır etkinliklerde bulunmasını sağlamak için, en başta Milli Mücadele döneminde Türklük aleyhine düşman hareketlerde bulunan Patrik Meletios'un patrikhaneden uzaklaştırılıp, Yunan Rumluğunu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ile bütünleştirecek bu konuda Türk Hükümetleri'nin güvenini kazanmış bir patriğin seçilmesi şarttı. Türk Hükümeti'nin bu isteğini resmi olmayan yollardan patrikhaneye iletecek kişi olarak ise Papa Eftim seçilmişti.

Papa Eftim, Türklüğüne bağlı olduğu kadar iyi bir ruhbandı. Bu sebeple de dindaşlarına bağlıydı. Patrikhanede Yunan emellerine hizmet eden ruhbanlar, bu kurumdan uzaklaştırılırsa, patrikhane huzur içerisinde yaşayan bir manastır haline gelmiş olurdu. Ancak böyle bir yol tutularak Rum ve Müslüman Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları geçmişi unutup aynı topraklar üzerinde barış ve sevgi içerisinde yaşayabilirlerdi.

Papa Eftim, Meletios'un patrikhaneden uzaklaştırılması ve Patrikhane Sen Sinod'unun Meletios taraftarlarından temizlenmesinde büyük rol oynamıştı. Ve şimdi huzur içinde kalabilirdi. Ancak patrikhane yönetiminin kendisine iyi yüzlerini gösterip, oyun oynadıklarının Grigorios'un patrik seçilmesinden sonra farkına varabilmişti. Papa Eftim bu kandırılmışlığın kızgınlığı ile Fener Rum Patrikhanesi'ni basarak işgal etmiş, Grigorios'u patrik olarak tanımadığını ilan etmişti. Papa Eftimin, bu davranışının sebebi, Grigorios'u bir bakıma kendi dindaşlarına iyiliği dokunacak bir patrik olarak görmemesiydi. O geçmişle Yunan istekleri doğrultusunda hareket edecek görünümünü veren bir patrikti.

Yunan isteklerinin etkisiyle bulunacağı faaliyetler, dindaşları için acı ve pişmanlıklara yol açacak olaylara neden olabilirdi. Papa Eftim'in bir ruhban olarak görevi, dindaşlarını pişmanlık verici hareketlerden uzak tutmak, kötü olaylardan korumak, onlara doğru yolu göstermekti.

Ancak, Türk Hükümeti, Papa Eftim'in patrikhane baskınına durdurmasını ve patrikhaneyi terk etmesini istemişti. Böyle bir istekte bulunarak bir hukuk devleti olduğunu gösterecekti. Gelecekte de patrikhane ve Papa Eftim arasında meydana gelecek olan

çatışmaları halkın huzurunu bozmamak şartıyla, patrikhanenin iç işleri olarak değerlendirip bu çatışmaların dışında kalmayı tercih edecekti.

Türk Hükümeti Grigorios'u patrik olarak tanıyarak kendisine sadakatini kanıtlama şansını vermişti. Ancak Grigorios patrikliği süresince verilen bu şans değerlendirilmekten çok uzak davranmıştı.

Bu sebeple özellikle M. Kemal Atatürk'ün destekleri ile bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kuruldu. Ancak Galata Paniaya Kilisesi'nde bir Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulmasına zemin hazırlayan olay, Grigorios'un Yunan emellerine hizmet eden politikaları ve kendisine bağlı Rum cemaatini iyi yönetememesiydi. Grigorios'un yönetiminden memnun olmayan Rum halkı Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nde toplanmıştır.

Papa Eftim'in, Türk Ortodoks Patrikhanesi adı altında bir patrikhane kurmak istemesindeki neden, dindaşlarının hem kilise hem de yurt kurallarına uymasını sağlayarak, onları gerçek anlamda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ile kucaklaştırmak istemesiydi. Fakat Bizans Megali İdea fikrinden vazgeçmeyen patrikhane, Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin varlığını hiçbir zaman kabul etmeyecek, Papa Eftim ve Türk Ortodoksluğunu çarmığa germek için tüm yolları deneyecekti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Hükümetleri'nin Amerika ile ilişkilerini geliştirme çabalarından faydalanarak Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin elindeki kiliseleri ele geçirerek Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni tamamen yok etmek için girişimlerde bulunmuşsa da Kıbrıs Olayları Fener Rum Patrikhanesi'nin gerçek yüzünü göstermiş, binlerce Rum halkının Yunanistan'a gönderilmesine sebep olmuş, Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi hakkındaki uyarılarında haklı çıkmıştır. Papa Eftim, dindaşları için Türk Hükümeti'nin şefaatinde istemişse de onun bu isteği geri çevrilmişti. Papa Eftim, bir Türk Ortodoks halkı yaratma idealini hayatının sonuna kadar savunmuş, bu ideali uğruna mücadele etmiştir. Papa Eftim'in bu ideali günümüzde onun torunları tarafından devam ettirilmektedir.

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ
VERİ FORMU**

Tez No:

Konu No:

Üniv.No:

Tez Yazarının

Soyadı: **MERT**

Adı: **ÖZGÜR**

Tezin Türkçe Adı: **Türk Ortodoksları**

Tezin İngilizce Adı: **Turk Orthodox**

Tezin Hazırlandığı:

Üniversite: **Dokuz Eylül Üniversitesi**

Enstitü: **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**

Yıl: 2005

Tezin:

Türü: **Yüksek Lisans**

Dili: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: **89**

Referans Sayısı:

Tez Danışmanı:

Dr. Leyla KIRKPINAR

Türkçe Anahtar Kelimeler:

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1- Papa Eftim

1 -Turk Orthodox Patriarchate

2- Türk Ortodoks Kilisesi

2 -Fener Greek Orthodox Patriarchate

3- Mübadele

3 -Lausanne Alliance

4- Grigorios

4 -Panaiya Kafatiani Church

5- Athenagoras

5 -Galata Greek Community

Kaynak göstermek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası:

Tarih: 05/09/2005

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Türk Ortodoksları adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dışecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

...../...../2005

Özgür MERT

III - TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN İSTANBUL'A TAŞINMASI

A-PAPA EFTİM - GRİGORİOS MÜCADELESİ VE İSTANBUL RUMLARI

Papa Eftim patrikhaneden çekildikten sonra Beyoğlu'nda Tarlabası'nda kiraladığı bir eve yerleşir. Burada vaktini Ortodoks halka dağıtmak ve patrikhane olaylarının içyüzünü anlatmak üzere bir beyanname hazırlamak ile geçirir. Fakat o sıralar Galata Ortodoks cemaati arasında ortaya çıkan anlaşmazlık Papa Eftim'i karışık ve zorlu işlerin içerisine atar. Galata cemaatinden bir kısım halk geçmişte patrikhane ve Meletios'a karşı tavır almış Damyonos Damyanidis'e karşı cephe alırlar. Fener Patrikhanesi papazları da Galata cemaati içerisindeki patrikhane taraftarları Damyonos Damyanidis'e karşı kışkırtıyorlardı. Patrikhane taraftarları Galata Kiliselerinin Damyanos'un elinden kurtarılması için Patrik Grigorios'a başvurarak ve yardımını isterler. Grigorios bu yardımı geri çevirir. Ancak bu cemaatin Papa Eftim'in yardımını istemelerini de menfaatleri gereği onaylar. Bunun üzerine Damyonos muhalifleri Galata Kiliselerini Damyanos'un elinden kurtarmak için Papa Eftim'in yardımını isterler. Papa Eftim bu yardım talebini önceden pek istememişe de daha sonra bu teklifi kabul eder. Bu arada Grigorios Papa Eftim'e patrik seçimleri sırasında bir ay süresince yürüttüğü "*Patrikhane Vekilliği*" görevi karşılığı olarak beş yüz lirayı gönderir¹.

Papa Eftim Galata Panaiya Kalafatiani Kilisesi'ne girerek kilisenin mütevellisi ve katibi Olan Damyonos Damyanidis'i istifa ettirir. Kilisenin kasasını açtırarak kasada olan parayı sayım ve tespit ettirir. Kendisinin görevlendirdiği heyete kasayı teslim eder. Papa Eftim'in bu başarısı ile Galata Rum cemaatinin sevgi ve güvenini kazanır. Bu olay patrikhane çevrelerince Papa Eftim'in patrikhaneye geri dönmek istediği şekilde yorumlanır. Ancak Papa Eftim bu iddiaları reddeder².

Papa Eftim'in Galata Rumları arasında taraftar bulması Grigorios'un hoşuna gitmez. Papa Eftim'in ruhani yetkilerini kullanarak patrik seçimleri sırasında ruhani amirlerine

¹ Teoman Ergene, **İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları**, İstanbul, 1951, s. 105.

² **Vatan**, 14 Şubat 1924.

karşı fena davranış ve hürmetsizliği sebebiyle Patrikhane Sen Sinod Meclisi tarafından dini yetkilerinin elinden alınarak din adamlığından ihraç edilmesini sağlar³.

Aynı zamanda İstanbul Valiliği'ne telgraf çekerek Papa Eftim'i şikayet eder. Bu telgrafta; Papa Eftim Efendi'nin Fener Patrikhanesi'ne ilk baskınından beri daha önce örneği görülmemiş zulümler düzenleyerek Ortodoksluk dinini ayaklar altına almaya çalıştığını, Türkiye kanunları içerisinde özgür ve mutlu bir şekilde yaşayan Ortodoks halkının düzen ve samimiyetini bozduğunu belirterek dini yetkileri alınan Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne karşı zulüm ve tecavüze son verilmesini ister⁴.

Grigorios'un Papa Eftim'i sindirme çabaları bunlarla bitmez. Papa Eftim'in dini yetkilerinin elinden alındığını özellikle Panaiya Kilisesi'nde okutmaya çalışır. Ancak Papa Eftim'in bu hareketinden dolayı Grigorios'u İstanbul Polis Müdüriyeti'ne şikayet etmesi sonucunda Grigorios'un bu girişimi başarılı olmaz⁵.

Grigorios, Damyonos Damyanidis'i Papa Eftim'e karşı kışkırtır. Damyanidis'e para yardımı yapılacağı vaad olunur. Damyonos Damyanidis tekrar Panaiya Kilisesi'ni ele geçirir⁶.

Grigorios ile Papa Eftim arasında bu gelişmeler yaşanırken İstanbul Polis Müdüriyeti Fener Rum Patrikhanesi'ne baskın düzenler. Bu baskında patrikhanenin basın organı olarak çıkartılan "*Siastiki Alithia*" dergisinin bürosunda Milli Mücadele döneminde basılan ve Anadolu Rumlarına Türkler tarafından baskı ve zulümde bulunduğunu iddia eden "*Kara Kitap*" adlı eser ile beş metre uzunluğunda Yunan bayrağı bulunur. Grigorios bu Yunan bayrağının patrikhanenin Türk Hükümeti ile arasını bozmak için Papa Eftim tarafından bırakıldığını iddia eder⁷.

Patrikhanede bulunan Yunan bayrağı ve Türkler aleyhindeki belgeler Rum basını arasında tartışmalara sebep olur. Kos gazetesi Grigorios'un istifa etmesi halinde patrikhanenin hükümet ile yakın ilişki kurabileceğini savunmakta patrikhanede meydana gelen bu olaydan Grigorios'u sorumlu tutmaktaydı. Yine Grigorios'u Papa Eftim'i lehine döndürmek için Papa Eftim'e beş yüz lira para gönderdiğini iddia etmekteydi. İmeriyani gazetesi ise; Grigorios'u desteklemekte Grigorios'un istifa etmeyip patriklik görevine devam etmesi görüşündeydi⁸.

³ **Vatan**, 20 Şubat 1924.

⁴ **İleri**, 24 Şubat 1924.

⁵ **Vatan**, 24 Şubat 1924.

⁶ Teoman Ergene, **a.g.e.**, s. 112.

⁷ **Vatan**, 8 Mart 1924.

⁸ **Vatan**, 10 Mart 1924.

Papa Eftim Yunan bayrağının patrikhaneye kendisi tarafından konduğunu iddia eden Grigorios hakkında otuz bin liralık tazminat davası açar. Yine Grigorios'un bu iddialarının yayınladığını sandığı Vatan Gazetesi Baş Muhabiri Ahmet Emin Yalman'a da aynı davayı açar⁹.

Bu ilk davadan sonra Grigorios ve Papa Eftim' arasındaki gerginlik mahkeme salonlarına taşınır. Ve bu gerginlik, Rum basını ve İstanbul Rumları da içine alarak giderek içinden çıkılmaz bir hal alır. Papa Eftim, patrikhane tarafından din adamlığından ihracını yayınlayan Politika; Kos ve İmeriyani gazeteleri ve kendisi hakkında aforoz kararını alan Patrikhane Sen Sinod Meclisi üyesi on iki metropolit hakkında beşer bin lira tazminat davası açar¹⁰.

Bu arada Papa Eftim'in Grigorios aleyhine açtığı ilk dava sonuçlanır. Mahkeme Grigorios'u elli lira ceza parası ve beş yüz lira manevi tazminat cezasına çarptırır¹¹.

Ancak Grigorios bu cezayı ödemek istemez bahane olarak da kendisine yapılan tebligatta "*Baş Papaz Grigorios*" yazdığını kendisinin "*Patrik Grigorios*" olduğunu iddia eder¹².

Patrikhane bu cezanın ödenmemesi yüzünden Papa Eftim tarafından haciz ettirilir. patrikhane bu haczin ertelenmesi için 2000 lira kefalet önermesine rağmen bu teklif kabul edilmez¹³.

Bununla birlikte Grigorios aleyhinde Papa Eftim taraftarlarının mücadeleleri giderek artar ve Grigorios aleyhtarları Rumlar bir Türk- Rum yardımlaşma cemiyeti kurarlar¹⁴.

Grigorios taraftarları da patriklerine karşı bu hareketi sindirmek amacıyla Papa Eftim'in patrikhane aleyhine açtığı davalarda mahkeme salonlarını dolduruyorlar. Mahkeme çıkışlarında Papa Eftim'i protesto ediyorlar, Beyoğlu sokaklarında Papa Eftim'in yolunu kesmeye çalışıyorlardı¹⁵. Papa Eftim patrikhaneye bağlı Rumların bu tacizlerinden kurtulmak için çareyi Sen Sinod davasının İstanbul'dan İzmit'e naklini istemekte bulur¹⁶.

⁹ **Vatan**, 13 Mart 1924. Ahmet Emin Yalman'ın Vatan gazetesinin baş muhabiri olmadığı, Grigorios ile söz konusu görüşmeyi yapan muhabirin Refik Necdet Bey olduğu anlaşılır. Daha sonra Papa Eftim Vatan gazetesi aleyhine açtığı davadan vazgeçer. **İleri**, 14 Mart 1924.

¹⁰ **Vatan**, 2 Nisan 1924.

¹¹ **Vatan**, 2 Mart 1924.

¹² **Vakit**, 29 Mayıs 1924.

¹³ **Vakit**, 13 Mayıs 1924.

¹⁴ **Vakit**, 24 Mart 1924.

¹⁵ **İleri**, 14 Nisan 1924.

¹⁶ **İleri**, 13 Haziran 1924.

Patrik Grigorios ve Damyonos Damyanidis'in yönetiminden memnun olmayan Rum cemaati Papa Eftim'den tekrar yardım isterler. Papa Eftim'in planına uygun olarak Galata cemaatinden bir grup Damyonos Damyanidis'i Patrik Grigorios'a şikayet ederek, Damyanidis'in Galata Kiliselerini yönetiminden el çektirilmesini isterler. Eğer bu istekleri yerine getirilmezse kiliseleri cemaati ile Papa Eftim'e katılacakları tehdidinde bulunurlar. Grigorios ise bir cemaatinin Papa Eftim'in eline bırakmaktansa Damyonos'u feda etmeye karar verir. Bu gelişmeler sonucunda Damyonos avukatı Emin Bey aracılığıyla Papa Eftim'den affını ister ve bundan sonra patrikhane ile olan mücadelesinde yanında yer alacağını vaat eder¹⁷.

Bir süre sonra da Fener Patrikhanesi'ne bir ultiatom mektubu gönderir. Bu ultiatomda; Meletios dönemindeki Ortodoksluk mezhebinin emirlerine uymayan yanlış politikalarının Grigorios döneminde de devam ettiği gerekçesiyle Grigorios'un patriklikten istifasını ve Patrikhane Sen Sinod Meclisi'nin dağıtılmasını ister. Bu isteklerinin üç gün içerisinde gerçekleştirilmezse Galata'da bağımsız bir Ortodoks kilisesi ilan olunacağını belirtir¹⁸.

İmeriyani gazetesi, Papa Eftim ve Damyonos'un amaçlarının Galata'da bağımsız bir Ortodoks kilisesi kurulduğunu ilan edip, Heyet-i Hristos, Aya Nikola, Sakızlıların Aya Yani Kiliselerini zorla işgal ederek Anadolu'daki üç psikopos ile İzmit'te bulunan on papazın İstanbul'a gelerek yeni bir Sen Sinod Meclisi kuracaklarını ve bu yeni Sen Sinod'un Papa Eftim'in afarozunu tanımayarak kendisini Sen Sinod üyesi seçeceklerini bildirmekte, Papa Eftim ve Damyanos'un bu girişimlerinde başarılı oldukları takdirde hükümete bir beyanname göndererek sadakatlerini bildirip, patrikhaneyi tanımadıklarını ve yeni bir ruhani meclis kurduklarını bildirecekleri haberini vermekteydi¹⁹.

Patrikhane verilen bu ultiatomdan sonra Galata cemaatinin merkez ve mütevelli heyetleri, kilisenin idaresini Papa Eftim'e vermeye karar verirler. 7 Temmuz 1924'de Papa Eftim'e müracaat ederler ve 9 Temmuz'da olumlu cevap alırlar. Böylelikle Papa Eftim İstanbul'daki bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi'nin temelini attı. Galata'da bulunan Panaiya Kilisesi, Hristos, Aya Nikola ve Aya Yani Kiliselerinin baş papazlığını üzerine alır. Bununla birlikte Kayseri'deki bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi İstanbul'a Panaiya Kilisesi'ne nakledilmiş oluyordu²⁰.

¹⁷ Teoman Ergene, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁸ **Vakit**, 8 Mayıs 1924.

¹⁹ **İleri**, 8 Mayıs 1924.

²⁰ Hikmet Yavuz Ercan, "Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi", **AÜ DTCE Tarih Araştırmaları Dergisi**, V/8-9, Ankara, 1967, s. 125.

B-TÜRK ORTODOKS PATRIKHANESİ GALATA PANAIYA KİLİSESİ'NDE

1- Türk Ortodoks Patrikhanesi ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi

İstanbul Ortodokslarının güven ve ilgisini kazanan Papa Eftim,yeni kuracağı Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kanunlara uygunluğunu tasdik için 6 Haziran 1924 tarihinde Panaiya kilisesinde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin ilk kongresini düzenler. Bu kongreye katılanlar ise İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturan İstanbullu Ortodoks heyetleri ile aslen Anadolu olup İstanbul'da yerleşmiş bulunan Türk Ortodokslarının temsilcileri idi. Bu temsilciler Papa Eftim'i bu kongrenin başkanı seçerler. Bu kongrede Fener Rum Patrikhanesi ile kesin olarak maddi ve manevi bütün ilişkileri kesilmesi Kayseri'de daha önce kurulmuş olan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin İstanbul'a nakil edilmesi, bu kilisenin başkanlığına Papa Eftim'in getirilmesi, Ortodoks kilisesinin bağımsız olması ve yeni kurulan kilisenin hükümet tarafından tanınması için gerekli işlemlere başlanması, Panaiya Kilisesi'nin Türk Ortodoksluğunun merkezi olarak tanınması kararları alınır²¹. 10 Temmuz da ise bu tarihe kadar herhangi bir dini ayin yapılmayan Panaiya Kilisesi'nde Papa Eftim tarafından dini ayin yapılmaya başlanır. Bu gelişmelerden rahatsız olan patrikhane çevreleri ve Papa Eftim karşıtları İstanbul Valiliği'ne başvurarak Papa Eftim'in Panaiya Kilisesi'ne zorla girdiğini bayan ederler ve Papa Eftim hakkında suç duyurusunda bulunurlar²².

Papa Eftim 14 Temmuz 1924'te Panaiya Kilisesi'nde yeni bir kongre düzenler. Bu kongrede kilise idaresine bakmakla görevli bir heyet oluştururlar ve patrikhaneye ait bir nizamname oluşturulur. 14 Temmuz'daki bu kongrede alınan kararlar aynıdır. 6 Haziran tarihindeki kongreden farklı olarak kongrede kabul edilen kilise nizamnamesinin hükümet tarafından kabul edilip onaylanmasına kadar, Papa Eftim'in idaresi altında olmak üzere, Avukat İstimat Zihni, Damyonos Damyanidis, Koço Papadapulos, Zamba Zambaoğlu, Dimosteni Papadapulo, Yani Biloğlu Efendilerden oluşan daimi bir cismani meclis ile, Sokrat Karahisarlıoğlu, Kiryako Gölcuoğlu, Anostos Manoğlu, Nikola Vasilyasidis, Kiryako Pamukoğlu Efendilerin de bu heyetin ihtiyat azaları olarak seçilir²³.

²¹ Teoman Ergene, **a.g.e.**, s. 186.

²² **Vakit**, 11 Temmuz 1924.

²³ **A.g.e.**, s. 189.

Bu olaylar sonucunda Patrik Grigorios ve Papa Eftim arasındaki çekişme giderek artar. Her iki ruhbanın taraftarları birbirleri hakkında İstanbul Polis Müdürlüğü'ne şikayette bulunurlar. Grigorios taraftarları, Papa Eftim Efendi'nin Fener Patrikhanesi'ne bağlı diğer kiliselerine gireceği korkusundan dolayı Papa Eftim'i şikayet ederken, Papa Eftim taraftarları da Panaiya kilisesi'ne, Grigorios taraftarlarının dışarıdan bir saldırı düzenleyecekleri iddiasında bulunuyorlardı²⁴

Patrikhane taraftarları İstanbul'a gelen hükümet görevlilerine Papa Eftim'i Panaiya Kilisesi'ne zorla girdiği için şikayet ediyorlardı. Fakat aldıkları cevap ise, her Hıristiyan'ın kilisede dini görevini yerine getirme hakkına sahip olduğu ve hükümetin kilise işlerine karışmadığı yönünde oluyordu²⁵.

Grigorios'un hastalığı ve bir süre sonra ölümü Fener Patrikhanesi tarafından Papa Eftim'e yapılan hücumların bir süre durmasına sebep olur. Papa Eftim'in seçilecek yeni patriğin Türk düşmanı olursa üzerine düşen görevi yapacağı beyanları bile Fener Patrikhanesi'nden bir karşılık görmez²⁶.

Vakit gazetesi; Grigorios yerine seçilecek patrik seçimleri ile ilgili olarak Yunanistan ve patrikhanenin patrik adayının Terkos Metropolidi Konstantin olduğunu, ancak Rumların bu kişiyi patrik seçmekten öte ilerde hükümete sorun çıkarmak amacıyla olduğu belirtiyordu. Çünkü Vakit gazetesine göre; Konstantin mübadeleye tabi olan bir ruhani idi. Ve mübadele dışında tutulmaması imkansızdı. Bu sebeple Yunanlıların "*Türkler Baş Papazı İstanbul'dan kovuyorlar, Hıristiyan Ortodoks aleminde ruhani başkanları rezil ediyorlar.*" diyerek bu olayı kullanacaklardır. Bu yüzden hükümetin hemen harekete geçip Fener Patrikhanesi'ne mübadeleye tabi olmayan birisi seçmelerinin emir edilmesini istiyordu²⁷.

İstanbul Vilayeti 16 Aralık günü patrikhaneye bir yazı göndererek Terkos Metropoliti Kostantin'in patrik seçilmesi halinde yurt dışına çıkarılacağını belirterek uyarır. Ancak Patrikhane Sen Sinod Meclisi 17 Aralık günü Kostantin'i patrik seçer²⁸.

Konstantin'in patrik seçilmesi Papa Eftim tarafından olumlu karşılanır. Konstantin hakkında ciddi bir şaibe duymadığını kendisinin Fener Patrikhanesi'nde önemli düzenlemeler yapacağı inancında olduğunu gelecek Patrikhane Sen Sinod Meclisi

²⁴ **Vakit**, 2 Ağustos 1924.

²⁵ **Vakit**, 6 Ağustos 1924.

²⁶ **Vakit**, 17 Ekim 1924.

²⁷ **Vakit**, 20 Ekim 1924.

²⁸ Özdemir Kalpakçıoğlu, **Yunandan Dost Olmaz**, İstanbul, 1995, s. 229.

görüşmesinde bir muhtıra vererek kendisi hakkında verilen aforoz kararının kaldırılmasını isteyeceğini bildirir²⁹.

Ancak Patrik Konstanti'nin 19 Mayıs 1925'te görevinden çekilmesi ve yerine Vasil'in seçilmesi, Papa Eftim'in afarozunun kaldırılması ümidini ertelemesine sebep olur³⁰.

12 Eylül 1925'te Papa Eftim, "*Türk Ortodoks Kiliseleri Baş Papazlığı*" görevini üstüne aldığını Başbakan İsmet Paşa ve İçişleri Bakanı Cemil Bey'e bildirir³¹. 19 Ekim'de vekili bulunan Trianda filoz Teziniladis Bey'in Adliye Bakanlığı'nın 12 Aralık 1924 tarih ve 6181 numaralı kararı ile avukatlık yapma iznine rağmen İstanbul Barosu'na kabul edilmediğini bu kararın alınmasında İstanbul barosuna hakim olan Rum avukatlarının parmağı olduğunu, Fener Rum Patrikhanesi'nin avukatları aracılığıyla sahte davalar açılıp kilisenin gelirlerinin yok edilmeye çalışıldığını, kendisinin parası olmadığı için yeni bir avukat tutamayacağını kendisinin muhalif kuvvetin saldırısına karşı koyabilmek için avukatlarına ruhsat verilmesini ister³².

1926 yılı başlarında Fener Patrikhanesi'nden ayrılan Rum cemaatleri Papa Eftim'in Panaiya Kilisesi'nde yeniden kurduğu Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılırlar. Hatta Fener Patrikhanesi Sen Sinod Meclisi'nden beş metropolitin Papa Eftim'e katılacağı duyumlarının alındığına dair haberler Vakit gazetesinde yer alır³³. Ancak Vakit gazetesi; bu iddiaları gerçekçi bulmaz. Bu metropolitlerin mübadeleden kurtulmak amacıyla Papa Eftim'e sığındıkları, Fenerdeki metropolitlerin Atina'dan gelen talimat ve uyarılar dışında hareket edemeyeceklerini, bunlardan bazılarının Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılmak için gösterecekleri ufak bir yaklaşımın Yunanistan'dan gelen paranın kesilmesi demek anlamına geleceği olarak değerlendirir³⁴. Bu iddialar gerçekleşme de Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılanlar ile Papa Eftim'in cemaatinin sayısı 2000'e yaklaşır³⁵.

Bu katılımların artması ile birlikte Papa Eftim'in Türk Ortodoks Patrikhanesi hayalleri gerçek oluyordu. Ancak Papa Eftim'in patrik olabilmesi için episkoposluğa terfi

²⁹ **Vakit**, 16 Kasım, 1924.

³⁰ **Vakit**, 19 Kasım 1925.

³¹ Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim yay., İstanbul, 2003, s. 160.

³² İstanbul Savcılığı'ndan İçişleri Bakanlığı'na verilen bilgiye göre Avukat Triyanda Filoz'un, Avedis Ohannes adlı birisiyle birahane işlettiği gerekçesiyle Baro'ya kabul edilmediği, Baro hakkındaki ilgili itiraz için ilgili makama başvurulmasının gerekli olduğu cevap olarak bildirilir. **BCA: Dosya:** 94B-21 **Fon kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 109.724.17.

³³ **Vakit**, 22 Şubat 1926.

³⁴ **Vakit**, 22 Şubat 1926.

³⁵ **Vakit**, 23 Şubat 1926.

etmesi gerekiyordu. Papa Eftim bu amacı gerçekleştirmek amacıyla geceleyin otomobiline binerek iki metropolitin evine gider ve bunları alarak Panaiya Kilisesi'ne girer. Burada ayin yapılarak Papa Eftim'in afarozu kaldırılır ve episkoposluğa terfi ettirilir. Vakit gazetesinin bu haberine göre; ismi bilinmeyen iki metropolit tarafından kiliseyi dolduran bir çok Rumların önünde Papa Eftim takdis edilir. Bu ayinden sonra Papa Eftim'in ismi “ *Müstakil Türk Ortodoksluğunun İstanbul Baş Psikoposluğunun Reisi Ruhani* ” olarak anılır³⁶.

Ancak Papa Eftim'in episkoposluğa tayini Patrikhane Sen Sinod Meclisi tarafından Papa Eftim'in evli olduğu için kilise kurallarına aykırı bulunur³⁷.

Bu arada bir Rum cenazesinin kaldırılması esnasında Galata cemaati ile Fener Patrikhanesi'ne bağlı Hıristiyan kilisesi papazları arasında bir anlaşmazlık meydana gelir. Papa Eftim bunun üzerine emrindeki papazlar ile Hristos Kilisesi'ne gelir. Hristos Kilisesi mütevellisinin kilise kapılarını kilitleyerek ruhani ayin yapılmasını engellemesi üzerine Papa Eftim ve taraftarları ertesi gün sabahtan itibaren Hristos Kilisesi'nin kapılarını açarak, Hristos Kilisesi'ne girerler. Papa Eftim kilise mütevellisinin kendisine bir Hıristiyan sıfatıyla kilisede bulunmasına izin vermemesi üzerine artık Hristos Kilisesi'nden çekilmeyeceğini beyan eder³⁸.

Fener Rum Patrikhanesi Papa Eftim'in patrikhaneye karşı etkili olmasını engellemek için yine bildik silahını afarozu kullanır. Fakat aforoz etme Papa Eftim taraftarlarını da içine alır. Patrikhane Sen Sinod Meclisi dini kurallara dayanarak ruhani meslekten kovulan birisiyle işbirliği yapanların kiliseden kovulması gerektiği iddiasıyla Papa Eftim ile işbirliği yapan birisini aforoz eder. Böylelikle de Papa Eftim'in kendisine taraftar bulmasını engellemeye ve cemaatsiz kalmasını sağlamaya çalışır³⁹.

Aynı zamanda Papa Eftim' de aforoz edilmiş olduğu halde Hristos Kilisesi'nde ruhani ayin yaparak kilisenin kanun ve nizamnamesini çiğnediği için ikinci kez aforoz edilir⁴⁰. Bununla birlikte Patrikhane Sen Sinod Meclisi Papa Eftim'i Fener Patrikhanesi'ne

³⁶ **Vakit**, 19 Mart 1926 ./ **Vakit**, 22 Mart 1926. Hikmet Yavuz Ercan makalesinde, bu metropolitlerin isimlerinin Kayseri Metropoliti Amorsiyos, Erdek Metropoliti Kirillos, ve Adalar Metropoliti Ağatangelos olduğunu ve bu ayinin gizli olarak yapıldığını belirtir. Ayrıca **bkz.** Teoman Ergene, **a.g.e.**, s. 204. Elçin Macar ise, adı geçen Metropolitlerin bu belgenin yayımlanması için Papa Eftim'den yirmi yıl gibi bir süre istedikleri bilgisini verir. Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 161.

³⁷ **Vakit**, 22 Mart 1926.

³⁸ **Vakit**, 2 Nisan 1926.

³⁹ **Vakit**, 2 Nisan 1926.

⁴⁰ **Vakit**, 2 Nisan 1926.

bağlı kiliselere müdahalesine son vermek için Papa Eftim'i Ankara Hükümeti'ne şikayet etme kararı alır⁴¹.

Fakat bu aforoz kararı Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne karşı olan direncini kırmaz. Papa Eftim aforoz kararının meşru olmayan bir meclis tarafından alındığını bu aforoz kararının alınmasında patrikhanedekilerin dışarıdan aldıkları paraların etkisiyle hareket ettiklerini kendisinin aforoza sebebiyet verecek bir suç işlemediği belirtir⁴². Arkasından da tüm İstanbul Ortodokslarına hitap eden bir beyanname yayınladı. Bu beyanname; patrikhane papazlarının İncil'in emirlerine uymayan ve ruhani unvanlarına yakışmayan hareketlerle gerek Ortodoksluk kilisesine zarar verdikleri gibi tüm Ortodoksları menfaatleri uğruna kurban ettiklerini, tüm Ortodoksların nasıl Allah'ın huzuruna günahsız çıkmak istiyorlarsa, Cumhuriyet Hükümeti'nin karşısına aynı suretle de bir vatandaş olarak çıkılması gerekliliğinden bahisle Ahiret için Allah'a dünya için hükümetin emirlerine uymamanın tüm Ortodokslar için dini bir emir olduğunu belirtir⁴³.

Papa Eftim Fener Patrikhanesi'ne karşı mücadelesine, Patrik Vasil ve Patrikhane on Sen Sinod üyesi aleyhine kendisini, dini alet ederek halka karşı küçük düşürdükleri gerekçesiyle açtığı tazminat davalarıyla devam eder. Ancak bu ilk dava, avukatı Teriyanda filoz'un baroya kaydının yapılmamış olduğu için düşer⁴⁴.

Papa Eftim'in bütün mücadelelerine rağmen Papa Eftim tarafından son zamanlar da diyakoz olarak tayin edilmiş Rumlar, patrikhanenin ara bozucu yalan dolanlarıyla Papa Eftim'in yanından ayrılmaya başladılar⁴⁵. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Papa Eftim Fener Patrikhanesi'ne karşı mücadelesine devam eder. Fener Patrikhanesi'ne karşı kendisinin aforoz ilanının gazetelerde yayımlanması patrikhane tarafından yayımlanan beyannamelerde kendisini, kiliseye karşı isyan etmiş, dini hükümleri bozan, kendi kendisini psikoposluğa çıkarmış bir kişi olarak gösterildiğinden dolayı Patrikhane Sen Sinod Meclisi üyesi on metropolite 10.000 liralık tazminat davası açar⁴⁶. Ancak bu dava da yargının kilisenin içişlerine karışamayacağı kararı ile düşer⁴⁷.

Fener Rum Patrikhanesi de Papa Eftim'e kaptırdığı Panaiya ve Hristos Kiliselerini tekrar ele geçirmek için mücadelelerine devam eder. Panaiya ve Hristos Kiliseleri'nin Papa Eftim tarafından zorla ele geçirilip idare edildiği Galata cemaatine tekrar geri verilmesi

⁴¹ **Vakit**, 3 Nisan 1926.

⁴² **Vakit**, 12 Nisan 1926.

⁴³ **İkdam**, 8 Nisan 1926.

⁴⁴ **Vakit**, 25 Mayıs 1926.

⁴⁵ **Vakit**, 13 Haziran 1926.

⁴⁶ **Vakit**, 12 Ocak 1927.

⁴⁷ **Vakit**, 21 Ocak 1927.

gerektiği iddiasıyla Papa Eftim aleyhine davalar açar⁴⁸. Ancak Fener Patrikhanesi avukatları bu kiliselerin mülk haklarının Fener Rum Patrikhanesi'ne ait olduğunu ispat edemedikleri gibi Hristos ve Panaiya Kiliselerinin dini başkanlığına Papa Eftim'in seçildiğine dair İstanbul Valiliği tarafından verilmiş bir izin belgesinin var olduğu anlaşılır⁴⁹.

Fener Rum Patrikhanesi, her şeye rağmen Hristos ve Panaiya Kiliselerini Papa Eftim'den geri almak girişimlerine devam eder. Fener Rum Patrikhanesi Panaiya Kilisesi'nin eşyalarının Papa Eftim tarafından satıldığını iddia eder⁵⁰. Papa Eftim'in en yakın çevresinden olan İstimat Zihni'yi Papa Eftim'in aleyhine döndürmeye başarılı olur⁵¹.

İstimat Zihni Papa Eftim'in Panaiya Kilisesi mütevelli heyeti olarak gösterdiği kimselerin gerçekte mütevelli heyetinden olmayan kişiler olduğunu iddia etmekte, Papa Eftim'i yalan beyanatta bulunmakla suçlanmaktaydı. Papa Eftim Efendi ise 1926 şubatından sonra İstimat Zihni ve arkadaşlarının aforozdan sonra Panaiya Kilisesi ile ilişkilerini kestikleri gerekçesiyle Biloğlu Filos'u Panaiya Kilisesi mütevelli heyetine davet ettiğini belirterek İstimat Zihni'nin bu iddialarını red eder⁵². Sonuç olarak İstimat Zihni ve Fener Patrikhanesi'nin bu iddiaları gerçek dışı olarak kabul edilir. Papa Eftim aleyhinde açılan tüm davalardan beraat eder⁵³.

1934 yılında Türk Hükümeti'nin çıkardığı bir kanunla hangi dinden olursa olsun din adamlarının mabet ve ayinler dışında dini elbiseler giymeleri yasaklanır. Rum basını bu karara tepki göstermişse de Türk Hükümeti bu tepkileri dikkate almaz. Türk Hükümeti'nin verdiği karardan dönmeyeceğini bilen Venizelos, bir taviz koparma düşüncesiyle Papa Eftim'in pasifleştirilmesini hükümetten ister. Ancak Papa Eftim konusunda hükümet herhangi bir taviz vermez⁵⁴.

2-Türk Ortodoks Patrikhanesine Yeni Cemaat Sağlama Girişimleri: Gagavuzların Türkiye'de İskanı

Atatürk'ün Türkiye dışındaki Türk topluluklarına olan ilgisi, siyasal sınırlar tanımadığı gibi dini sınırlar da tanımamaktaydı. Bunun en canlı örneği Müslüman olmayan

⁴⁸ **Vakit**, 15 Mayıs 1928.

⁴⁹ **Vakit**, 22 Mayıs 1928.

⁵⁰ **Vakit**, 22 Ekim 1928.

⁵¹ Teoman Ergene, **a.g.e.**, s. 228.

⁵² **Vakit**, 6 Kasım 1928.

⁵³ Teoman Ergene, **a.g.e.**, s. 232.

⁵⁴ Özdemir Kalpakçioğlu, **a.g.e.**, s. 235.

Gagavuz Türkleridir. Bütün Türk dünyasından dil ve kültür birliğinin gerçekleşmesini isteyen Atatürk, Gagavuz Türkleri ile çok yakından ilgilenmiştir. Bu ilginin sonucu olarak Türk Ocakları'nın ünlü başkanlarından Hamdullah Suphi Tanrıöver'i 1931 yılında Bükreş'e büyükelçilik görevine atamıştır⁵⁵.

Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla bütün hayalleri ve idealleri yıkılan Hamdullah Suphi Tanrıöver Milli Mücadele sonrasında Anadolu'dan binlerce Hıristiyan Türkün mübadelesiyle işlenen hatayı, Romanya'daki Hıristiyan Türkleri anavatana yollamak suretiyle telafi yoluna gitmek istemişti⁵⁶.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'e göre; İç Anadolu Hıristiyanları ve sahilde yaşayan Hıristiyanların önemli bir kısmı Türkçe konuşmaları, gelenek ve görenekleri itibarı ile Hıristiyan Türk idiler⁵⁷. Ayrıca Papa Eftim ile Hamdullah Suphi Tanrıöver dostluğu cumhuriyetin ilanının ilk yıllarına dayanıyordu. Papa Eftim, Türkçülük fikrinin savunucularından olan Hamdullah Bey ile Türklük uğrunda birlikte çalışmak isteğini daha o yıllarda dile getirmişti⁵⁸.

Hamdullah Suphi Tanrıöver Romanya'da büyükelçilik görevine başlayınca burada Türk Hıristiyan olan Gagavuzları Türkiye'ye getirerek Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne cemaat sağlamak düşüncesini Papa Eftim'e aktarır⁵⁹.

Hamdullah Suphi Tanrıöver Bükreş'te yeni görevine başlar başlamaz Basarebya ve Dobruca'da yaşayan 250.000'i aşkın Türk asıllı olan Hıristiyan Gagavuzlar ile meşgul olur. Gagavuz kasaba ve köylerini dolaşır Gagavuz erkekleri kadınları ile görüşür, konuşur. Romen Hükümeti'ne 26 Gagavuz kasaba ve köyünde Türkçe öğretim yapan okul açtırır. Bunlara Dobruca Türklerinden ve Mecidiye'deki Müslüman semineri mezunlarından öğretmen tayin ettirir. Türkiye'den getirdiği kitapları bu okullarda okutturur. Hamdullah Suphi, Gagavuzlar adını verdiği bu Türk topluluğunu Trakya ve Marmara Havzası'na yerleştirmek ister. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in fikrine göre; nüfus yoğunluğu bakımından ıssız bir ülke görünümündeki Türkiye'nin askeri siyasi ekonomik bakımından bu becerikli çalışkan insanlara ihtiyacı vardır⁶⁰.

⁵⁵ Necib Hablemitoğlu, "Edebiyeti'nin 61. Yıldönümüne Armağan: Kemal'in Askerleri", **Yeni Hayat**, Sayı: 120, (Ekim, 2004), s. 23.

⁵⁶ Mustafa Bayar, **Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Anıları**, İstanbul, 1968, s. 159.

⁵⁷ Hamdullah Suphi Tanrıöver, **Dağ Yolu**, İstanbul, 1929, s. 181.

⁵⁸ "Papa Eftim'in Tatlı Sözleri", **Yakın Tarihimiz**, (Ocak 1963), s. 27.

⁵⁹ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 161.

⁶⁰ "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya Büyükelçiliği", **Gagoğuz**, VI/41, 2004, s. 23. Gagavuzların kökenleri ile ilgili iddialar için bkz. Harun Güngör, Mustafa Argunşah, **Gagavuz Türkleri**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 2002, s. 7-9.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bu düşüncelerine katılanlardan Yaşar Nabi Nayır'ın 1935 yazında Baserabya'ya düzenlediği gezi ve Gagavuzlar ile ilgili gözlemleri 1935 yılının sonlarında Ulus gazetesinde yayımlanmaya başlanır.Yaşar Nabi Nayır bu makalelerinde; Gagavuzların öz Türkçe konuşmaları ve okumalarına karşı duyduğu şaşkınlığı dile getirmekle birlikte Gagavuzların yüz ve vücut şekilleri bakımından Anadolu ve Rumeli Türklerinden hiç farkı olmadığı, Gagavuzların Hıristiyan olmalarına rağmen Türklüklerinden hiçbir şey kaybetmediklerini belirtir⁶¹.

Ancak gerek Hamdullah Suphi Tanrıöver gerekse de Yaşar Nabi Nayır'ın çalışmaları Türkiye'nin İspanya Büyükelçisi Tevfik Kamil tarafından eleştirilir. Tevfik Kamil 18 Ocak 1936 ve 31 Ocak 1936 tarihlerinde İsmet İnönü'ye gönderdiği iki mektupta Gagavuzların İstanbul'da Anadolu ve Trakya topraklarında yerleştirilmelerine karşı çıkar. İstanbul 'da zamanla nüfusları daha da artacak olan 90.000 Ortodoks yaşadığından bahisle, bu nüfusa 100.000 kadar bir Ortodoks halkın yerleştirilmesinin Türkiye için bir felaket olacağını, Gagavuzların Trakya ve Anadolu'ya yerleştirilmesinin ise mübadele anlaşmasını imzalayan elin kendi eserini yıkmaya razı olduğu anlamına geleceğini belirtir⁶².

1935'li yıllarda Türkiye'ye 70 kadar kızılı erkekli Hıristiyan genci İstanbul'a getirilerek çeşitli okullara yerleştirilirler. Bu gençler Papa Eftim'in Panaiya Kilisesi korosunun değişmez insanları arasında yer alırlar. Ancak bu gençler Hıristiyan oldukları için iş bulamadıklarında Müslüman olurlar⁶³.

Papa Eftim Hamdullah Suphi'ye “ *Benim 70 kişilik gencime sahip çıkmadınız. Müslümanlığın kitabında 70 kişi mi eksik ti ?* ”⁶⁴. Sözleriyle sitemde bulunur.

1937 sonunda kadar Romanya'dan Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Gagavuzların sayısı 56.000 olarak planlanır⁶⁵. Ancak 1937 Aralığında sadece 70 kişilik bir grup daha gelir⁶⁶. Sonradan gelen Gagavuzlarla birlikte bu sayı 200'ü aşar⁶⁷.

Romanya'dan gelerek Türk vatandaşlığına kabul edilmiş olan nüfus kayıtlarında ve cüzdanlarında ırk ve milliyet için ayrı bir bölümün bulunmaması nedeniyle, Türk ırkından olmalarına rağmen nüfus cüzdanlarında din ve mezhepleri Hıristiyan Ortodoks olarak kaydedilen Gagavuz Türklerinin Türk olmayan Hıristiyanlardan ayırt edebilmeleri için,

⁶¹ Yaşar Nabi Nayır, “Türk Gagavuzlar”, **Ulus** 22 Aralık 1935.

⁶² **BCA: Dosya:** 97-92 **Fon kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 116.810..12.

⁶³ Süleyman Yeşilyurt, **Geçmişten Bugüne Türk Hıristiyanlarının Patrikhanesi**, Ankara, 1995, s. 63.

⁶⁴ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 162.

⁶⁵ **Cumhuriyet**, 3.Mayıs 1957.

⁶⁶ Metin Akar, “Ata Yurttan Anayurda Atatürk'ün Gagavuzlarla İlgili Tasavvurları”, **Yesevi Sevgi Dergisi**, (26-30 Ocak 1996), s. 62.

⁶⁷ Necib Hablemitoğlu, **a.g.m.**, s. 25.

Türk vatandaşlığına alındıktan sonra nüfuza geçirilirken nüfuz cüzdanları mezhep bölümüne Türk Ortodoks kaydının bulunması hakkında İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan teklif 16 Eylül 1943 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi⁶⁸.

C- TÜRK ORTODOKS PATRIKHANESİ'NİN VARLIK MÜCADELESİ

1- Fener Rum Patrikhanesi'nin Paniaya ve Hristos Kiliselerini Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Elinden Alma Girişimleri

1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu çıkarılır. Buna göre gayri müslim cemaat vakıfları, mütevellileri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından atanan “*Mülhak vakıflar*” arasında yer alır. Ayrıca bu kanunun 44. maddesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü azınlık vakıflarından sahip oldukları malların beyanlarını ister. Ancak azınlık cemaatleri mensupları önce beyanname vermek istememişler. Daha sonra vakıf olmadıklarına dair şart koymak üzere beyannameyi imzalamışlardır⁶⁹. 1936 beyannameyi ile Galata da bulunan Paniaya Kafatiyani, Hristos, Ayios Nikolaos ve Ayios İoannis Kiliseleri “*Türk Ortodoks Kilisesi Vakfı*” adına kaydedilir⁷⁰.

2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile azınlık vakıfların yönetim ve temsil organları heyetlerine genel anlamda mütevellilerden ayrı bir biçimde cemaatleri tarafından seçilmeleri esas kabul edilir. Ancak azınlık vakıfları cemaatleri bu kanuna uyum sağlayamamış bu nedenle 2762 sayılı kanunun 1. maddesinin azınlık vakıflarını ilgilendiren 2. fıkrası üç defa değişikliğe uğrar. 28 Haziran 1938’de 3513 sayılı yasa ile tek müteveli sistemi getirilir. Azınlık vakıfları yöneticileri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmeye başlanır⁷¹.

Tek müteveli sistemi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1937 talimatnamesi ile uygulanmaya başlanır. Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul’daki Ermeni, Rum ve Musevi cemaatleri tarafından yönetilen vakıflar idaresini üstlenecek mütevellilerin tayini için ilgililere çağrıda bulunur ve atanacak olan vakıfların isimlerini gazetelerde ilan eder ve

⁶⁸ Mustafa Baydar, a.g.e., s. 160.

⁶⁹ Nazif Öztürk, **Azınlık Vakıfları**, Altın Küre yay., Ankara, 2003. s. 130.

⁷⁰ Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Danışmanı Sevgi Erenerol ile görüşmemiz.

⁷¹ Nazif Öztürk, a.g.e., s. 135.

mutevelli adaylarının belirlenen tarihlere kadar ilgili vakıflar müdürlüklerine başvurmalarını ister⁷².

Atina'da çıkan Prosahi gazetesi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan listelerde Papa Eftim'in kiliselerin kayıtlı olmadığını, Papa Eftim taraftarlarının mütevelliliklere getirileceğini kastederek bazı açık gözlülerin adaylıklarını koymuş olduklarını, bu sebeple Rum azınlığı tarafından Ankara'ya bir heyet gönderildiğini, patrikhanenin de girişimlerde bulunduğunu haberini vermektedir⁷³.

1935 yılı seçimlerinde CHP Eskişehir Milletvekili olarak parlamentoya giren İstimat Zihni İçişleri Bakanı olan Şükrü Kaya'nın referansı ile Balıklı Rum Hastanesi mütevellisi olarak seçilir⁷⁴. Aynı zamanda Papa Eftim ile bir zamanlar yakın dostlukları bulunan Ohannes Bey Galata Ermeni Vakfı, Kurtuluş Rum Vakfı mütevelliliğine ise Zamba Zambaoğlu seçilir⁷⁵.

1946 yılı itibarı ile çok partili hayata geçilmesi, oylarını Demokrat Partiye kaptırmak istemeyen Cumhuriyet Halk Partisi Rumlarla olan ilişkilerini geliştirmeye başlar. Bu da Rumların Papa Eftim aleyhine faaliyetlerini arttırır. Rum Patrikhanesi ve avukatları Hristos ve Panaiya Kiliselerinin Papa Eftim'in elinden alınması için başvurulurda bulunurlar.

Adalet Bakanlığı'nın 18 haziran 1946 tarih ve 8417 sayılı yasasında, İstanbul Rum Ortodoks cemaatinin Panaiya ve Hristos Kiliselerini Papa Eftim'in elinden alınması talebine karşılık olarak verilen görüş, Panaiya ve Hristos Kiliselerinin Balıklı Rum Hastanesi idaresine tabi olup, Papa Eftim'in kendiliğinden bu kiliselere girdiği konusunun hallinin İçişleri Bakanlığı'na ait olduğunu, mütevellinin bu durumdan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne haber verip, idarenin de eğer siyasi bir mahsuru yoksa şimdiye kadar müdahale etmiş olmasının gerektiğini bu kiliselerin iadesi için bu kiliselerin bağımsız bir kişiye ait olup olmadığını tespitinin zorunlu olduğudur⁷⁶.

20 Eylül 1946 tarihli Fener Rum Patrikhanesi'nin hükümetten isteklerini belirten dilekçede, İstanbul Galata'da bulunan Panaiya Kafatiani ve Hristos Kiliselerinin eskiden beri Rum cemaatine ait iken bir süre önce Papa Eftim tarafından hiçbir hakkı olmadığı halde bu kiliselerin gelirlerinin zapt edildiği bu kiliselerin bir tanesinin depo olarak

⁷² Cumhuriyet, 3 Mayıs 1937.

⁷³ BCA: 94B-171 Fon kodu: 30..10.0.0 Yer no: 109 732..13.

⁷⁴ Teoman Ergene, a.g.e., s. 230.

⁷⁵ Elçin Macar, a.g.e., s. 164.

⁷⁶ BCA: Dosya: 94B-188 Fon kodu: 30..10.0.0 Yer no: 109..733.2. Ayrıca bkz. Elçin Macar, a.g.e., s. 179.

kullanıldığı, bu iki kilisenin Papa Eftim'den alınarak Rum cemaatine iade edilmesi istenir⁷⁷.

Patrikhanenin bu isteği İçişleri Bakanlığı tarafından olumlu görülür. Papa Eftim'e Hristos Kilisesi'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne teslim edilmesi emir edilir. Papa Eftim "yanlış ve başlı başına kanunsuz olan bu kararın tashihini" ister (Ek-13)⁷⁸. Fakat bu isteği dikkate alınmaz. Hristos Kilisesi 18 Haziran 1947 tarihinden itibaren Fener Rum Patrikhanesi idaresine geçer (Ek-14)⁷⁹.

Hristos Kilisesi'nin geri alınması Fener Rum Patrikhanesi'ni tatmin etmez. Fener Rum Patrikhanesi, CHP İstanbul Bölge Müfettişi, Sadi Irmak ve Patrikhane avukatı Klaudis Laskaris aracılığı ile Panaiya Kilisesi'nin de Papa Eftim'den geri alınmasını ister⁸⁰.

2- Patrik Athenagoras Dönemi Kıbrıs Olayları Ve Türk Ortodoks Patrikhanesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Papa Eftim, Fener Patrikhanesi'ne karşı olan mücadelesini yavaşlatır. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan Rusya galip çıkmıştır ve karşı tutumu belli değildir. Papa Eftim Rusya'nın Ortodoksların koruyucusu iddiasında bulunmasını engellemek istemiştir⁸¹.

Türkiye Sovyet manevralarına karşı direnç gösterebilecek güçte gördüğü Maksimos'un seçilmesine sıcak bakmıştı. Moskova Patrikhanesi'nin devreye girmesi Ankara ve Atina kadar Washington'u da huzursuz etmekteydi. Sovyetlerin her türlü aracı kullanarak Balkanlar'ın tamamına ve Doğu Avrupa'ya egemen olmak için çaba harcamakta olduğu bilinmekteydi. Böylesine karmaşık ortamda patrikliği üstlenmiş olan Maksimos da kısa sürede çeşitli eleştirilere maruz kaldı. Maksimos'un Yunanistan'da sürüp giden iç savaşta komünistleri destekler tarzda tavırları bu eleştirilerden biriydi⁸². Maksimos'un ruh hastası olduğu iddiaları ve Rusların ataklarına karşı hasta bir patriğin

⁷⁷ **BCA: Dosya:** 94B-17 **Fon.kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 109..732.31.

⁷⁸ **BCA: Dosya:** E-5 **Fon kodu:** 30..1.0.0 **Yer no:** 65..406.11.

⁷⁹ **BCA: Dosya:** A-7 **Fon kodu:** 30..1.0.0 **Yer no:** 18.102..9. Hristos Kilisesi 14 Mayıs 1958'de yıkım ekipleri tarafından yıkılarak arsası Kemeraltı Caddesine katılır. Kilisenin yeniden inşa edilmesi söz konusu olmuşsa da kilisenin vakfiyelerinin mülkiyeti üzerindeki, Rum Patrikhanesi—Türk Ortodoks Patrikhanesi arasındaki mücadele ve Kıbrıs Sorunu sebebiyle tekrar yapımından vazgeçilmiştir. Kilisenin istimlak bedeli, kilisenin 1936 beyannamesinde Türk Ortodoks Patrikhanesi kayıtlı olması nedeniyle Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne verilir. Orhan Türker, **Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi**, İstanbul, 2002, s. 34.

⁸⁰ **BCA: Dosya:** 94B-188 **Fon Kodu:** 30..10.0.0 **Yer no:** 109 733 2.

⁸¹ M.Süreyya Şahin, **Türkiye'deki Patrikhaneler**, İstanbul, 2003, s. 200.

⁸² Murat Hatipoğlu, **Yakın Geçmişte Türkiye Ve Yunanistan (1923-1954)**, Ankara, 1997, s. 279.

karşı koyamayacağı düşüncesi yaygınlık kazanır. Bu gelişmeler üzerine, Maksimos'un istifa etmesi gerektiğine dair haberler yayılmaya başlar⁸³. Bu gelişmeleri yakından izleyen ABD'nin girişimleriyle Maksimos ruhi sağlık sorunları gerekçesiyle istifa ettirilir. ABD'nin yönlendirici etkisi, V.Maksimos'un istifasında olduğu gibi, onun yerine seçilecek patrik konusunda da hissedilecek ve patrik adayı olarak Waşington'un lanse ettiği Kuzey Amerika Baş Psikoposu Athenagoras Spuru Fener Patrikhanesi'ne Patrik olarak seçilir⁸⁴.

Athenagoras'ın patrik olarak seçilmesi ile birlikte Papa Eftim ve Türk Ortodoks Patrikhane'si Türk Hükümetleri nezdinde önemini yitirmeye başlar. Şemsettin Günaltay Hükümeti, Papa Eftim'e karşı Rum Patriği'ni destekleyerek Papa Eftim'e karşı ağır baskılarda bulunur. Bu baskılar sonucunda Papa Eftim, Athenagoras'a telgraf çeker. Telgrafta; Papa Eftim Patrik Athenagoras'a "*Ortodoks Cihan Patriği ve Papamız*" diye hitap etmekte, Athenagoras'ın patrik seçilmesinden dolayı Türk Ortodoks Kilisesi'nin sevinç duyduğunu belirtmekte, Athenagoras'tan Türk Ortodoks Kilisesi'nin tanınmasını ve ziyaret etmesini istemekteydi. Ancak Patrik Athenagoras bundan çok daha büyük bir gelişme beklemiş, bunu başaramayınca hiddetini Papa Eftim'in gönderdiği telgrafi yırtmakla göstermişti⁸⁵.

Patrik Athenagoras'ın adı aylarca Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin ayinlerinde anılır, ziyareti beklenir. Ancak bir sokak ötedeki Rum kilisesine geldiği halde Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne gelmez⁸⁶.

Papa Eftim'i Hristos Kilisesi'nin tesliminden önce bu kilisenin kutsal ruhani eşyalarını bir gece zorla kiliseye girerek taşıdığı iddiasıyla şikayet etmekle birlikte, Fener Patrikhanesi'nin Panaiya Kilisesi üzerindeki isteklerini de tekrarlar⁸⁷. 1954 yılı başlarında Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur Papa Eftim'den Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni lağv etmesini ister⁸⁸.

Fakat 1957 Kıbrıs olaylarının Fener Rum Patrikhanesi ile ilişkili olması, Papa Eftim'in harekete geçmesini, Menderes Hükümeti'nin Papa Eftim'e karşı yaptığı hatayı

⁸³ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 186.

⁸⁴ Murat Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 281.

⁸⁵ Özdemir Kalpakçioğlu, **a.g.e.**, s. 244-245. Selçuk Erenerol'a göre, Patrik Athenagoras da selefleri gibi, sadece Yunan emellerine hizmet etmek için Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde gerçekleştirmek istediği dört emelinden bir tanesi de Papa Eftim'i yıkmaktır. Selçuk Erenerol, "Fener Rum Patrikhanesi'nin İhanetleri", Sayı: 10, **Türk Diplomatik**, (Ekim, 1995), s. 5.

⁸⁶ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 215.

⁸⁷ Bu şikayet üzerine Papa Eftim'e 6 Aralık 1950'de Başbakanlık Müsteşarlığı tarafından Ankara'ya çağırılır. Ancak mide ve safra kesesi ağrıları sebebiyle belirli bir süre bu davete karşılık veremez. 16 Aralık 1950 tarihli çektiği telgrafla rahatsızlığının hafiflediğini, mutlaka Ankara'ya gelmesi gerekiyorsa bu yolcuğu gerçekleştirebileceğini belirtir. Ancak ekonomik sıkıntılar içerisinde olduğundan bu yolculuk masraflarının hükümet tarafından karşılanmasını ister. **BCA: Dosya: A7 Fon kodu: 30..1.0.0 Yer no: 18 102 9. (EK-15)**

⁸⁸ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 215.

anlamasına sebep olur. Hükümet Athenagoras'ın Makarios'u aforoz etmesini bekler. Papa Eftim'e göre; Athenagoras'ın Makarios'u aforoz etmesi yada bir din adamı sıfatıyla Makarios'un hareketini hoş karşılamadığını bildirmesi gerekiyordu. Ancak basın aracılığıyla Makarios'u lanetlemediğine göre, Athenagoras Makarios'un Kıbrıs'taki korkutma ve yıldırma hareketlerini onaylıyordu⁸⁹.

Papa Eftim'in bu açıklamalarından on gün sonra Fener Rum Patrikhanesi, Kıbrıs meselesinin siyasi bir olay olduğunu, Rum Patrikhanesi'nin ise dini bir kurum olup, Kıbrıs meselesinde şüphe doğuracak bir harekette bulunmayacağını ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılığını basın aracılığıyla bildirmişse de Makarios'u kınamamıştı⁹⁰.

Patrikhanenin bu açıklaması ne Türk Hükümeti'ni ne de Papa Eftim'i tatmin etmemişti. Papa Eftim, basın aracılığıyla dini bir kurum olduğunu belirtmek lüzumunu duyan patrikhanenin siyasi aletlerini bu açıklama vasıtasıyla neden lanetlemediğini sormakta idi⁹¹.

Papa Eftim dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e sunduğu broşürde, Kıbrıs meselesinde Makarios'un Athenagoras tarafından desteklendiğini bir kez daha tekrarlar. Çünkü Kıbrıs'ta korkutma ve yıldırma hareketleri başlamadan önce Makarios, İstanbul'a gelerek Athenagoras ile konuşmuştu. Makarios'un kilisesi bağımsız olsa bile izin almadan, siyasi bir özellik taşıyan bir işin başına geçmiş olmasına ihtimal verilemezdi⁹². Makarios, gerek hareket gerekse de konuşmalarıyla Papa Eftim'i doğruluyordu. Bir konuşmasında, Kıbrıs meselesinin bir siyasi sorun olmaktan çok, Hıristiyanların hürriyet mücadelesi olup, mensubu olduğu patrikhanenin bu hareketi desteklediğini belirtiyordu⁹³.

Fener Rum Patrikhanesi hatta son dönemlerde Menderes Hükümeti'nin yarattığı sorunlarla boğuşan Papa Eftim, 1960'da beyin felci geçirir. Fener Patrikhanesi ile olan mücadeleyi bundan sonra oğlu Turgut Erenerol sürdürecektir⁹⁴. 1960 İhtilali Turgut Erenerol ve Türk Ortodoks Patrikhanesi için bir umut doğurur. Dönemin Başbakanlık Müsteşarı ve Milli Birlik Komitesi üyesi olan Alparslan Türkeş, Türk Ortodoks Patrikhanesi ile yakından ilgilenir. Turgut Erenerol'dan Kendisine bir teşkilat şeması

⁸⁹ **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1957.

⁹⁰ **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1957.

⁹¹ **Ulus**, 15 Nisan 1957.

⁹² Papa Eftim, **Türk Ortodoksları Ruhani Reisi Papa Eftim'in Kıbrıs Hakkındaki Görüşleri**, İstanbul, 1958, s. 8.

⁹³ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1957.

⁹⁴ Erol Cihangir, **Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, İstanbul, 1996, s. 312.

çizmesini ister. Ancak bu ümit Alparslan Türkeş'in yurt dışına sürgün edilmesiyle kısa süresi⁹⁵.

1963 Aralık ayının ortalarında Kıbrıs'ta daha sonra "*Kanlı Noel*" olarak anılacak olan toplumlar arasındaki çatışmaların meydana gelmesi, bir anda dikkatlerin Kıbrıs'a çekilmesine neden olur. Kıbrıs konusunda dönemin Yunan Başbakanı olayları yatıştırmak için Türkiye'ye destek vermek yerine Yunanistan'ın Kıbrıs Rumlarına her türlü yardımı yapacağını söylemesi üzerine 16 Mart 1964 günü İsmet İnönü Hükümeti, 30 Ekim 1930 tarihli "*Türk-Yunan Dostluk, İkamet, Ticaret, Seyrisefain Antlaşması*" olarak bilinen Ankara Antlaşması'nı yürürlükten kaldırdığını açıklar⁹⁶. Bunun sonucunda Türkiye'ye yerleşmiş olan Yunan uyruklulardan, 12.000 kişi sınır dışı edilir.ve onların evlilikleri dolayısıyla 28.000 Rum, Patrikhane cemaatından 40.000 kişi Yunanistan'a gönderilir⁹⁷. Kıbrıs'taki bu olaylar Fener Rum Patrikhanesi ile ilişkilendirilir. Fener Rum Patriği'nin 1957'deki Kıbrıs olaylarındaki gibi Makarios'u lanetlememesi bu düşüncenin ortaya çıkmasındaki etkisi büyüktür. Patrik Vekili Emillionos'da bu sınır dışı edilmelerden nasibini alır ve Türk Hükümeti'nin verdiği karar doğrultusunda sınır dışı edilir⁹⁸.

Bu sınır dışı edilme olayları sırasında Turgut Erenerol toplantılar yaparak "*Türk Hıristiyan Ortodokslara*" Türk Ortodoks Patrikhanesi'ne katılmaları için çağrıda bulunur. "*Türk Hıristiyan vatandaşları katiyen Rum olamaz*" diyerek Hıristiyanlığın Rumlukla birbirine karıştırıldığını dile getirir. Turgut Erenerol'a göre, "*Rum*" Romalı millettendir. Böyle bir millet kalmadığına göre, bunlar sadece Türktür⁹⁹.

Turgut Erenerol, Türkler ve Rumlar arasındaki çatışmalardan Fener Rum Patrikhanesi'ni sorumlu tutar ve patrikhanenin Yunanistan'a taşınması gerekliliğini savunur. Babası Papa Eftim 40 yıl önce Kayseri'de kurduğu Türk Ortodoks Kilisesi ile hem yurt hem de kilise kurallarına uyarak Ortodoks dindaşlarını, Türk Hıristiyanları adı altında birlik olmaya çağırmış, Bundan başka gidilecek yol, ve yöntemlerin haklı olarak bazı acılara ve pişmanlıklara yol açacağını söylemişti. 1964 yılındaki bu sınır dışı edilme olayları bunun şaşmaz bir gerçek olduğunu göstermişti¹⁰⁰. Türkiye'deki Rumları, Türk Ortodoks vatandaşı olarak görerek, her ülkenin Ortodoks vatandaşları gibi vatan anlayışına bağlamak isteyen Papa Eftim olmuştu. Fakat patrikhane zihniyeti buna

⁹⁵ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 218.

⁹⁶ Orhan Türker, "35 Yıl Önce Yunanlıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri", **Tarih ve Toplum**, 32/190 (Ekim, 1999), s. 201.

⁹⁷ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 202.

⁹⁸ **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1964.

⁹⁹ **Tercüman**, 16 Nisan 1964.

¹⁰⁰ **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1964.

yanaşmamış, Türkiye'deki Rumları Bizans Devleti'nin kökeni olarak görmekten vazgeçmemiş, bu halkın Türk Ortodoksları adı altında birlik olup yine patrikhaneyi tanımamasına asla izin vermemişti. Bunun yerine Bizans Megali İdea'sının yuvası olmayı tercih etmişti¹⁰¹. Turgut Erenerol'da babasından devir aldığı misyonu devam ettirerek Türkiye Cumhuriyeti topraklarında dindaşlarının sevgi ile birlikte Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin çatısı altında toplama düşüncesindeydi¹⁰². Papa Eftim, İsmet İnönü ile görüşerek Lozan'da yaptığı hatayı bir kez daha tekrarlamaması için görüşmüş dindaşlarının sınır dışı edilmesini önlemeye çalışmıştı¹⁰³.

Milli Mücadele döneminden itibaren Fener Rum Patrikhanesi'nin Bizans Megali İdea'sını canlandırma faaliyetlerine karşılık olarak bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurarak, tüm Hristiyan Türk vatandaşlarını Fener Patrikhanesi'nin bu politikasından uzak tutmak isteyen Papa Eftim, 14 Mart 1968'te ölür. Onun ölümünden sonra büyük oğlu 24 yıllık diyagos'u Turgut Erenerol "*II.Papa Eftim*" unvanı ile Papa Eftim'in kaldığı yerden görevini devam ettirir. Turgut Erenerol'un ölümünden 8 Mayıs 1991'de ölümünden sonra Selçuk Erenerol, "*III.Papa Eftim*" unvanıyla görevi üstlenmişti. Fakat o da 19 Aralık 2003 tarihinde ölmüştür. Bunun üzerine boşalan patriklik makamını "*IV.Papa Eftim*" unvanıyla patrik olarak Paşa Ümit Erenerol seçilmiş ve halen görevini sürdürmektedir¹⁰⁴.

¹⁰¹ **Büyük Doğu**, 1 Nisan 1949.

¹⁰² **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1964.

¹⁰³ Türk Ortodoks Cemaati lideri Selçuk Erenerol, hem Lozan sonrası yapılan mübadele hem de 1964 yılındaki Kıbrıs olayları sırasında 86.000 Hristiyanın Yunanistan'a gönderilmesini büyük bir hata olarak değerlendirir. Bu ikinci göç sırasında gidenlerin yalnız 15-20.000'nin Yunan, gerisinin Türk olduğunu belirtir. Özellikle Selçuk Erenerol için bir tehcir niteliği taşımaktadır. Hikmet Yavuz Ercan, "Sürgündeki Ortodoks Türkler", **Aksiyon**, Sayı: 163, (17-23 Aralık, 1998), s. 31. Bu göç olayı sırasında Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin cemaat sayısı 1500 kişidir. **Tercüman**, 16 Nisan 1964.

¹⁰⁴ M.Süreyya Şahin, **a.g.e.**, s. 200.

I- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKSLARI

A- PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKSLARININ MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

1-Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının Fener Patrikhanesi'nden Ayrılmaları

a) - Papa Eftim kimdir?

Asırlarca Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı olarak yaşayan Anadolu'daki Türk Ortodoksları, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yürütülen “*Yunanlılık*” politikasından fazla etkilenmemiştir. Bunun temel sebebi ise bölgedeki halkın dil, gelenek ve ırk bakımından kendini daha çok Türk olarak hissetmesi ve kendisini “*Türk oğlu Türk*” olarak nitelendiren Papa Eftim gibi bir önderin onları Fener Rum Patrikhanesi'nin Megali idea politikasına karşı uyarması, Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurarak, Fener Patrikhanesi'ne bağlılıktan kurtarmış olmasıdır¹.

Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndaki önemi azımsanamayacak kadar büyük olmasına rağmen son birkaç yıldan beri araştırmacıların ilgi alanına girmiştir. Türk Ortodokslarının Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndaki önemini kavrayabilmemiz için, Türk Kurtuluş Savaşı'nda Yunan-Fener Rum Patrikhanesi örgütlenmesine karşı bir Türk Ortodoks Kilisesi kurarak bu örgütlenmenin propagandalarını çürüten Papa Eftim'in Milli Mücadele yıllarındaki duygu ve düşüncelerini de yansıtan kısa bir biyografi ile başlamamızda yarar vardır.

Papa Eftim, 1884 yılında Yozgat'ın Akdağmadeni kazasının İstanbulluoğlu Mahallesi'nde doğdu. Babasının adı Karahisarlı oğullarından Baraş'tır. İlk ve orta tahsilini

¹ Salih Özkan, *Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresi'nin Toplanması ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi*, KAYTAM yay., Kayseri, 2003, s. 27.

Akdağmadeni’nde yaptı. Zekası ve çalışkanlığı ile hocası Şevki Efendi’nin dikkatini çekti. Arkadaşlarının Kuran-ı Kerim’i ezberlemesine imrenerek İncil’i ezberledi. 21 yaşında iken ruhban mesleğine girdi. 1908’de Ankara’ya gelerek babasının mesleği olan manifaturacılığa başladı. 1912’de diyakoz ve 1915’te seçimle papaz oldu. Daha sonra da Akdağmadeni’ne döndü². Çevresinin takdirini kazanan Eftim’in durumu bir süre sonra Fener Patrikhanesi’ne bildirildi. Patrikhane Eftim’i 1918 yılında Keskin Metropolit Vekili olarak tayin etti³. Papa Eftim’in kendisini ve Türklük ile duygularını en iyi anlatan eser kendisinin “*Asil ve Necip Türk Milleti’ne*” takdim ettiği broşürdür. Papa Eftim kendisini bu broşürde şu şekilde anlatmaktadır: “*Beni yakından tanıyanlar pek iyi bilirler ki, gösteriş ve şahsi propagandadan hoşlanmam. Bir övünme yada ululanma sayılamayacağından emin olarak kendimden, şahsımla ilgili gerçeklerden konu açmama müsaade edilmesini rica ederim:*

Ben 10 yaşımdan beri mukaddes kitaplarla ilgilenmeye başladım. Mukaddes kitapların leh ve aleyhinde yazılmış neye rastladım, hepsini okumaya çalıştım. Bundan başka kırk yıldan beri, her gün en az 3 sabah, 2 akşam gazetesi ve birçok mecmualar okumayı da itiyad edinmişimdir. Diyebilirim ki, hayatım geceli gündüzlü okumak ve yazmakla geçmektedir. Günde 6 saat olsun uyumaya kendimi zorlarım. Ruhumu öyle terbiye etmişim ki, uykuda bile sanki bana birçok yeni şeyler öğreten bilgilerle meşgul olurum, kendimi bu derece ilm-i irfana bağladığım halde yine de bir hiç olduğum kanaatini taşımaktan asla çekinmemişimdir. Böyle olmakla beraber, ilahi bilgiler ve tecrübeler içinde ve imanıyla şu fani ömürden gücüm yettiği kadar zevk duymaktayım. Bunun bana ilahi bir lütufluk olduğuna inanıyorum. Çünkü dünyaya geliş sebepimi ve insanlığa karşı ödevlerimi kavramaktan ileri geldiğine inanıyorum. Bu inanış bedenimi ve ruhumu sadete kavuşturuyor. Ulu tanrıma şükürler olsun ki çok mesut ve bahtiyarım.

Ben Ortodoks Hristiyan olarak doğdum. Ana dilim Türkçe’dir. Rumca, Ermenice, Fransızca, Arapça, Farsça da öğrenmeye çalıştım. Dinimin ve kilisemin dili olan Rumca ile mukaddes kitabı ezberlediğimden, bu dili çok iyi anlarım. Diğer yabancı dilleri ise unutmuş gibiyim. Milli ve dini duygularımın sağladığı, Milliyetimin Türk, din ve

² Nureddin Peker, “Türk Dostu değil Türk Oğlu Türk Papa Eftim’in Arkasından”, **Tarih Konuşuyor**, VIII/52 (Mayıs, 1968), s. 3690.

³ Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Tarih ve Edebiyat Vakfı yay., İstanbul, 2001, s. 181.

mezhebimin ise, Ortodoks olduğuna beni hiçbir zaman şüphe ve tereddüde düşürmemiştir...’’⁴.

Daha sonra Papa Eftim bazı Türk gazetecilerin kendisini Türk dostu olarak tanıtmalarına içerlemiş, kendisini “*Türk dostu değil, Türk oğlu Türk*” Papa Eftim olarak tanıtmıştır. Bu konu ile ilgili olarak Papa Eftim yayınladığı broşüründe şöyle devam eder: “*...Ben her zaman, her yerde Türk olduğumu beyan ettim. Bir yabancı Türk dostu olabilir. Fakat benim gibi halis Türk vatandaşının bu yabancı Türk dostu olarak gösterilmesi, onun milliyetinden şüphe edildiğine yol açar ki bundan incinmemek, teessür duymamak imkansızdır. Kendi milletimin dostu olmak bir Türk için tabii zaruri, mantıktır. Bu böyle olunca bir Türk’e Türk dostu demekle mantıksızlığa düşülmüş olmaz mı?*”

Bana Türk demeyip, Türk dostu diyenleri hiçbir suretle affedemem. Atatürk’ün ve milletin mücadelesi sonunda biz Hristiyan Türkler de, bütün milletimizle beraber milli istiklalimize kavuştuk ve şimdi övünüyoruz. Ne mutlu Türküm diyene’’⁵.

Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi’ni kuran Papa Eftim Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal önderliğindeki “*Anadolu Hareketi*”ni bütün imkanlarıyla destekledi. Çıkardıkları dergi ve yayınlarla Anadolu’da yaşayan Hristiyan halkın Yunan kökenli olmadığı tezini ısrarla savundu⁶.

Atatürk’ün “*Baba Eftim bu memlekete bir ordu kadar yardım etti’’⁷.* sözlerine mahzar olan Baba Eftim Milli Mücadeledeki yardımlarından dolayı TBMM tarafından İstiklal Madalyasına layık görülmüş, İstiklal Madalyasını almaya hak kazanan ilk patrik olmuştur⁸.

b)-Anadolu’daki Türk Ortodoks Halka Yönelik Yunan Propagandaları ve Türk Ortodokslarının Tepkisi

Türk İstiklal Savaşı, Türk Milleti’nin emperyalizme karşı başlattığı top yekün bir Milli Mücadele hareketidir. Bu hareket Kuvay-ı Milliye ruhu ile önce güneyde, sonra Batı

⁴ **BCA: Dosya: T1 Fon kodu: 30..1.0.0 Yer no:** 133 870 8. Ayrıca **bkz.** Hikmet Yavuz Ercan, “Fener Ve Türk Ortodoks Patrikhanesi”, **AÜ DTCF Dergisi**, V/8-9 (1967), s. 417-418.

⁵ **BCA: Dosya: T1 Fon kodu: 30..1.0.0 Yer no:** 133.870..8.

⁶ Taner Tahir Kumkale, “Türk Ortodoks patriği Selçuk Erenerol Bey’i kaybetti” **Önce Vatan**, 25 Aralık 2002, s. 6.

⁷ Hikmet Yavuz Ercan, “Sürgündeki Hristiyan Türkler”, **Aksiyon**, Sayı: 163, (18-25 Aralık, 1998), s. 28.

⁸ Taner Tahir Kumkale, **a.g.m.**, s. 6.

Anadolu'da doğdu. Sonra da bütün ülke coğrafyasına yayıldı. İşgalciler Kuvay-ı Milliye'ye karşı yerli işbirlikçileri de kullanmak istediler. Türklerin Anadolu coğrafyasını vatanlaştırmasından bu yana himayeleri altında bulunan ve huzur içerisinde yaşayan bir takım Elen soylu Hıristiyan unsurlar kolaylıkla işgalcilerin saflarına geçtiler. Bunlar içerisinde başrolü Rumlar ve Ermeniler oynuyordu. Yurdun her tarafında istek ve amaçlarını elde etmek ve devletin bir an önce çökmesi için çalışıyorlardı⁹.

İstanbul Rum Patrikliği'nde kurulan Mavri Mira Cemiyeti illerde çeteler kurup yönetiyor, gösteriler ve propagandalar yapmakla uğraşıyordu. Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira Cemiyeti ile birlikte hareket ediyordu. Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz kıyılarında kurulan ve İstanbul'daki merkeze bağlı Pontus Cemiyeti kolaylıkla çalışıyordu¹⁰.

Ortodoks Rumlar'ın Türklük aleyhindeki faaliyetleri, İzmir'in işgaliyle birlikte zirveye çıkmıştır. İzmir Metropoliti Hrisotomos ve diğer Rum papazları, İzmir'in ve Batı Anadolu'nun işgali sırasında Yunan askerlerine yol ve hedef gösterdiler ve bizzat silahlı olarak işgale katıldılar. Rum kiliseleri işgaller sırasında, askeri malzemenin Yunanlılara dağıtıldığı birer üst görevi gördüler¹¹.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Yunanistan Türk topraklarını işgal etmiş ve buralardaki Türkleri yok etmek için haksızlığa baş vurduğu gibi Türkiye'ye daha fazla Rum gelmesi ve yerleşmesi için çalışmıştır¹².

Karadeniz Bölgesi'nde tekrar Pontus Rum Devleti'ni kurma hayallerini gerçekleştirmek amacıyla bir çok dernek kuruldu. 1904 yılında "*Pontus Cemiyeti*" adıyla kurulan bu cemiyeti, "*Anadolu Rum Cemiyeti*" adında başka bir Rum Cemiyeti takip etti. Pontus Cemiyeti tarafından bastırılan bir haritaya göre; Bu hayali Pontus Cumhuriyeti, merkezi Samsun olmak üzere, Batum'dan İnebolu'nun batısına kadar olan Kastamonu, Amasya, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Çorum, Gümüşhane, ve Erzincan illerini kapsamaktaydı. Kurulan bu cemiyetler Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan'ın önerileri ve yardımlarıyla bu bölgede 25 yıl öncesindeki halkın konuşma dili Türkçe iken, Yunanistan'dan gelen Rumlar ve öğretmenler aracılığı ile bölgedeki halka Türkçe'yi

⁹ Zekeriya Türkmen, "İstiklal Harbi Yıllarında Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesine Karşı Yürüttükleri Propaganda Faaliyetleri", **Askeri Tarih Bülteni**, 24/46 (Şubat, 1999), s. 71.

¹⁰ Atatürk, **Nutuk**, I, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1980, s. 2.

¹¹ Adnan Sofuoğlu, "İstiklal Harbinde Kiliseler", **Türk Yurdu**, XVII/122 (Ekim, 1997), s. 95-98.

¹² Ramazan Tosun, "Türk Nufus Mübadelesi", **Türkler Ansiklopedisi**, XVI, Yeni Türkiye yay., İstanbul, 2002, s. 597.

unutturmak ve Yunanca'yı öğretmek için bütün varlıkları ile çalıştılar. Yunanca bilmeyen Hıristiyan halkı aşağı ruhlu insanlar olarak gösterdiler. Bu bölgedeki Türk karakter ve terbiyesine bağlı kalan Rum halkından bir çok insan öldürüldü¹³.

Yunanlılar için Rumlar Yunan Krallığı'nın sınırları içerisinde yaşayanlar ve Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yaşayanlar olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Megali İdea fikri ise, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Rumları yurtları ve toprakları ile beraber bağımsız Yunanistan'ın sınırları içersine almak siyasi amacından ibaretti¹⁴.

Bu amaçlarını gerçekleştirmek için Rumlar, Paris Konferansı'na telgraf çekerek, Türklerin Trakya, Anadolu ve Karadeniz'deki Rumlara zulüm yaptıklarını iddia etmişler ve Batılı Devletlerin müdahalesini talep etmişlerdir. İstanbul'daki Rum ve Ermeni Patrikleri, Anadolu'nun tamamının İtilaf Devletlerince işgalini teklif etmişlerdir. İzmir Metropoliti Hrisostomos da, ABD Başkanı Wilson'a telgraf çekerek, Anadolu'da Yunanistan'a verilecek yerlerin tespit edilmesi ricasında bulunmuştur¹⁵.

Türk idaresi altında asırlarca mutlu ve rahat bir şekilde yaşayan, ticaretle büyük zenginliğe ulaşan Ortodoks Rumlar ve Ermeniler, bir takım hayali sevdalara kapılarak işgalci Yunanlıların, İngilizlerin ve Fransızların yanında yer aldılar. Anadolu'nun istilasında işgalcilere kılavuzluk yaptılar. Milli ordunun toplanmasına kadar 1922 yılı geçen zamanda, düşmanın hain olan işbirlikçilere karşı sesini yükselten sadece Anadolu'nun İslam inancına sahip Türkü değildi. Türk olup da Selçuklulardan bu yana gayrimüslim olarak, yani Hıristiyan olarak varlığını koruyan Türk Ortodoksları da Yunanlı Rumlara karşı çıkanlar arasında idiller¹⁶.

Başta Papa Eftim olmak üzere Anadolu'da yaşayan Türk Ortodoksları, Milli Mücadele başladığında Müslüman ırkdaşlarının yanında yer alarak Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı mücadele ettiler, Yunan ordusuna karşı Türk ordusunu desteklediler¹⁷. Emperyalist güçlere ve Yunanistan'a karşı başlatılan Kurtuluş Savaşı Anadolu'da Türk kökenli Hıristiyanlar ile Rum Hıristiyanların ayrılmasına sebep olmuştur¹⁸.

¹³ **Türk İstiklal Harbi, İstiklal Harbi'nde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Genelkurmay Basımevi, ATASE yay., Ankara, 1974, s. 183.

¹⁴ **Tanin**, 22 Aralık 1922.

¹⁵ Ömer Arısoy, "Hıristiyan Türkler", **Tarih ve Düşünce**, (Eylül, 2002), s. 32.

¹⁶ Zekeriya Türkmen, **a.g.m.**, s. 71.

¹⁷ Mustafa Ekincikli, "Türk Ortodokslarının Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Türkler Ansiklopedisi**, VI, s. 233.

¹⁸ Hikmet Yavuz Ercan, **a.g.m.**, s. 417.

Fener Rum Patrikhanesi 1919'da Bab-ı Ali ile tüm ilişkilerini kestiğini açıklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki tüm Helen halkının tüm sorumluluğunu üstlendiğini iddia eder. Fener Rum Patrikhanesi, Eylül-Aralık 1919'da bütün Rumların Osmanlı Mebusan seçimlerine katılmalarını yasaklar¹⁹. Bu olay Fener Patrikhanesi için Papa Eftim sorununun başlangıcını oluşturur. Yunan subaylarının seçime katılmama kararına karşın Papa Eftim ve çevresindekilerin seçimlere katılması Fener Patrikhanesi'nde rahatsızlık uyandırır. Yunan subayları Bab-ı Ali'ye başvurularak Papa Eftim'in tutuklanması isterler²⁰.

Dahiliye Nezareti, Akdağmaden'i Tabur Komutanlığı'na gönderdiği emirde, Yozgat'ın Akdağmadeni kazası Rumları adına Keskin Madeni'nde Papaz Eftim, Papa Vasil, İstanbul'da Gedik Paşa'da Sarı Yani oğlu Kriko adındaki kişilerin ismi anlaşılamayan diğer bir kişi ile haberleşerek çeteciliğe destek verdiklerini, asayiş bozdukları, Müslümanlar ve İstanbul Hükümeti aleyhine ayrılıkçı hareketlerde buldukları sebebiyle bu kişilerin gözlem altında tutulmalarını ister. Ayrıca bu emirnameye, eğer buralarda böyle bir ayaklanma meydana gelirse Trabzon'un Yunan askeri ve İtilaf Devletleri tarafından işgal olunup, Ankara ve Maden civarının Trabzon'a katılacağı belirtilmekteydi (Ek-1)²¹.

Ancak bu emir Ankara'da Vali Muhiddin tarafından Papa Eftim'in Milli Mücadele adına hareket ettiğinden uygulanmaz. Aynı zamanda Papa Eftim'in anlattığına göre, Erzurum ve Sivas Kongreleri yapıldıktan sonra Keskin'de yapılan bir mitingde İstanbul Hükümeti'ni tanımayıp, Anadolu'daki M. Kemal Paşa hareketini tanıdığını belirtir. Papa Eftim'in Mustafa Kemal Paşa ile ilk görüşmesi ise Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelip, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonradır²². Ancak Papa Eftim'in, Mustafa Kemal Atatürk ile ilk olarak görüşmesi konusunda, "*Türk Ortodoksları*" ile ilgili ortaya konulan makaleler ve eserler arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

Yavuz Ercan, Papa Eftim'in oğlu Selçuk Erenerol'un verdiği bilgilere dayanarak makalesinde; Atatürk'ün Papa Eftim ile tanışmak istemesi üzerine, Sivas Kongresi'nden önce Papa Eftim'i davet ettiğini, M. Kemal ile Papa Eftim'in görüşmesinin ise Çerkez

¹⁹ Georgios Nakracas, **Anadolu Rum Göçmenlerinin Kökeni** (çev.İbrahim Onsunoğlu), Belge yay., İstanbul, 2003, s. 201.

²⁰ Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim yay., İstanbul, 2003, s. 87.

²¹ **BOA: Dosya: 49/-2 Gömlek no: 42 Fon kodu: DH.KMS**

²² Emin Elöve, "Türkiye'de Din İmtiyazları", **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, X/1-4 (1953), s. 363.

Ethem tarafından sağlandığını belirtir²³. Elçin Macar'ın; Yunanlı Nikos Fatiodis'in eserine dayanarak verdiği bilgiye göre; TBMM'nin açılmasından sonra M. Kemal'in çevresinde bulunan ve sonradan Müslüman olmuş Keskin eşrafından Rıza Bey, Anadolu'daki Türk Ortodokslarının Rum Patrikhanesi'nden ayrı bir kilise kurma projesi için Papa Eftim'i önerir. Papa Eftim'in baş papaz yapılmasıyla bu planın başarıya ulaşacağını söyler. Atatürk'ün de Papa Eftim'in Ankara'ya davet edilmesini istemesiyle Atatürk ile Papa Eftim'in tanışması gerçekleşir²⁴.

Mondros Mütarekesi şartlarını kendi lehine daha iyi kullanmak isteyen Fener Rum Patrikhanesi Papa Eftim hakkında tutuklama kararı çıkartmak istenmesine rağmen amacına ulaşamadı. Anadolu'daki Ortodokslara ve İstanbul'daki Ortodokslara baskı yapıldığına dair Avrupalı Devletleri inandırmaya çalıştı. Ancak bunda da başarılı olamadı. Papa Eftim'in Türk Milli Mücadelesi'ne en önemli katkısı, Fener Patrikhanesi tarafından kasıtlı olarak asılsız iddialarla yanıtılmaya çalışılan Avrupa kamuoyunun, gerçek anlamda karşı bir propaganda ile doğru bir şekilde bilgilendirmesiydi²⁵.

Papa Eftim Efendi, 1919 yılında İstanbul'a gelen General Harbour'da Rum ve Ermeni azınlıkların Türkler aleyhine yaptıkları olumsuz propagandalara kanmamasını dile getiren uzun bir telgraf yazar. Eftim telgrafında, Anadolu Rumluğunun bölünmez bir parça olduğunu, ortadaki olayların dışarıdan gelen yıkıcı-bölücü tahrikler ve telkinler sonucu meydana geldiğini, Rumların, Türklük camiasının huzurlu bir unsuru halinde asırlarca emniyet ve huzur içerisinde yaşadığını kaydeder. Generalden alınacak kararların asılsız propagandalara dayanarak verilmemesini, olayların yerinde değerlendirilmesini ister²⁶.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Bor Türk Ortodoks halkı, TBMM'ne "Ankara'da Milli Kongre'ye" başlıklı bir protesto telgrafı çekerler. Bu telgrafta; altı yüz seneden beri Türk ve Müslümanlarla birlikte kardeşçe yaşadıklarından dolayı milli ve dini hislerinin kırılmasına razı olmayacaklarından Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olarak

²³ Hikmet Yavuz Ercan, **a.g.m.**, s. 29.

²⁴ Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 87. İstanbul Hükümeti'nin Papa Eftim'in tutuklanmasını istemesine karşılık olarak Ankara Valisi Muhiddin Paşa tarafından verilen cevap 3 Temmuz 1919 tarihlidir. Bu belgeden anlaşıldığına göre, Papa Eftim TBMM'nin açılmasından çok önce Milli Mücadele taraftarı bir tutum takınmıştır. Bu sebeple bu iddia asılsızdır. **BOA: Dosya: 49/-2 Gömlek no: 42 Fon kodu: DH.KMS.**

²⁵ Bülent Atalay, "Türk Ortodokslarını Kendi Patrikhanelerini Kurmak İçin Verdikleri Mücadele", **Türk Kültürü Dergisi**, XXXIX/462 (Kasım, 2001), s. 33.

²⁶ Zekeriya Türkmen, **a.g.m.**, s. 72.

gördükleri İzmir'in düşman eline geçmemesi için gerekli tüm önlemlerin alınmasını isterler²⁷.

Türk ordusunun, I. İnönü zaferini kazanması ve daha sonrasında Londra Konferansı'nın toplanacağı haberleri özellikle Rum halkı ve Fener Patrikhanesi'nde Sevr Anlaşması'nın uygulanmaması korkularına sebep olmuştur. İzmir Rumları ve İstanbul Rumları Venizelos'u Londra Barış Konferansı'na temsilci olarak seçmek istedikleri gibi, Fener Rum Patrikhanesi de Venizelos'a gönderilmek üzere bir muhtıra hazırlar²⁸.

Bu muhtırada, Anadolu'daki Rumluğun hukukunun savunulması gereğinden bahsedilmekte, Sevr Antlaşması'nın uygulanmaması durumunda doğuda medeniyetin büyük bir tehlike altına gireceği, özellikle Mustafa Kemal'in hükümetinde Rumların takip edilip, haklarında soruşturma açıldığını belirttikten sonra Yunanlığın ve Rumluğun haklarının korunması için Avrupalı Devletlerinin adil tutumuna başvurduklarını belirtirler²⁹. Yunan ileri hareketinin II. İnönü Savaşı'nda Türk ordusu tarafından geri püskürtülmesinden sonra, lojistik desteğini büyük ölçüde yitiren Yunanlılar, Anadolu Rumlarından yardım istemek durumunda kalırlar, fakat istedikleri yardımın yapılmaması üzerine onları nankörlükle suçlamaya başlarlar³⁰.

Kastamonu, Daday, Tosya, Taşköprü ve Safranbolu'da yaşayan Türk Ortodoks halkı, bir dilekçe ile Kaymakamlarına başvurarak eskiden beri Ortodoks mezhebini kabul etmiş Türklerden olduklarını ve Türklüğe ihanet eden İstanbul Rum Patrikhanesi'nden ilişkilerini keserek yeniden kurulacak patrikhanede milli Türk Hükümeti emri altında yaşamak istediklerini bildirirler.

“Dahiliye Vekaleti Celilesine

Kastamonu'dan 11 Nisan 1921 ve 118 Tahrirat

Zeyil, ve diğer kazalara ilaveten Anadolu'da bir Türk Ortodoksluğunun tesisi hakkında Taşköprü Rumlarının da arzuhalleri arz ve takdim kılındı.

Vali Sami

11 Nisan 1921 ve 227 ile Kastamonu Vilayetine

²⁷ “Rum Bor Halkının Milli Kongreye İzmir'in İşgalini Protesto eden Telgrafı”, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, 50/112 (Haziran, 2001), s. 164.

²⁸ **Tevhid-i Efkar**, 16 Şubat 1921.

²⁹ **Tevhid-i Efkar**, 17 Şubat 1921.

³⁰ Zekeriya Türkmen, **a.g.m.**, s. 72.

Safranbolu Rumları vaktiyle Ortodoks mezhebini kabul etmiş,Türklerden olduğu cihetle daima Türk namı altında yaşamak üzere İstanbul Patrikhaneliğinden alakalarına kat'ile Anadolu'da Türk Ortodoks Patrikliği tesisini istirham eylemekte olduklarından İfayı müktezesi arz olunur.

Safranbolu Kaymakamı ³¹.

Bu arada Fener Patrikhanesi'nin Anadolu'daki Türk Ortodoks halkını kendi faaliyetleri için kullanılmasını önlemenin mümkün olup olmadığını araştırmak için Celalettin Arif Bey görevlendirilir. Meclise bu konu hakkında Cevat Abbas Bey'de rapor sunar³².

Türk Ortodoksları da Anadolu'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulması konusunda kamuoyunu bilgilendirmeye çalışırlar. 20 Nisan 1920'de hükümet temsilcileri ile görüşerek bu düşüncelerini dile getirirler. Görüşmeler sırasında Türk oldukları konusunda kimsenin şüphe etmeye hakkı olmadığını ve Türkçe'den başka bir dil bilmemelerini de bunun bir delili olduğunu belirtirler³³. Anadolu'nun değişik bölgelerinde yaşayan Türk Ortodoks halkları Ankara Hükümeti'ne telgraf çekerek İstanbul Rum Patrikhanesi ile ilişkilerini kestiklerini bildirirler. Ankara'da Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulmasına taraftar olduklarını açıklarlar³⁴.

Safranbolu Rumlarının daha önce Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulması için Türk Hükümeti'ne olan başvuruları, 1 Mayıs 1921'de Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanır. 2749 Safranbolulu Türk Ortodoks halkının Türk kamuoyuna seslendiği bu haberde özetle; örf, adet, gelenek ve dil itibarı ile Türk olduklarını, bu güne kadar İstanbul Rum Patrikhanesi'nin baskıları yüzünden Türk olduklarını ortaya koyamadıklarını, aralarında yanlış yola sapıp Rum Patrikhanesi'nin politikalarına alet olan kişiler olmasına rağmen kendilerinin Türk Hükümetlerinden şefkatle muamele gördüklerini, bundan sonra da “*Panelenizm*” gibi emel ve akımlara katılmayarak asıl kardeşleri olan Türklerle mutlu ve huzur içerisinde yaşama gayretinde olduklarını belirttikten sonra Fener Patrikhanesi ile

³¹ Nureddin Peker, **1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri-İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı Hatıraları**, İstanbul, 1953, s. 315-316.

³² Hakan Alkan, **Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri I**, İstanbul, 2003, s. 109. Ayrıca bkz. Elçin Macar, **a.g.e.**, s. 88.

³³ Bülent Atalay, **a.g.m.**, s. 173.

³⁴ Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1989, s. 114.

tüm ilişkilerini kestiklerini, amaçlarının Anadolu'nun uygun bir yerinde Türk Ortodoks Patrikhanesi kurmak olduğunu vurgularlar (Ek-2)³⁵.

Türk Ortodokslarının bu kararlı tutumları, ocak ayında verilen kanun teklifinin kanunlaştırma sürecini hızlandırır. 1 Mayıs 1921'de Bakanlar Kurulu tarafından "*Türk Ortodoks Patrikhanesi*" kurulması ile ilgili karar kabul edilir (Ek-3)³⁶. Ancak Fener Rum Patrikhanesi, bütün Hıristiyan kiliselere telgraflar göndererek Anadolu Rumlarının yeni bir patriklik kurma girişimini protesto eder. Buna karşılık olarak Papa Eftim Efendi, Amerikalı gazeteci Price'ye verdiği demeçte, haklarını dile getirmek için Cemiyet-i Akvam'a kadar gideceklerini ve İstanbul'da Yunan propaganda ocağı olan patrikhane ile hiçbir ilgilerinin olmadığını tekrarlar³⁷.

Bu gelişmelerden sonra Türk Ortodoksları ile ilgili yazılar Milli Mücadele dönemi gazetelerinde giderek artar. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Yazar İzzet Ulvi tarafından "*Anadolu'da Hristiyan Türkler*" başlıklı birincisi 18 Ekim 1921, diğeri ise 12 Kasım 1921 tarihli iki makale yayınlanır. İlk makalede yazar İzzet Ulvi; Türklerin en büyük kusurlarından birisinin kendi tarihini ihmal etmesi olduğundan, milletlerin kendi tarihlerini bilmeleri gerekliliğinden bahsettikten sonra iki Avrupalı yazara dayanarak, Anadolu'nun ilk halkının Turanlı olduğunu ispatlamaya çalışır. Turan ırkından olan kavimlerin Yunanlıların, İbranilerin, İskender gibi Makedonyalı hükümdarların, Bizanslı Rumların hücumlarına uğrayarak mağlup olduklarını ve işkencelere maruz kalarak dinlerini değiştirip, Rum ve Ermeni mezheplerini kabul etmelerine rağmen ana benlikleri olan Türkçe'yi unutmadıklarını anlattıktan sonra şöyle devam eder; "*Bir Karaman Rumunu ele alalım. İri kemikli, vücudu geniş, omuzları gürlü, siyah kaşları, pala bıyıkları, bakışları, sakın duru ciddiyeti, resmîyeti hele konuşmasındaki şive ile bir ağızdan, bir Türkmen'den ne farkı vardır. Konuştuğu dil halis Türkçe'dir. Bir iki kelime Rumca her nasıl öğrenmişse onu söylemekten zevk almaz, söylese bile kelimeleri bozar ve dağıtır, başka bir şekle sokar. Vaktiyle Anadolu adlı İstanbul'da çıkan Rumca harfli ve Türkçe ibareli bir gazeteleri vardır. Bu gazete bile Rumca harflerin hepsini kullanmıyordu. İşte Karamanlı denilen Türkler'in alakası bu gazete kadardır. Bu Karamanlılar, Ortodoksluğu vaktiyle kabul ettikleri vakit kilisede Rumca ibadetten pek ziyade sıkılarak, Bizans İmparatoruna şikâyet etmişler. Bunun üzerine kilise de bunların Türkçe vaftiz olunmasına müsaade edilmiştir.*"

³⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Mayıs 1921. Bu haberin ayrıntılı Transkribi için bkz. Mustafa Ekincikli, **Türk Ortodoksları**, Ankara, 1998, s. 166-170.

³⁶ **BCA: Dosya: 94-6 Fon kodu: 30.1.0.0 Yer no: 3 18 14**. Ayrıca bkz. Hakan Alkan, **a.g.e.**, s. 89.

³⁷ Nurettin Gülmez, **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999, s. 467.

Şimdi bu Karamanlılarla başka simada olan yaygaracı, şarlata Rum yan yana getirilirse ne kadar birbirinden ayrı bir mahluk olduğu açık suretle anlaşılıyor” (Ek-4)³⁸. Sözleriyle bir Yunanlı ile Karamanlı Türklerin farklılıklarını ortaya koyar.

İzzet Ulvi 12 Kasım 1921’de yayınlanan ikinci makalede ise, Anadolu’daki Ortodoks olan halk ozanlarından yalnız ikisini tanıttıktan sonra, şiirlerinden örnekler verir. Yazar Kayseri’de halk şiirleri araştırması yaparken asıl adları Artin ve Kirkor olan Mahçubi ve Harbi adlarındaki iki halk ozanı kardeşin şiirlerini bulur. Mahcubi ölmüştür, kardeşi Harbi ile tanışır. Harbi ona koşmalarını verir, yazar bu yazı dizisinin ikincisinde bu dizeleri yayınlamak için bu halk ozanlarının dillerinin Türkçe olmasaydı Anadolu’ya özgü olan bu şiirlerin yazılmasının mümkün olmayacağını mesajını vermeye çalışır (Ek-5)³⁹. Papa Eftim de, 7 Kasım 1921 ve 9 Kasım 1921 tarihlerinde Hakimiyet-i Milliye gazetesine yaptığı açıklamalarda; Anadolu Hıristiyanlarının, Müslüman Türklerle aynı ırktan olduğunu, Anadolu’da yaşayan Türklerin Müslüman ya da Hıristiyan olduğunu ifade eder. Türklüklerinin delili olarak ta kilisedeki ayinlerini Türkçe yapmalarını örnek gösterir. Yunanlıların asıl amacının ise bu iki aynı ırktan olan bu unsuru birbirine düşürmek olduğunu bildirir (Ek-6)⁴⁰. Fener Patrikhanesi’nin hain temsilcilerinin Anadolu’daki Hıristiyan Türk çocuklarını hükümetin denetimi dışındaki özel okullarda Türk düşmanlığı telkini ile yetiştirmesine rağmen, bu çocuklarının dilini ve ırkını bozmadığını, ancak bu yüz yıllık çalışmaların sahil kesiminde etkili olduğunu belirterek, bu politikalara karşı etkili olamayan Müslüman Türklerin de bu meydana gelen olaylarda sorumlu olduğunu belirtir. Bir din merkezi olmaktan çok Osmanlı Devleti’nin siyasi ilişkilerine müdahale ettiren Fener Rum Patrikhanesi’nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından düzenlenmesi gerekliliğinden bahseder (Ek-7)⁴¹.

Papa Eftim’in bu açıklamaları Anadolu’daki Türk Ortodoksları tarafından da desteklenir. Çorum Türk Ortodoks Kilisesi Metropoliti Papa Nikola ve Çorum eşrafından Gülistanoğlu Hrisantos da Anadolu’da bir azınlıklar meselesi olmayıp, Müslüman ve Hıristiyan Türklerden oluşan Anadolu’da böyle bir meselenin olmadığını ilan ile Avrupalı Devletlerden bir ailenin evlatları arasına girmemelerini isterler (Ek-8)⁴².

³⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Ekim 1921.

³⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Kasım 1921. Ayrıca bkz. Esat Eraslan, “Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım”, **Atatürk Yolu**, XV/15 (Mayıs, 1995), s. 421.

⁴⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Kasım 1921. Zekeriya Türkmen. **a.g.m.**, s. 74.

⁴¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Kasım 1921.

⁴² **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Kasım 1921.

Ancak Türk Ortodokslarının bu gayretleri ile birlikte Venizelos da büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek için Fener Patrikhanesi'ni tamamen avucunun içine alıyordu. Yunanistan'da alınan bütün kararların aynı duyarlılıkla Fener Patrikhanesi tarafından uygulanabilmesi için büyük Yunanistan hayaline hizmet edecek bir patrik seçilmesi gerekiyordu. Bu iş için en uygun aday ise Atina Metropoliti Giritli “*Meletios Metaksas*” idi. Meletios'un Enosis'e bağlılığını açıkça ilan etmesi Yunanlılar için cesaret vericiydi. Venizelos kendi adına bu davayı sürükleyecek olan Meletios'u Haziran 1921'de Edirne'de Patrikhane Sen Sinod Meclisi'ni toplayarak patrik seçtirir⁴³.

Meletios'un patrik seçilmesi Milli Mücadele döneminde tepki ile karşılanır. İstanbul Hükümeti de Meletios'un patrikliğini kendisinin Osmanlı vatandaşı olmaması nedeniyle tanımaz⁴⁴. Meletios'un patrik seçilmesini protesto amacıyla, Papa Eftim, tüm Ortodoks kiliselerine seslenen bir beyanname yayımlar. “*Ortodoks kiliselerine bir tamim*” başlığı altında 30 Kasım 1921'de Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan bu beyannameinde; Anadolu Hıristiyanlığının zor durumda kalmasından İstanbul Rum Patrikhanesi'ni sorumlu tutar ve tüm Anadolu Hıristiyanlığının da kendisi ile aynı görüşte olduklarını belirtir. Fener Rum Patrikhanesi'nin Anadolu'da bulunan bütün Hıristiyanların kökeninin Yunanlı olduğunu iddia eden yalan propagandaları ile Avrupa Devletlerini Anadolu'daki Milli Mücadele'ye karşı kıskırttığını, On asırdan beri Türk Hükümetleri'nin kendilerine saldırıda bulunmadıklarını, Anadolu Hıristiyanlarının TBMM Hükümeti'ni, hiçbir zaman kendilerine baskıda bulunduğu için ne Fener Rum Patrikhanesi'ne ne de Avrupa Devletlerine şikayet etmediklerini, Milli Mücadele yanında yer aldıklarını kesin bir dille ifade eder⁴⁵.

Papa Eftim'in ve Türk Ortodokslarının açıklamaları “*Açık Söz*” gazetesini yazarı İsmail Habib Sevük için yeterli değildir. 24 Kasım 1921- 4 Aralık 1921 yılları arasında Yunanlı Rumlar ve Anadolu Rumları ile ilgili olarak yayımlanan makalelerinde, Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının ırken Türk olmalarını millet kavramı için yeterli görmez. başka milletlerin Müslüman olmakla Türk olabildiğini ancak Karamanlıların Türk olmadıklarından Türk Milletinden ayrı bir unsur olarak “*Anadolu Rumları*” ismiyle adlandırılmaları gerektiğini savunur. İsmail Habib Sevük, Yunan Rumlarını ise “*sahil Rumları*” olarak adlandırır. Ona göre iki Rum vardır; “*Fenerci Rumlar*” ve “*Türkçü Rumlar*”. “*Fenerci Rumlar*”, zaferden sonra Yunanistan'a mübadele edilmeli, Anadolu

⁴³ **Tevhid-i Efkâr**, 22 Haziran 1921.

⁴⁴ **Tevhid-i Efkâr**, 16 Kasım 1921.

⁴⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 30 Kasım 1921. Ayrıca bkz. Mustafa Ekincikli, a.g.e., s. 116.

Rumları ise Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak kuracakları Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin siyasetten uzak kalması şartıyla Anadolu'da kalmalıdır⁴⁶.

Türk Ortodoksları ayrı bir patrikhane kurma çabalarını giderek arttırırlar. İstanbul Rum Patrikhanesi aleyhine Adliye Bakanlığı'na şikayette bulunarak bir siyaset ve fesat ocağı haline gelmiş olan patrikhaneyi tanımadıklarını, kendilerinin Yunanlı değil, Türk Ortodoks milletinden bir patrik seçmek istediklerini dönemin gazetelerine telgraflarla bildirirler (Ek-9)⁴⁷.

Çorum ve çevresi Türk Ortodoks cemaati adına Metropolit Papa Nikola ve Çorum Türk Ortodoks halkı önde gelenlerinden Gülistanoğlu Hristos imzalarıyla Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, İçişleri, Dışişleri ve Adliye Bakanlığı'na gönderdikleri dilekçede, asırlardır dini hürriyet içerisinde yaşamakta oldukları Anadolu'da Rum veya Elen adıyla bir millet olmayıp, kendilerinin milattan önce batıya doğru göç eden ırken Turanlı Hıristiyan Türklere olup, kendi haklarını dile getirmesi için İstanbul Patrikliği'ne hiçbir zaman vekalet vermedikleri gibi, Avrupalı Devletlerinin azınlıklar hukuku gibi bahanelerle bir ailenin üyeleri arasına ikililik sokma çabalarından duydukları rahatsızlığı dile getirirler. (Ek-10)⁴⁸.

Safranbolu Türk Ortodoks cemaati ruhanilerinden Papa Yermanos, Hakimiyet-i Milliye gazetesine gönderdiği telgrafta, Yunanlılar ve işbirlikçisi İstanbul Patrikliği'nin Anadolu'daki aldatıcı ve yalan hareketlerini tanımadıklarının tüm dünyaya duyurulmasını ister (Ek-11)⁴⁹.

Papa Eftim Efendi, kendisini destekleyen Yermir, Çorum, Kayseri, Yozgat ve Isparta Türk Ortodoks halkından aldığı telgrafları değerlendirerek, Adliye Vekili Refik Şevket Efendi'yi ziyaret eder ve tamamen siyasetten uzak bir "*Türk Ortodoks Patrikhanesi*" kurulması talebinde bulunur. Refik Şevket Efendi kısa bir süre içerisinde Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulacağı sözünü verir (Ek-12)⁵⁰.

Papa Eftim'in Fener Patrikhanesi'ne karşı tavır alarak TBMM'yi desteklemesinin başlıca sebepleri, Fener Patrikhanesi'nin uzun süreden beri Türk Milleti'ne ve devletine karşı yaptığı ihanetleri bilmesidir. Papa Eftim Fener Patrikhanesi'nin asılsız olan iddialarla

⁴⁶ İsmail Habib Sevik, **Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler**, (Açıksöz Gazetesi), Haz.Mustafa Eski, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999, s. 87-100.

⁴⁷ **Tevhid-i Efkâr**, 22 Aralık 1921.

⁴⁸ **Tevhid-i Efkâr**, 24 Aralık 1921.

⁴⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Aralık 1921.

⁵⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Aralık 1921.

dünya kamuoyunu yanıltmasına karşın, Papa Eftim gerçek anlamda karşı propaganda ile dünya kamuoyunu bilgilendirmekle kalmayıp Ankara çevresindeki “*Kuvva-i Milliye*” hareketinin ileri gelenleri ile bizzat görüşerek işbirliği yapar⁵¹.

Keskin ve civarında topladığı 500 kadar Türk Ortodoks gönüllü taburu ile “*İstiklal Savaşı*”na katılır. Bu yolda TBMM Hükümeti Müdafaa-i Milliye teşkilatına başvuruda bulunur⁵². Pontus çetelerini uyarmaya giden Dahiliye Vekili Fethi Bey ile birlikte hareket sahasına gitmek isteyen Papa Eftim’in bu isteği, Pontusçu çetelerin, Papa Eftim’in öğütlerini dinleme ihtimalinin zayıflığı sebebiyle yerine getirilmez. Hükümet bu görev yerine Papa Eftim’den Akdağmadeni dağlarında bulunan Hıristiyan çeteleri ile ilgilenmesi ister⁵³. Papa Eftim, 6 Ocak 1922 tarihinde Anadolu’daki Rumlara Fener Patrikhanesi’nin emirlerine kesinlikle uyulmaması, bazı ara bozucuların faaliyetlerine kesinlikle katılmaması gerektiğini hatırlatarak birlik çağrısında bulunur⁵⁴. Karadeniz’deki Pontus çetelerinin 1922’de Merkez Ordusu tarafından yenilgiye uğratılacağına anlaşılmaması üzerine başta Yunanistan ve İngiltere tarafından Anadolu’da azınlıklara Türkler tarafından zulüm yapıldığı iddiaları ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu iddialara karşılık olarak, Konya Türk Ortodoksları, Ankara Türk Ortodoksları, Elazığ ve Çaycuma Hıristiyanları, Zonguldak, Kayseri, Diyarbakır, Gümüşhane, Gerze, Konya, Gümüşhacıköy, Bünyan, Niksar, Giresun, Adana, Sinop, Boğazlıyan, Develi, Ekin, Karahisar, Safranbolu, Akdağmadeni, Bafra, Samsun, Çarşamba, Adana, Nevşehir, Yozgat ve Kars Hıristiyanları Yeni Gün gazetesinde yayımlanan telgraflarında, TBMM’den başka kendi hakları ile ilgili hiçbir kurum ve kişinin konuşmaya hakkı olmadığını, Fener Rum Patriği Meletios’un Hıristiyanları entrikalarına kurban etmeye çalıştığı, Milli Hükümetin herkesin hakkına saygılı bir halk hükümeti olduğu belirtilirler⁵⁵.

Anadolu Hıristiyanlarının bu açıklamaları karşısında Meletios Papa Eftim’in ve diğer kiliselerin açıklamalarının Türklerin baskısı altında verilmiş olduğunu Amerika ve Avrupa kamuoyuna açıklar. Papa Eftim’in yakın akrabalarının İstiklal Mahkemelerinde yargılanıp idam edildiğini belirtir. Papa Eftim ise, amca oğlu ve bir akrabasının idam edilmesinin

⁵¹ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 171.

⁵² Zekeriya Türkmen, **a.g.m.**, s. 78.

⁵³ Mustafa Ekincikli, **a.g.e.**, s. 183.

⁵⁴ **A.g.m.**, s. 78.

⁵⁵ Nurettin Gülmez, **a.g.e.**, s. 444.

sorumlusu olarak kiliseyi siyasete alet edip, fitne ve fesat tohumları saçan Fener Rum Patrikhanesi ve Meletios'u gösterir⁵⁶.

Papa Eftim'in türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na en büyük katkılarından biri de 31 Mart 1922'de TBMM bahçesinde ve halk önünde yapılan ulusal miting sırasında bahçe duvarının üstünde yaptığı konuşmadır. *“Düşmanlarımızın her şeyi var, ancak bizim silah ve cephanemiz yok. Fakat göğsümüzde imanımız var. Mutlaka kazanacağız. Yaşasın muzaffer Türk ordusu ve asil Türk milleti”* diyerek haykıran Papa Eftim, Atatürk'ün *“Baba Eftim, bu memlekete bir ordu kadar hizmet etmiştir”* sözlerine mahzar olmuştur⁵⁷.

2- Türk Ortodoks Kilisesi Kongresi'nin Toplanması ve Türk Ortodoks Kilisesi'nin Kurulması

Papa Eftim Anadolu'da oturduğu sürece İstanbul'a etkili olamayacağını farkındaydı. Yunan-Fener Patrikhanesi işbirliği karşısında örgütlü bir yaklaşımla cevap vermenin gerekliliğine inanıyordu. Papa Eftim'in bundan sonraki tüm amacı bir *“Türk Ortodoks Patrikhanesi”* kurmaktı ve bunu da adım adım uygulamaya koyuyordu⁵⁸. Fener Patrikhanesi ve onun başında bulunan Meletios'un açık açık ayrılıkçı siyasetin içinde bulunması sonucunda kendilerinin öz Türk olduklarını savunan Türk Ortodoksları, önce Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak bağımsız bir patrikhane kurmak için kendi yollarını ve anlayışlarını bütün dünyaya ilan etme zorunluluğunu duyuyorlardı⁵⁹.

Ancak Türk Ortodoks Kilisesi'nin hangi şehirde nasıl ve kimin katılımıyla kurulması ve kurulacak olan kilisenin Ortodoks mezhebine uygun olması konusunda Papa Eftim birtakım sorunlarla karşılaşır⁶⁰. Atatürk'ten hem güç hem de Kayseri'de bir kongreye toplama iznini alan Papa Eftim üç ruhani başkan bulmak zorundaydı. İşgalden etkilenerek ruhani sorumluluk bölgelerini terk edip kaçan birçok metropolit vardır. Kalanları da bir kongre toplamaya ikna etmek oldukça zordu⁶¹. Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürgün olarak gönderilen metropolitlerden bu hareketleri desteklemeleri istenir⁶².

⁵⁶ A.g.e., s. 445.

⁵⁷ Yavuz Ercan, a.g.m., s. 28.

⁵⁸ Esat Eraslan, a.g.m., s. 421.

⁵⁹ Zübeyir Kars, **Milli Mücadele'de Kayseri**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 199, s. 119.

⁶⁰ A.g.e., s.116.

⁶¹ Hakan Alkan, a.g.e., s. 92.

⁶² Teoman Ergene, **İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları**, İstanbul, 1951, s. 29.

Bu sırada Anadolu'da Konya Metropoliti Prokobiyos, Maçka Metropoliti Kirillos, Antalya Episkoposu Meletios ve Gümüşhane Episkoposu Yervosyos kalır. Papa Eftim bu ruhbanları ikna ederek bir kongre toplamayı başarır. Bu ruhban sınıfından Kayseri'ye sadece Prokobiyos, Yervosyos ve Meletios gelir. Bundan ayrı olarak kongreye Anadolu'da ve Trakya'da bulunan seksen ruhani daire davet edilir. Bunlardan Fener Patrikhanesi'nin etkisi altında bulunan İstanbul'daki sekiz ruhani daire kongreye katılmaz⁶³.

Bu arada Fener Patrikhanesi ruhbanları, Türk Ortodoks Kilisesi Kongresi'nin toplanmasını önlemek amacıyla Anadolu'daki azınlıkların hak ve hukuklarının tehlikede olduğu iddiasıyla, Anadolu'da kurulacak bir patrikhanenin bunun başlıca sebebi olacağı propagandasıyla Anadolu'da Hıristiyanların yok edilmek istenildiği iddialarını tekrarlarlar⁶⁴.

Sonuçta, Fener Patrikhanesi'nin bu propagandaları etkili olur. Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasıyla ilgili taslak tüzük "*Orient*" adlı Amerikan misyoner gazetesinin 8 Temmuz 1921 tarihli nüshasında yayınlanır. İstanbul'daki Amerikalı istihbaratçılar durumu yakından izlerler. 17 Temmuz 1921'de "*Türk Ortodoks Kilisesi*" adlı monografik istihbarat raporlarını Washington'a gönderirler⁶⁵. Bütün bu gelişmelere rağmen kongre 22 Temmuz 1922'de, Kayseri Zincidere Manastırı'nda toplanır. Bülent Atalay'a göre, kongrenin Zincidere Manastırı'nda toplanması tesadüfi değildir. Fener Patrikhanesi'nin burada ruhban okulları ve bünyesinde açılan kız yetimhanesinde Yunan kökenli öğretmenlerin "*Megali İdea*" propagandasına olan tepkiler Papa Eftim'in işini kolaylaştırmıştır. Bu kongrede Kayseri Kaymakamı Muammer Bey, Mevki Kumandanı ve Kalem Reisi Miralay Abdullah Bey de bulunur. Kongrenin başkan vekili Antalyalı Filip Çeneoğlu, sekreteri ise Bodrumi İstimat Zihni'dir⁶⁶.

Anadolu Türk Ortodoksları seslerini daha iyi duyurmak için 22 Temmuz 1922 de Grek harfi ile değil, Arap harfi ile çıkardıkları "*Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*" adındaki haftalık gazete ile kamuoyuna düşünce ve faaliyetlerini duyuruyorlardı. Gazete 21 Şubat 1923 tarihine kadar yayın hayatını sürdürür. Kayseri Liva matbaasında basılan gazetenin idarehanesi, Kayseri Aya Nikola Kilisesi'dir⁶⁷. Kayseri'de toplanan Ortodoksların bu büyük kongresinde Fener Patrikhanesi'nden kesin olarak ayrılmak, Anadolu Türk

⁶³ M.Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi Ve Türkiye**, Ankara, 1978, s. 190.

⁶⁴ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 192.

⁶⁵ Esat Eraslan, **a.g.m.**, s. 243

⁶⁶ **A.g.e.**, s. 196.

⁶⁷ Salih Özkan, **a.g.e.**, s. 54-100.

Ortodoks Patrikhanesi'nin kuruluşunun kolaylaştırılması ve hızlandırılması konusunda Milli Hükümet nezdinde girişimde bulunmak kararı verilir⁶⁸.

Bu kongrede Meletios'un patrikliğinin tanınmadığı belirtilerek “*Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*”nin kurulması kararlaştırılır ve “*Umum Vekil ve Murahashığa*” Papa Eftim tayin edilerek kendisine çalışmaları için vekalet verilir⁶⁹.

Kongrede alınan diğer önemli kararlar arasında Anadolu'da oturan Türk Ortodokslarının anadili Türkçe olduğundan, Rumca anlamadıklarından dolayı İncil'in Türkçe okunmasının tüm Ortodoks kiliselerine bildirilmesidir. Yine kongrede Ankara'da bulunan İngiliz generali Thownshend'e telgraf çekilerek, Türk Ortodokslarının TBMM Hükümeti'nin adalet ve şefkatinden memnun oldukları, Fener Patrikhanesi'nin azınlıkların hakları iddiasıyla dini siyasete alet ettiği ve bu tür iddialara önem verilmemesi gerekliliği tekrar bildirilir. Kongrenin 11. son toplantısı 21 Eylül 1922'de toplanır. Kongrenin amacı Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasıydı. 21 Eylül 1922'de patrikhane kurulup 22 Eylül'de patrik kaymakamı seçilince kongrenin son bulması gerekirken, Patrik Kaymakamı Prokobiyos'un mazbatasını Adliye Bakanlığı tarafından onaylanmadığından kongre bir müddet daha devam eder⁷⁰. Prokobiyos tayin edildikten sonra hepsi halktan olmak üzere on iki kişilik bir Sen Sinod Meclisi kurulmuştur⁷¹.

⁶⁸ Nurettin Gülmez, **a.g.e.**, s. 468.

⁶⁹ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 196.

⁷⁰ Salih Özkan, **a.g.e.**, s. 38-39.

⁷¹ Mustafa Ekincikli, **a.g.e.**, s. 188.

خاندان خانی

شيفره قلمی

مباح
اقسام
د س

تاریخ کشیده سی
قلمه ورودی
۲۵

مخرج
آفقه

مجلس محفوز و مکتوبه مشایخ باستان حضرت

ع : بوفتون اولیای مدفن حضرت جعفری که سینه معدنه بابا که ایشم دانفرد ده بابا که وایک
 و سعادت که کلمات ده صاری فی اولیای که باقر از فرود اسمی اهل سید سیه که برینند احوال عمریه
 و آره صعدن کیریم می بره بکنده اول قدری در بر معدنه در و کلهای برینند و در ده در فر
 بر صعدنه اول قدری نصیته نظر بوجه ده در حیدر فوسه سعاده کرم در یک زاسیند
 از صولت چایتمی در آن اندر و کوهت چیرنه تکابانه در عقیده بکنده توجه بکرمی و حکمت
 میده تکابانه حوسه و این منقذ اول در او اول که می بر توانه حکمی طرفه اشقی ای بر حکمت
 در بر و نند بر توانه حکمی و این منقذ کرم اشقی اول سید آیم بر ناستان دانفرد نه و معدنه در اول قدری
 طرفه ای نه اول قدری محو برینند سکنیده مروتهم عطف بر فواد زاندر و ظهور توانه در سید سیدی
 کیندره بوفتاده حادان اول قدری استیجاب برینند و حواسف ظهوری نامول اول قدری و اشقی
 دانفرد بوفتاده بخارانه خیفه نایمینه برینند عروسه نیمه ایع معلوماه معدنه در
 معدنه در حیدر برتد را کله اول قدری بکنده هیچ بر کونا اهل سعاده و اشقی به تعالی سعاده
 در منقذ و این سید بر کله و خروج بولک معلوم فوید . در بر برینند نه آه طبع معدنه
 کرم بولید و کانه کله کرده ده از فرود روح نفوسف کتیده بکرم بر برده ای کرم از آن

EK 1 Ankara Valisi Muhiddin Paşa'nın Papa Eftim'in Dahiliye Nezareti tarafından göz altında tutulma isteğine karşılık olarak verdiği cevap. BOA-DHKMS:49-2/42

شيفره قلمی

مخرجه

تاریخ کشیده سی
قلمه ورودی

صباح
اقتام
د س
د س

ازیره سوچی کورلیگی و لری طرفه درک فرودنه سوره ده ازیره کسکده اولقوی دخی سکه اند
 ولایت داضنه الومج آسینه انضاط بر دوطه بقه جی موجود کهد. آنقه و تخونیه
 و ذمه خیمه لریه مخومر سیاره جوده بولانه اورو مضمونیه قول اوردو قول اذاعتیه
 محافظه استیولیت و طره مقصود بعلمه تکلیف ابدیه تیندیرمه اکلدی سیور. مجلی مخومر و کلام
 قراییم ان صول اذغیه نفا ره جنید سده آناه نفاضه صخره و طرفه سکی فخری ازنده محافظه
 سکوه و اسیره دار نفعی ایتیم امرک توفیقاً کله اذخیر. رد الحاحه و مدافعه حقوقه
 میده جمعیه تسمیه ایدلس و کهر برادره ایما و روح و صفه اتحای تشبته بولینجه اکلدی سیور
 ض بویایدیه صورت کزینده و عده که بولینجه صده جوبیه ناطق سینه سوکته طرفه پش اید
 علم کله بقده بوشه نکل ایتیم سیور لری بر طرفه صخره جا کزین لطفه نوبه بویایدیه
 استصاح ایدرم امر فخری زیرنه مانه باشده منتظم فرمان

نقده الیه
 محکمیه

اناطولی روملری و استانبول یطریقلی

(زنگرابولی) روملریک مهم بر تفرافتنامه سی

اناطولی روملری تخریبی - قادیار کندیلرینه قلمو کندیه بانقد برسی کتیر مدینه استانبول
یطریقلی تفرافتنامه سی

ایدهن استانبول روم یطریقلیک تحت ایشیق
وتأثیرنده قهریق لیت ایل سی اظهار ایدینه
قیلغیده محاکم تاریخ طوق ایدینه اورو
اؤسه مدینهده « اورتودوکس » مدینه سیول
ایشیق اولانلر مدینهده قادیار و قهریق
سرویه دن دولای روم غای آلتند. باشایان
قادیارلرینده « مذکور یطریقلیک تصویقات
و تویانته تابع اولان آراسیبا پاکیش بوزره
کدیتر اولدی . بوکار و عیال زارت و کدیتر
تورکیا حکومتدن هاقفا عدل و شهنه مامله
کوردک . جوسی سوکراده (بان آه نیرم)
آمال و حریا لریته قطعاً تابع اولورق اسیلا
لر دیشلریز اولان یورکلرله مسوده وسیقه بر
حاله باشیق حریته یز . اناطولیده بولان و بوزره
کی کندیلریت روم غای و برین دیکر باسوم
عزله دیشلریز عینی آمال پورده ایشیق
شبه حسن یوقدر . ناه علیه برینوق افعالات
و سیولات ایله ایکی لردش ملتی بریندن
باشیه سوک زما لره مناسکیل بوزره آتورق
و شیه و صفت روحانی سی سو استمال ایدورک
پادشهی یک بیزرکیک طاشق قورله « سر کدشجو
سیر کایله برزی ده غلاکت اوپور رولرته سوک
چایر مدینه اولان استانبول روم یطریقلی ایله
بوکون اسیلا قطع مناسبت ایتدک . غایس
اناطولیک مناسپ برعشده بر تورک اورتودوکس
یطریقلیک تأسیس ایدورک تورک قادیارلرینه
و صفت نامه حموله کدیترک و سکو . لردک زور
جناح عدالت و رافتنده مسوداه باشاندور .
و ایزرک تسریع و تسهیل خصوصی (زنگرابولی)
غای (ایق بیله دی یوز لری منور) عورک
مان افکار و حریاتی اولورق حکومت عادلانه دن
سرخس ایلله استیفا و استرخام ایلر .

زنگرابول بولنده (۲۷۱۹) قورسه بالغ
اولان تورک اورتودوکس جمعیق نامه
لرین اولغی بازی قره سی مناری
خرستو یورکی
کلیسه عله سی مناری بویاس
دعترق برماوس
کلیسه حیثدن سانیار عله سی مناری
دعترق کیکلی اوغلی خرستو واسیل
اشراقیق چلیب اوغلی قره لاق عله سی مناری
استوری اکیلی اوغلی اناسطاس
دولاباس عله سی مناری لره ملو اوغلی
واسیل هاشمی بوزره
اککیلی اوغلی شرعی اوغلی
یوزان میخانلی

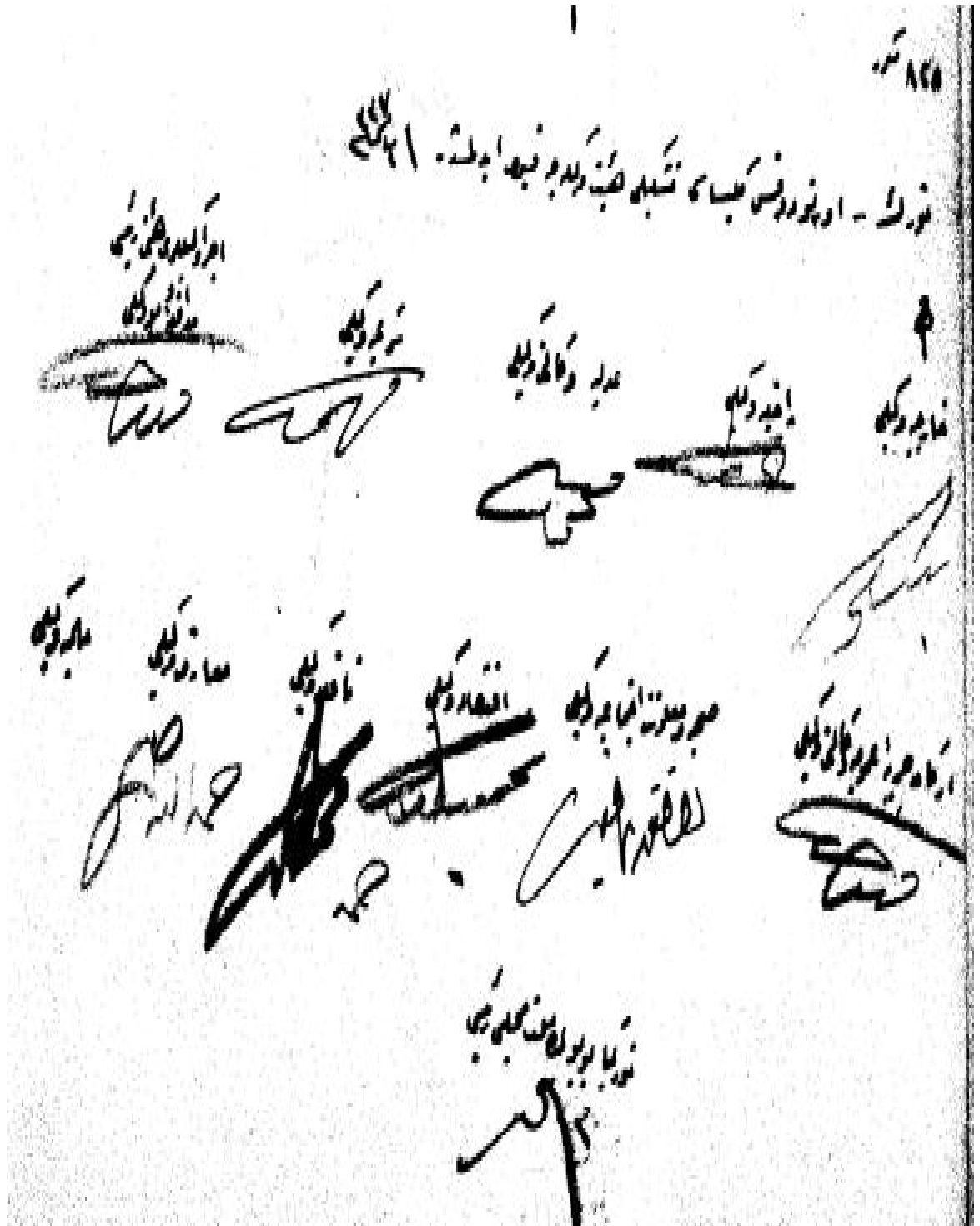
بر مدینه بری غریبه سن کان تفرافت آدتیق
اناطولیده مهم بر آرزونک تیلر ایلده اورو
اولغی کورسرتکندور . اناطولی روملری
شده ی قادیار کندیلرینه یوقده ایشیق لری
مشغول ایدن و کندیلرینه غلاکتدن باشه برین
کیتیر بر استانبول روم یطریقلیک ایلله
آرزوستندور . بو آرزوی ، پاکیزه ایشیق تفرافت
یلد بر دیک وقت « لغریته لوم کورسه عهده
هاند یطریقلیک کیتیرکونالی ایلک باشلادی . دون
اناطولی آژنسی کندیلرین کان مهم بر تفرافت
لتر ایدنده ، آرتیق بوسته دن تحت ایشیق
زما لکی اولدینه حکم ایدیلور .

اناطولی روملریک آرزوی نه دور استانبول
یطریقلیک مناسبت آراسیبا اناطولیده بر روم
اورتودوکس یطریقلیک تأسیس ایتدک .

اناطولی روملری بونک ایچون غایت منور
دیشلر بر ایدیلور . اولان اورتودوکس ایشیق
کیرک سا حله کیرک اسلا تور کدیتر . تورک قوروشور
و حتی روم یطریقلیک مناسبت بر و باغ ایلر کندیلر
و ایشیق ایزدن اولان ایشیق روملری بیلر لری
تأسیس اناطولی روملری عادی لری منته لری ایشیق
تور کدیتر . ناه اناطولی روملری استانبول
یطریقلیکدن سوک دکدور . اوندن آرتیق ،
بوکون مناسبت کندیلریت دین و آشرت برین غلاکت
حاشی لایان ، اوشاد برین غلاکت کیتیر
بوسته دن آرتیق ایشیق یوزور اورتودوکس
برتی ده سن .

اناطولی روملری
آرتیق ایشیق
ایچنده
اورتودوکس
اصلاً تورک اولان یورکلر ایچون لر مناسبت
بر کایسه و کیرک بر یطریقلیک مناسبت
منته شده نیکزار جلاله کن بولورور .
ایده ایدورک یوقده برینجه و اصل اولور .
بوکونیه ایله هم بر تورکلر ، همه اناطولی روملری
استانبول روم یطریقلیک مناسبت مکرر
آر اوزاق قلش و ساه علیه دیکر من اولور .
دایله و کان ، سوک زما لره کن برینوق
لر ایلرکی مذکور خصوصیه ایلله و حاشیه
و کانلریت تودیع ایلدندور . اناطولی آژنسی
تفرافت بر سو یوقده آتاسی به درج ایدیلور .
آشرت ۲۰۰ نیان - منقأ طاعت ،
عمات و شان اعتبارله تورک اولان برینجه
لردک بان آه نیرم آمانکله حموله خصوصی

EK 2 Safranbolulu 2749 Türk Ortodoksunun Anadolu'da Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulmasına ilişkin isteklerini içeren 1 Mayıs 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yayımlanan haber.

EK 3 Anadolu'da Türk Ortodoks Kilisesi kurulmasının Bakanlar Kurulu tarafından kabulü BCA-BKK:3 18 14.

اناطولیده خریستیان تورکار

- ۲ -

آبادی تورکیه اولدو خریستیانلار اولدو تورکار - سیر ، روح ، حریت نقطه ندره
دلیل - بوقدر عینیت آری اصلی با اولدو هر قدرده بولور - (عربی) تک
نعت شریفی - (عربی) تک شعری

(عربی) تک شعری
مشهور ایدی. (فریادین بری تک اودنلر و تک
دیگر / تاج اثری کتیرمندی. اینه نعت شریف
سورای یزیدورم :

دین شریفی هری اضر جهان انیا
تیرن یوردی تک عیوب جناب بریا
بختن مقرر شانکی اولدو لولاک ای حیات
اول سبب قش اولدی کم شمس قره اوش و سا
اون سگریک طله مولای سق ایلدی دلیل
لطنک محاسن میر ولوا شاه و کما
مسرانک سیر ادوب عالم تمجیب ایلدی
سرفرو نیلدی فک و شق اقدر ایلدی سکا
کیسه بولار کیم در مولایه بول سلسر حال
هشت حبت امانی سلسک جان واضح
باش آچی یایی آقدر سالکله پیدار
دایمک طاهرک بیک شاهی ایل دریا
سز شریفی سدی ... [اولدو ماشر]
دل شفاقت یایی (عربی) به یوم الحار .

(عربی) به برکون خیر کوندرم. برکون
طرفدن تولدن طولینق سوریلک و شاعر
کتیرلیدی . الی باشنده واردی . ایل کوزی ده
آقشیدی . کورده بوردی . کیش شقوری . اینه
قرشایی ، ایلرند بیتی دینلر کایق قایلرله
تام خاق ملقه سنه . سوب بر کیسه ایدی .
ترتیبی ، ذکاور زسی وردی . پکا (نوشه) .
لرند بر قایی و بر عدی . شعی و فالت ایلرکی
ایندیم و خلق شاعرینکده نه روح و فکرده
اولدینق آقلاق ایچون ایلر نوشه سدی . یزیدورم :

یاوب یا قیلم کوردی تخیلی
تسب ایلدی . وانه بزی
کوز نلر ایلدی بیک تخیلی
قول ای تی بویرخ دورانه بزی .
سوخ بر ککی سکا سن اولدی
منکرک قوی برکمن اولدی
اولرک برکتی بیک سن اولدی
کان کشیه ایلدی قافله بزی .
هریتن باشیری ایلدی آل قان
ایتم کورم اولدی آله اذن
نه سکت (حریا) سلاق جوان
بند واسر ایچن لانه بزی .
بلده برقوشه سدها :
بردرکاه بره درهین ازلدی
قاف قانک عقیق بزی
تکلیق راه حقیق بولدی
لدیل قدرک ضایق بزی .
بزم اسلر زودت ماء وطن
بودن وار ایلرین رب العالمین
وجود آمدن اول حسن حسن
قله سیرک بنایق بزی .

کیزلدر (عربی) تک کولنمه یایی
سری فاش ایلدی آسده لر جایی اچار دیکور
اوج حرف ، بسن قلمدن آلمدر دوسی
مکتب سحریش کله بزی .
الترده . بولدن بخت ایلرله ایش ، صبر لر دی
بری بیلدیم حال بولونان بریدن اولدو وکی
آدملرله عیارتم .
کله بیک دمه سولور ایق (سریک شق)
نایمده دونه شایان و شاعر دی بخت . اید سیم
عزت شعری

بودن اولدی اولدو اناطولینده . تاریخ
و نواحی قید ایلدی . اسی زمانلردن بری
توران مرتبه سکون بولدیق . غربی مورخ
(دومورخان) تک اناطولیک بری اهلینک
حرج اولدو میلاددن (۴۰۰۰) ییل اولدو تیری
تورک اولدینق اناطولی و قلمده به داتر اولان
تاریخده یازدیق سولم شمشک . اناطولید (۳۵۰۰)
(۲۰۰۰) ییل اولدینق باشلا بوق . رومر - آقاده
حیات و سبت ، اومان ، آرابو ، تورکنلر
ساجلرله ایخالیر ، عتایلر ، دها بر بوق
بویک کوچوک تورک سکونلرکله سلطنت سوردی
ارمن و روملرک سوکمدن کیک برار بولردن
آزادیل تورک اولانلرک املا تورک اولدیلر
تورکارک اسی زمانلرده جورله اوشا برقه استیلا
آلنده قالدیلر سرده بر اسمک روم وارمن
اندیزه کیریلک عبورینه هوشکای یازمدم .

یوقایی . اولی تاریخ و ناطه اسدا
ایضاح باشمدم ، شعی بکا . بیه ، روح
و حریت تمه سمدن دللر علاوه ایلک ایسته بوم .
بودن موزون اول سنه اولدو اناطولی
ایچیلرله ایدم . خلقیانه ناند بعضی نعلقلرده
بولونورکن آری صبرلورن سایلان انسان
کوملری آراسنده قوی مضابنلر بولشه
باشلام و حیرتک تمییب و تمیق ایلرکن بو آری
دینلر صبرلرک عین هر دن اولدو نیت قایم اولدم .
دجال اولدو قوتی ایدی که آرقی بولسا طریقه
ایتمی ، اداری عیقلک عین مودنده آیلرندن بخت
و نعلل شکانی ، بوقدر عینت آچیق بر
مندن ، بر مرمن اولانلرده بولنه بیلدی .

اناطولیدکی شهر و قصبیلرده روم وارنق
نای آلتنه اوله نیت تصادف ایتمک بولر سا
ویند نکلا کیم تورکاردن فرسندی . ذوق ، ماد لری ،
خانلرک مینش طررری و دوشو کیم لرنک بیسی
تلفات و جانیه امتقاد و فکرلرینک شکلی بر نورکن
اصلا فرسندی . اول کتیم بته کندیه امراض
ایتمک ایستدم ، بولرک بولدر قوتی مشایب
دعا و عیورسی عیالری ، اوزون صبرلر برده
اومورال منلرک ساشم بولدر . دیم . خایرک
بوختالی اولنه زه ایلدن داهر قارشیده دیکلیدی
یته هری عیلمده باشامده اولان ، قلم لسانی
بیلن آد برقم روم وارنق واردی . بولر
دعا ایق کوروشنده عیر سیمی و دها
اوزق روجله ، چوق فراتی سیه لر مالک
اولدیلری ، ایلداسل باشقه برات بولدیلری
بک آچیق سوردم کوسق بولردی . اوقات
قانع اولدم که تورکله نامه محسان ایلایه . تورک
قوشانده تورکجه سنده بولدیلری کوسق بولر
تاریخله یازدیق وجهه و قیلک خریستیان اولاق
اسلر اولدو قانل زور بولدر .

اولدو اول فیصلرده ایکن خلق شعریله
آراشد بولوردم . بکا (عربی) و (عربی)
کامنده ، اسل آدری آتین دیکر اولان
ایک آمدن بخت ایلدی . بولرک قاردش
اولدینق سولدیله و نعللری به دینی بیل
ایقتدی (جناب ، حرب) بولر ملدرک روم
ملاهدار اولدینق کله ری . (عربی) بوق سن اول
تولش ارلی فیصلر آخردن آخن طولا شیو .
دیدی ، بر بوق کیرسلر اولدین بخت بیلورده .
(عربی) رما . خریستیان چامت ایلدن
سایرکن اولدر بولرله محسان ایچ کولرک
حق دی حیایه ایله ایشک ایلدی زمانلر اولدر .

EK 5 İzzet Ulvi'nin 12 Kasım 1921 tarihinde Hakimiyet'i Milliye Gazetesi'nde yayımlanan "Anadolu Hristiyanları-2" adlı makalesi.

اناطولی خرسیتیانلری

- ۲ -

متممه بولایم ایشیم ایشدی دبیور که تمیمی بقدره عثمانی ایستلمه سدافند دبیورسی اولمسه اولمسه
برخرستیانلری مصلحتی تورکیا ایزولک ملت مجوسی خانی مکتوبی کرکنده بولایم اولمسه بولایم
برآمده اورولیک مصلحت محتاج بفرجه دکل اولمورده کوریک ایتمه لمی
ایستیم برخرستیانلری اولمسه عرض اولمورده .

داز بطریقخانه سنک سائن رسولری مبی بی
آناطولی تورک خرسیتیان چوچولری جمع و می
مکتبلرده حکومه لک هر دورلو قید ریختن آرده
اولازق تولد شانی تقیله یاندردکای حالده
بو حکم تورک یاوروسالده دلی و غریبی بوزمانلردز
ساملر بوجو سنک مسعی پک چوق قنلق
پامش ، پک بیوق نایزلر کورسورده لکن
فرمان ، فرمه ماره آخره و خلاصه ایزری
آناطولی تورکی بوزمنه سلقه و جیری برآزمیر
برقشدرکه بودنی بقی تاجور و بزمیدر .
شیدی بونی دوشو سینه داز پیلر شیشی و سان
بردن سرکزی اولتون زیاده بلون برنق ت
سیاسیه و جانی کسه که آناطولی تورکی خرسیتیان
تورکی اولوزکن اولورک لیدی قازدش کورسور
شو تمیق عقده هلیج بر مروت کورسور
بوتفصیردن خرسیتیان بوزک قدر اولم تورکده
مشول دکلر .
ایچی ایش و بیچی ایمان اله دوشو بوزک
سولیک لازمدرکه ایستلمه سدافند ساملق عومر
عدلی بی برایتدی برکیه قلدیردوق بئول اسلام
بمللری آیه و بریک جرمان بولان داز
پد بقضایمی تشکیلی کورسور اسلام تورک
قازدش عر شور مصر طرفده طاق ایتم
قائمیسز تورک اولان خرسیتیانلر اولمورده برکون
ایچول (اوارو) دوشورمدر ماشی قورسور
ایدران ایشی ایشی دوشو بوزم .
ایم برماشی رمی دیمده ایله طرک بوزان
ونایت فتح و ایچی شرفی براسد قبال وار
ایتمه بولک ایچین بوزکله قازماتلی ایشلرینه
مدخله و بیلهسی اولمش بو خرسیتیانلر
تورکیا بوزک سان مجلسی ختی مکتوبی کورسور
بوزمانلردز و خرسیتیان آروپاییمه بوزم و بوزک
جامعه سنه سماج باسده بر عرق دکل یا ایش
اولوزکن کوریکه ایشلری ایتمه برخرستیان
قازدش عرق وادردز بوی آملانایمور بوزک
ناسی اولایله کوی دوشورن بر آناطولی تورک
اورنودس خرسیتیانلر بوزمنه نظری سیریل
قکار جمویدر بر عرض ایلمه کورسور
کسکن دائره روحانی
تورک و دوشورس برخرستیانلر
باب ایشیم

تورکک ایش قوتلی سیدیس ، شون عالم
انقلابینه قازدش عرق شرق مدینتی غربه ، چین
تجارتی روحیه ، ایران ادبیاتی قازدش
ساحلرینه کورسورکی حالده وین ایشکی غیب
ایتمه بیدر . بو بر جوهردک بئول عرضی
ناسلر اوروسی بوزمانلردز دنیاک خرسیتیان
دیکشدرمش ، مدینتاری بررینه آملانمش
ملتری بررینه قانق بوزمنش و اله بوزک
حرب حاکم لینه یازماق ایصرتمش اولان تورک
یا کورسور بزیتمی و برمه مشدر : اوزدلی
ذاتاً تورک نازیک مناسی وادددر تورکک
نحاس ایتمی مدینتاری دنیاک قدم اعتباریه
اولدنی قدر کمال و رق اعتباریه ده عصره کورسور
اک قدرتی مدینتاری . چین ، ایران ، اسلام
مدینتاری کوی بوزونکی مدینتاری آنامی اولان
بوزمنتاری عاس ایچی شانی عرق بوزمنی غربه
کورسور اولتون پک بیوق شی المش اولدنی
خالده دینی و برمه مشدر . بودیت ، شان ، اسلام
موسی خرسیتیان اولان تورک بوزمنلر مقدس
کتابلری ماشقه بوشته دپارد اولدنی حالده
حاکمینه نای اولمشه اوکا حدافله صادرلیمی
حالده ایچین بوزم مشدر : ایتمه تورک ایچون کورسور
واسلی ضیت بودر . هلی یا بوزمنلر اولمورده
یا بوزمنلر ایچون یا بوشدر . لکن ارتق شیدی
کندیر بیوق او عرضی و کندیتمه ده بوزک زمانی
کلدر .
۱۸۲۶ تاریخه قدر داز ایلمه سنک
حاکمه اولمورده کورسور کورسور ایشلری
تورک دوشورکی اولتون سوزکرا خارجیه بر
سیاسی متکا بولاق عسبان شکونه میدان
آلیدی که ایتمه آناطولی تورک خرسیتیانلری
ایچم بوزمن سوزکه (بوزان متمه بولایم) لری
مسالم اولمورده . بر عصر دیزی ایچی لسی
دیکشدرکی بوزمنلر عثمانی مکتوبیک کورسور
قدر اعلالردن ایتمه ایله آناطولی تورک
خرسیتیانلری روحاً سماجاً عساکه و تقو دیزی
آلده آلفدیزی حالده شما آناطولی خرسیتیانک
دلی و عدای ، دلی دهانی و دلی دیش بوزا
یا بوشدر ایش بوزمنلر دلم بر مناسیقار که
بو کا عظم اولدنی قدر بوزمده مانس اولاده تورک
بوزمنلر عسکی مکتوبی اولدنی کورسور
حکومتی ادار بوزمن اسلام تورک دوشورمده بوزا

EK 7 Papa Eftim'in 9 Kasım 1921 tarihinde Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde "Anadolu Hristiyanları-2" başlığı ile yayımlanan Türk Ortodoks halka seslenen beyannamesi

توركلر واورتودوقسلسر

چوروم خريستيانلري بايا فقيم افندي ايله هم فكر اوله رق برابر يا شامق آرزولريني اظهار ايدسيورلر

چوروم اورتودوقسلسر داتره روحانيه سي جاهي ناسنه چوروم اورتودوقسلسر مقرر بوليد وگيلى (نيولولا) اورتودوقسلسر اشراقتدن كلستان اوغلي (خريستياطوس) امضاليله وارد اولان براتر اوله فامه ده چوروم و بيجدا و ذي اورتودوقسلسر كايه ساسنده (بايا فقيم) اقتديله هم فكر اوله رق آناطوليدنه براتليت مسئله سي اولماديني ، اسلام و خريستيان توركلره مسكون اولان آناطوليدنه اوله بر مسئله نك موجود و لهيه جيني اعلان ايله بر مائله نك اوله لاري آراسنه كيرمليريني و عصر لر دن رى سيه ر قاف ايچنده واسع بر حرريت مذهبيه . ظهور اولان خريستيانلره اسلام توركلر آرمسندنه بويله بر مسئله نك و حوديتي توهم ايچمليريني جهاه بر نيتمدن طلب ايچكده درلر . (آ. آ.)

ويتوتك وقاتي

ايتالين عيان امضاسيندن (سونجو) نك وقات ايتديكي رومادن بيلد بريلدور . (آ. آ.)

تنگه واپارطه مجلس عمر ميلري
تنگه واپارطه لولري مجلس عمر ميلري كشاد
ايدلمشدر .

معلوماته ريزه ياروم

صوك مرقا يا خريشده مجروح در شوب معلول
قالان دنيته خانه لر يزدنه تحت تدويد بولونان ادر بر
تقره معلولين صكر بيه مساوت هيتق نامت هلال
احرم صحنلي طرف دن هرته پديوزالايصر غرض
اصابت ايتك اوزده جماع صكر بيه ايكي بوذالاي
غرضش توزيع ايديله يكدن طاشرخا غروي
خسته خانه لري بر طباقتدن تنكر ايداكده دور .

EK 8 Anadolu Çorum Türk Ortodoks Cemaatinin Türk Ortodoks Patriklği kurulması isteklerine ilişkin 10 Kasım 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesin'de yayımlanan haber.

خصوصی تلغرافنامہ لرمز :

یونانی پطریقی اناطولی روملری ده طانیما یور

(مهله تیوس) ك اتخابی علیهنده عدلیه وکالتنه برشکایتنامه ویردیار وکندیاریك

آیری بر پطریق انتخاب ایده جکلری نی بیلدیردیلر

آنقره ، ۲۲ کانون اول (مخبر مخصوصمزدن) — روم پطریقلکنه (مهله تیوس) ك انتخابی وسیله سیله اناطولی خرسدیانلری استانبول روم پطریقخانه سی علیهنده عدلیه وکالتنه مراجعت و عرض شکایت ایده رك برسیاست و فساد اوجانی حالنه کلمش اولان پطریقخانه نی و پطریق قطعاً طانیما دقلری نی ، کندیاریك یونانی دکل ، تورك اورتودوقس ملتنه منسوب بر پطریق انتخاب ایده جکلری نی بیلدیرمشلردر .

عدلیه وکیلنك پطریق مسئله سی حقنده مخبرمزه بیاناتی

آنقره ، ۲۲ کانون اول (مخبر مخصوصمزدن) — عدلیه وکیل رفیق شوکت بکه مراجعت ایتمدم . اناطولیده کی تورك اورتودوقس ملتك استانبول پطریقخانه سی علیهنده واقع اولان شکایاتی حقنده عدلیه وکالتنك نه دوشوندیکنی استیضاح ایتمدم .

مشارالیه ، (مهله تیوس) ك صورت معلومه ده روم پطریقلکنه انتخابنك هیچ برقیمت و اهمیت قانونیه سی اولمادیغنی ، چونکه بو انتخابه اناطولیده کی تورك اورتودوقسلریله روملرك اشتراك ایتمه دیکنی سویله دی . « دشمن یونان اردوسنه یاردیم ایدن و وطنه قارشى براهانت و فساد اوجانی تشکیل ایله بن استانبول پطریقخانه سنه قارشى اناطولی روملریله تورك اورتودوقسلری اعلان خصومت ایتمشدر ، بو صورتله مملکتلرینه و تورکیا بوبوک ملت مجلسی حکومتنه محبت و مربوطیلری نی اظهار و اثبات ایله مشلردر . ، دیمشدر .

EK 9 Türk Ortodokslarının Meletios'un patrik seçilmesine karşı tepkilerini dile getirdikleri 22 Aralık 1921 tarihli Tevhid-i efkar Gazetesi'nde yayımlanan haber.

باق ياغنىك اوجوزنان حذر ايدىكنز

تورك اورتودوكس پطرىقلىكى تاسىسى طابى

چوروم وحوالىسى خرىستىانلىق ، بويوك ملت مجلسه عرضىسى

دست روحانىيه املاقل تجوز اولماق بوطاق
حرکته اينسار اليه استانبول روم پطرى
ويلىضامى هيچ بروك كندلرته ملاحيت
وماذونيت ورمه ديكنز بعض سىگفران اليه اوردو
سياسوى طرلرندن بر مسئله اولوق
ايستين المملوك حقوقي كيتيقي ، آناطوليه
موضوع بخت يله اولماز . بزه او اخذلر ده
يدهرزه بر طاقه افراى آرمسته بوكي نشانت
الله ايكنيك فوجفه بلته سونلر . ثانيا ، بورتوك
اوردووسى جامعتك (كسكن) دائره روحانيه
متره يولدى بايا اقيم اخذلرته بياننامه سنده دخو
ذكر ايدلركي وجهه دين عيسويت نامه كرك
پطرىقخانه وكر كسه يونان اوردووسى مامورلرنيك
بايدلرني وياقده اولدلرني اضاحي كه مسلمان
تورك قاروشلر بزه تطبيق اولقدهدر . خرىستيانلر
والساق ناعنه رده حكومت مليه مزون آناطوليه
بر تورك اوردووسى كاساسي ويلىضامى تاسيسو
رجا ايلرز .

آقرمه ، ۲۶ كانون اول (آنا آد) —
چوروم وحوالىسى تورك اوردووسى جامعنى
نامه متره يولدى وكيلى (پاپايقولا) و (كلسان
اوغلى خرىستوس) امضالرله بويوك ملت مجلسي
رپاسنه خارجه داخيه وءليه وكالترته آيدمى
عرضه كندلرشدر . چوروم وحوالىسى اوردووسى
جامعته آيدمى معروض مدال بيانلرته عالمديك
مباح اطلاع ايسال واسترحانك اسماني مذكور
جماعت نامه ننى ايلرز . اولاه عصرلرندن بوي
واسع بر حريت مضميه ودينيه اليه باشاءقدمه
اولدغىز آناطوليه تاويخلر كده تسليم ايتديكي
روم ، يله نيك ، غرق ناميله بر ملت يونانر .
ميلاد عيسادل عصرلرجه مقدم غربه طوغرى آقان
وآوروپانه بيك برانمش اولان توران مراندن ،
تورك ملتدن اولوب عيسوي بول ايتيش وپرزمانلر
روسيهك واوروپانك ده سواره جهاك ناموسى

هانكي مضطرب خرىستيانلر ؟

آتمه ، ۲۲ (ن) — (تايس) و (دهنى تفراف
خرنلرته نظراً ، نورد (سهيل) عوام قاره
سنده ، جهاك آناطوليه مضطرب (۱) بولونلا
خرىستيان اهالى قارشو دري توجهات بوردو
ايتديكي تكليفه اشراك ايتديكى درميان ايتتىز
و مذكور خرىستيانلر يادريم ايملك اوزره تدابير
اشخاىي حكومتدن طلب اولمشدر .

آناطوليه تورك اوردووسى قلميا طابى اولدغى
يونانلى باباس
(مله تيسوس)

نامه بوزقارمى برماقيه ملك اولان يونانلر
دين وملك حسيانندن بالاستفاده روم نامى
بوردى بورتوك اوردووسى جامعنى ، « عرضي
ديكتر ، يانكس ملبش دكتر » قاعده منحه عادات
وحنات مليه نرى ترك ايتديكمرله ناس ومنتقى
بولدىي وجهه روم ذكل خرىستيان بورتوكرز .
نامه عليه داخا ايلاك ايجون جالدينامى واضح دين
عيسويت حضرت يسوع انبرى مقتضاسدن بولونان
ويلىضامى اسادل اوجامى وساعت منبى حاله سوقان

توحيدانكار — آناطوليه ساكن خرىستيانلر
حضور ورفاه ايتيمده بولوندلرني هرگون اعلاز
ايدوب طور بولرله بناء عليه خرىستيانلر مضطرب
بولوندىي حقنده ونايلرلرندن بايلان برباعدا لرك
حالا بعض محالده حسن قبول كورمه مي موجب
حيزدمه آناطولى آذانسك لاددى تفرانامه سنده
تبليغ ايتديكي اوزره آناطولى خرىستيانلر
كرك مئانساني ، كرك پطرىقخانه قلميه
طابى ايلر و عرضاً تورك ، فقط دينا خرىستيانلر
اولدغىي ، هي زمانده آناطوليهك رجمه ريشه
ادارمندن سمون بولوندلرني بركره ده اعلاز
ايده ناري جوتلا آناطوليهك خرىستيانلر كلسنرلر
ورنلر يادريم ايدلرسته بخت ايملك آرقه
مذال سرلر ووشو بول ماقتدن ايلر كورمى

EK 10 Anadolu Türk Ortodokslarının Türk Ortodoks patrikhanesi kurulması isteklerine dair 24 Aralık 1921 tarihinde Tevhid-i Efkar Gazetesi'nde yayımlanan haber.

İSTANBUL

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MÜSTAKİL TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ

Galata 16/12/950

BAŞ EPİSKOPOSLUĞU

Merkez: Galata Panayır KİLİSESİ

Telefon : 42612

Sayın Başbakanlık Müsteşarlığına

Ankara

6/12/950 tarihinde İstanbul Polis Müdürlüğü I/inci Şubesi tarafından, Yüce makamınızdan Ankaraya davet edildiğim telefonla tarafıma tebliğ edildi. Mide ve zafra kesesi şiddetli ağrılarından çok ıstırap çekmekliğim dolayısıyla bu yolculuğu şimdilik yapamayacağımı makamınıza bildirmelerimi arz etmiştim. Şimdi ağrılarım oldukça hafifleşti ve seyrekleşti. Bu yolculuğu zaruri olarak şimdi yapabilirim umidindeyim. Ankaraya gelmem şimdi mutlaka gerekiyorsa, emr ve işarınıza muntazım. Eylülde almak zaruretinde olduğum tahsisatımın son taksiti, Ekim ayını olsun geçirmeme kâfi gelmedi. Çünkü, aile efradımın kira ile oturmakta bulunduğları Evi tahliye etmemiz ve kendi evimize taşınmamız gerekti. Bunun için kiracılar tarafından harap edilen evimizin evvela tamiri gerekiyordu. Bu tamire elimizdeki para yetmediği gibi, yeniden şuraya buş pay on iki bin lira da borç yapmak zorunda kaldık. Tanrı şahidimdir ki; bir taraftan borcumuzun, diğer taraftan günlük dar geçimimizin taziki, milli savaş sıralarında bana musallat olan eski hastalığımı açıkladı. İmni; yaklaşan yılbaşı yortularımızı da yoksuluk içinde karşılamaya mecbur bulunduğumuz göz önüne alınarak, bu yolculuk masrafından olsun bizi esligemenizi derin saygıyla dileyerek emrinizi bekliyorum.

Sayın Başbakanımıza ve Yardımcısına hayir dualarımı vesitanızla sunarım.

İçli Duacınız
Papa Eftim

Takdim
14.12.951

Papa Eftim

EK 15 Papa Eftim'in Başbakanlığın Ankara'ya davet edilmesine karşılık olarak verdiği cevap **BCA-BME:18 102 9.**

انا طولی پطر یقلسکی

زغفرانیوک رئیس روحانیسی بابا (برمانوس)

عین فکروودر

آقره : ۲۱ — زغفرانیولی توروک اورتو-
دوقلری نامه رئیس روحانی بابا (برمانوس)
امضا- یله آتیدمی تاغرافنامه وارد اولمشدر .
« منافع خود پستداتلرینه بزلری سررشته
اتخاذ ایدمک حقوق مقدسه و طایفه صلی پامال
ایلمک اجتناب ایلین بعض اجابله یونانلارک
و یونانلر بیکی متایه سنده اولاه استانیول
پطر یقلسکی افعال و حرکاتی رد و تشهره تصدیله
مقدما وقوه ولای صمیمی سر اجمعه صلی تکر اوله
سیاست و وظیفه بشعیت برده سی آلتنده آمال
سر دودملرینه بزلری آلت ایدینه دره حال و استقباله
مداخلات متوالی لرینه بر زمین اخضارینه یلمه تزله
برکونا و کالت و برمدیکمزمک و بوتون موجود یتمزله
یوکی افعال و حرکاتی رد ایلدیکمزمک - مان مدنیته
نشر و اعلان بو یوزولسی استرحام ایله ایچنده
بولوندیغیز مبارزه حقنک حسن صورتله نتیجه یذیر
اوله درق مشترک آنا وطنمزمک بر آن اول استغلامی
جاب حقدن تضرع ایلرز . »

امور اصمک عاقلرله یا ورمی

نامه قوریدیمون ریاستندن تالیتم ایلمشدر :
بوگون حلال اجر طرفندن آسیر - شهید
شایطان و افراد حائل لرندن فرق بش نفوسه
سکسان ایکی ایرا الی یچق متره فایله یتمش
درت متره سر یقان بزی یگری درت قادین
یگری چو جق چور ایی یوزیم ایلمشدر - قوم یونک
حائلر نامه حلال اجزه عرض تشکر ایتمشکنک
وهنوز سر اجمت ایتمیان دیکر حائل لر اده کلجک
چهار شیه کوننه قدر حائل قوم یوننه سر اجمله
ایملرینی قیدایتدیرملری اعلان اولور .

EK 11 Safranbolu Türk Ortodoks cemaatinin Anadolu'da Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulması isteklerine ilişkin 29 Aralık 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yayımlanan haber.

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Emniyet Genel Müdürlüğü

Önemli İşler

Özel sayı :

Genel sayı : 418

1 / 1947

Özeti :

EMİNET ASKİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET BAŞKANI

Türk ortodokslar dinsel başkanı Papa Eftim Erenerol
imzasıyla İstanbul-Beyoğlu postahanesinden çekilmiş
29/5/1947 tarihli tel örneğidir.

Dişigi

Sayın İç Bakanımız Şükrü Sökmensüer,

23 yıldanberi Fener papaları ile ve rumlukla resen her
ilgisini keserek müstakil Türk Ortodoks kilisemize bağlanan ve türk
ortodoks kilisesi olarak tescil edilen galata HRİSTOS KİLİSESİNİN fener
papalarına teslim edilmesi emir ediliyor. Türkiye Cumhuriyetinin Anaya-
sasının her vatandaşa verdiği şerefli türk adını hâla benimsemeyi ken-
dilerine zul ve leke bilen kimselere millî emellerimin tahakkukuna hiz-
met eden ve edegelmekte olan bir kiliseyi teslim etmeğe asla millî vic-
danım razı olamaz. Hiç bir suretle Türk vatan ve milletinin hayırına
olmadığına kaani olduğum ve her türkün gibi benim de millî izzeti nefsi-
mi kiran yüregime iyileşmez yara açan ve millî idealimi benimle beraber
canlı canlı mezara sokan bu yanlış ve bütün bütüne kanunsuz olan bu
kararın tashihini büyük türklük namına içli yürek sızısı ile diler ve
derin saygılarımı sunarım .

Aslı gibidir
30/5/1947

EK 13 Papa Eftim'in Hristos Kilisesi'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne Teslim Edilmemesi
İçin Fener Rum Patrikhanesine Çektigi Telgraf. **BCA-BME:65 406 11.**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

B.6.N.

20/1/49

1229

Çırnak

İstanbul 111

Metropolluk Mektupı sayı 636

15/12/549

İsmail Hakkı Hakkı Hakkı Hakkı

F e n e r .

Belirtilen Hristos Kilisesi ile İcaresindeki eşyanın Patrikhane Ben Sıradı Meclisi azasından Aydın Metropolitdi Yannakios Arabacıoğlu, Arınopolis Metropolitdi Konstantinos Alatopoulos ve Ayvalık Metropolitdi Agatangelos ile Patrikh Mükurk Ağavirdi Hristos Angelidis tarafından 18/6/1947 de tanzim ettikleri bir zabıt ile devir ve teslim alındığı ve bu tarihten beri mekür Kilisenin Patrikhane idaresinde bulunduğu anlaşılmıştır.

Kayıt, 11/12/549 tarih ve 1/12/1947 sayılı dilekçe karşılık olarak tebliğ olunur.

İstanbul Valisi Y.

(İmza)

EK 14 Hristos Kilisesi'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne Devir edildiğine ilişkin belge.BCA-BME:18 102 9.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan halklar mozaiğinin en ilginç örneklerinden birisi de bugün İç Anadolu Bölgesi diyebileceğimiz ya da antik ve turistik adı ile Kapadokya'da yaşamış olan Karamanlılardır¹.

Karamanlıların kökenleri ile ilgili yapılan araştırmalarda iki hakim görüş ileri sürülmüştür. İlk görüşün savunucularına göre, Karamanlılar Rum Ortodoks halkındandır. Ancak bu halkın yaşadığı bölgedeki ağır Osmanlı baskısı, Türk dilinin zorunlu kullandırılması ve Rumca eğitiminin yüzyıllarca verilmemesi gibi nedenlerle Karamanlılar bu dili unutarak zamanla Türkleşmişlerdir².

İkinci görüşü savunanlara göre, Karamanlılar Türk halkındandır. Karamanlıların Türkçe konuşmasını unutmamaları, Türk dilinden başka bir dil bilmemeleri, aile yaşantılarının tamamen Müslüman Türklerinki gibi olan bu Hıristiyanların, tekkelerdeki ilahi ayinlere katılmaları, hatta bu halka ait mezar kitabelerinde Türk-İslam adlarının yazılı olması Karamanlıların Türk olduğunun en önemli delilidir³. Osmanlı Şeriye Sicilleri üzerinde yapılan araştırmalarda da Karamanlıların Türk unvan ve soyadları kullandıkları belirlenmiştir⁴.

Göktürklerin dağılması sonucu Orta Asya'dan çıkan Türkler iki koldan batıya doğru hareket ederler. Karadeniz'in güneyinden Anadolu yönüne ilerleyen Türkler

¹ Orhan Türker, "Anadolu Mozaiğinden Bir Kayıp:Karamanlılar", **Hürriyet Gösteri**, Sayı: 133, (Kasım, 1991), s. 82.

² Faruk Sümer, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", **Bellekten**, XXVI/96 (1960), s. 575.

³ Cami Baykurt, **Osmanlı Ülkesinde Hıristiyan Türkler**, İstanbul, 1932, s. 24.

⁴ Hasan Fehmi Turgal, "Anadolu'da Gregoryen ve Ortodoks Türkler", **Ülkü**, IX/49 (Mart, 1937), s. 173-182. Şeriye Sicillerini tarayarak Karamanlıların Türk soyundan geldiğini ileri süren diğer iki makale ise; Fehmi Aksu, "Isparta'da Hristiyan Türklere Dair", **Ün Isparta Halkevi Mecmuası**, XV/45-46 (Kasım, 1937), s. 643-646. Ayrıca bkz. M. Mesut Koman, "Anadolu Hıristiyanlarında Türk Adları", **Konya Dergisi**, III, (İkinci Teşrin, 1936), s. 180.

Müslümanlarla karşılaşarak, inanç benzerliği başta olmak üzere siyasi ve ekonomik sebeplerle İslamiyet’i kabul ederken, Hazar Denizi’nin kuzeyinden geçerek Karadeniz’in kuzeyindeki stepleri işgal eden Peçenek, Uz ve Kumanlar Bizans İmparatorluğu ile doğrudan ilişkiye girerek, Bizans ülkelerine akıncı, paralı asker ve mülteci olarak katılırlar. Bu Türk boyları, Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri sonucu Hıristiyanlaşarak bir bölümü yerli halka karışmış, diğer bölümü de Türkopol adlı askeri kıtaları meydana getirmişlerdir⁵.

Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan’ın Bizans Devleti’ne karşı kazandığı Malazgirt Zaferi’nin nedenleri arasında Bizans orduları içerisindeki Türk olan Hıristiyanların savaşta pasif kalmaları ve Alparslan’ın ordusunun saflarına geçmelerinin etkisi olduğu da bilinmektedir⁶.

Karamanlılar, bütün bu tartışmalar bir yana kendilerini en iyi tanımlayan dizeleri yine kendileri yazmışlardır;

“Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz

Ne Türkçe yazar okuruz ne de Rumca söyleriz

Öyle bir mahludi hattı tahrikatımız vardır

Hurufumuz yonanice Türkçe meram eyleriz”⁷.

J. Eckmann; Karamanlı adının, Anadolu’nun Türkçe konuşan Hıristiyanlarına verilen bir ad olup ilk defa 1553-1555 yıllarında İstanbul’da ve Anadolu’da seyahat eden Hans Dernshaw’ın seyahatnamesinde, “*caromonos*” şeklinde geçtiğini belirtmektedir⁸. Adları Osmanlı arşiv belgelerinde, “*zimmiyan-ı karaman*” veya yalnız “*karamıyan*” tarzında geçen bu insanlar daha çok kendilerinden “*Anadolu Hıristiyanları*”⁹, “*Hıristiyan*

⁵ Harun Güngör, “Karamanlıca (Grek Alfabeli Türkçe Kitabe) Bir Kitabe”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 33, (Aralık, 1984), s. 95-98. Ayrıca bkz. Orhan Türkdoğan, “Anadolu’da Ortodoks Türkler”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, (Mayıs, 1997), s. 124; Yonca Anzerlioğlu, **Karamanlı Ortodoks Türkler**, Ankara, 2003, s. 60.

⁶ Hasan Fehmi Turgal, **a.g.m.**, s. 98.

⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, “Karamanlidika, Yunan Harfleri İle Basılı Türkçe Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası”, **Bellekten**, XXXVIII/52 (Ekim, 1974), s. 758.

⁸ Janos Eckmann, “Karamanlıca’da Birkaç Grendium Terkibi”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, (Mayıs, 1989), s. 90.

⁹ Robert Anhegger, “Evangelinos Misailidis Efendi ve Türkçe konuşan Dindaşları”, **Tarih ve Toplum**, IX/50 (Mayıs, 1988), s. 79.

Türkler” yada “*Türk Ortodoksları*” olarak bahsetmektedirler¹⁰. “ *Temaşa-ı Dünya ve cefakar-u cefakeş*” adlı kitabın yazarı olan Evangelinos Misailidis, Anadolu’da yaşayan Türk Ortodokslarına “*Karamanlı*” denilerek, bu halkın Yunan Ortodoks Kilisesi’ne bağlı olan Rumlar ile karıştırılmaması gerektiğini vurgular¹¹. J. Eckman, Türkçe konuşan bu Ortodoks cemaate “*Karamanlı*” adı verilmesinin sebebini bu halkın yaşadığı bölgeye bağlar. J. Eckman, Karamanlı yerleşim yerlerini geniş bir coğrafi alan çizerek, Suriye’de, Balkanlar’da, Baserabya’da ve hatta Kırım’da Türkçe konuşan Ortodokslara rastlandığını, ancak esas Hıristiyan Türk halkının, Türk-Yunan nüfus mübadelesine kadar Trabzon-Fırat-Toros-Silifke hattının batıya düşen kısmında özellikle Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgesinde, Karadeniz sahil kesiminde, İstanbul’da ve daha başka yerlerde dağınık olarak oturmakta olduklarını belirtmektedir. Yine Eckman’a göre, 14. yüzyılda bu Hıristiyan Türklerin büyük bir kısmı Karaman Beyliği’nin himayesine girdiği için daha sonra bütün Hıristiyan Türkler ve daha önce Karamanlı Beyliği’nin dışında yaşayanlar da “*Karamanlı*” adını almışlardır¹².

Yonca Anzerlioğlu ise; bazı Ortodoksların Karamanlı olarak adlandırılmasının, Karamanoğulları’nın hakim olduğu sahada yaşamış olmalarından dolayı sadece coğrafi bir isimlendirmeye bağlamanın doğru olmadığını savunur. Kardeşi ile taht mücadelelerinde Bizans Devleti’ne sığınan İzzettin Keykavus’un hem Karamanoğulları hem de Bizans Devleti’nde Hıristiyan Türkmenler yani Türkopoller tarafından desteklenmesi arasında bağ kurar. Hıristiyan Türklerin, Karamanoğulları ile akraba olduğu sonucuna varır¹³.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul’un fethiyle birlikte şehrin nüfusunun arttırılması konusunda doğu ve batı vilayetlerine emir göndererek bir takım unsurların getirilerek şehirde iskan edilmesini istedi. İstanbul’ un fethinden sonra iskan edilen unsurlar arasında “*Karamanlılar*” adıyla anılan bir cemaatin varlığı da kabul edilmektedir. Fatih Sultan Mehmet bu iki kültürü de yakından tanımak, Karamanlıları İstanbul’ a yerleştirirken bu unsurun iki farklı topluluk arasında köprü vazifesi göreceğini ümit etmekteydi. XIX.

¹⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Kanunevvel 1921.

¹¹ Mustafa Ekincikli, **Türk Ortodoksları**, Ankara, 1998, s. 121-122. Ayrıca bkz.Turgut Kut, “Evangelinos Misailidis Efendi”, **Tarih ve Toplum**, (Aralık, 1987), s. 22-26.

¹² Janos Eckmann, “Anadolu Karamanlı ağzlarına Ait Araştırmalar, I.Phonetica”, **AÜ DTCF Dergisi**, VIII/I (Mart, 1950) ,s. 165.

¹³ Yonca Anzerlioğlu,“Ortodoks Karamanlılar”, **Türk Kültürü Dergisi**, XL/468 (Mayıs, 2002), s. 34-35.

yüzyılın sonlarında Osmanlı ülkesinde yaklaşık olarak dört milyon Rum yaşadığı ve bunların yarısının da Karamanlı olduğu tahmin edilmektedir¹⁴.

Karamanlılar dini açıdan bağlı oldukları Ortodoks kilisesinin yazısı olan Yunan alfabesini kullanmışlar ve bunu konuştukları dili yazıya dökmek için başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Başka bir deyişle Yunan harfleri ile Türk dilini yazıya dökerek kitaplar ve gazeteler basmışlardır¹⁵. Avram Galanti, “*Ankara Tarihi*” adlı kitabında dini işleri kolaylaştırmak amacıyla; 19. yüzyılın başında Ankara Metropoliti Antalyalı Serafim Rakip’in Ortodoks dinine ait, Yunan harfleri ve Türkçe diliyle Venedik’te basılan ve üç ciltten oluşan bir eser meydana getirdiğinden bahseder¹⁶. Türkiye’de yayımlandığı bilinen ilk Karamanlca gazete “*Anatoli*” adı ile 1840’ta İstanbul’da E. Misaelides tarafından kurulmuştur¹⁷. Bu alfabe ile birçok kitap neşredildiği gibi, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Konya gibi illerde ağırlıklı olmak üzere, Anadolu’nun her yerinde bu halka ait mezar taşları, kilise ve çeşme kitabeleri ortaya konulmuştur¹⁸.

“*Karamanlı*” tabiri Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar kullanıldı. Osmanlı’nın milli şuur sahibi olan idarecileri, Rum Ortodokslara karşı Ortodoks Türkleri koruyup kolladılar. Sultan II. Mahmut, Ortodoks Türklerin koruyucusu oldu. 1828-1829’daki Yunan isyanı ve bu isyanın Rum Patrikhanesi tarafından desteklenmesi üzerine Ortodoks Türkler ile daha yakın ilişkiler kurdu. Karamanlı kiliselerinin tamir ve inşasına yardım etti. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumca öğretim yapan Rum öğretim okulları, Karamanlıları ve diğer Ortodoksları Rumlaştırma gayreti içerisine girdiler. Bu Rumlaştırma gayretlerinde Osmanlı ülkesinde yayılan Batılı misyonerlerin de önemli etkisi vardı¹⁹. Amerikan Board Misyonerleri, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan ve Karamanlca alfabesini kullanan insanların da Rum olduğunu kabul ederek İncil’i Karamanlcaya çevirmişler, Karamanlca olarak birçok risale, kitap ve broşür basmışlardır. Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlara hizmet etmek düşüncesinde olan bu misyonerlerin

¹⁴ Bülent Atalay, **Fener Ortodoks Rum Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı yay., İstanbul, 2001, s. 185.

¹⁵ Orhan Türker, **a.g.m.**, s. 82.

¹⁶ Avram Galanti, **Ankara Tarihi**, İstanbul, 1950, s. 116. Karamanlca hakkında daha geniş bilgi için **bkz.** J.Eckmann, **a.g.m.**, s. 90-97. Ayrıca **bkz.** Harun Güngör, **a.g.m.**, s. 96-100.

¹⁷ Talat Tekin, “Grek Alfabesi ile Türkçe”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 3, (Mart, 1984), s. 21.

¹⁸ Ömer Arısoy, “Hıristiyan Türkler”, **Tarih ve Düşünce**, (Eylül, 2002), s. 30-33. Karamanlılara ait bir kitabe için **bkz.** Yıldız Demiriz, “Eskişehir’de Karamanlca Bir Mezar taşı Kitabesi”, **Tarih ve Toplum**, II/66 (Haziran, 1989), s. 34. Ayrıca **bkz.** Gürsel Korat, “Yunan Harfleri İle Türkçe”, Sayı: 175, **Atlas**, (Ağustos, 2003), s. 65-74.

¹⁹ Ömer Arısoy, **a.g.m.**, s. 32.

Karamanlıca olarak yaptıkları yayınlar halk arasında büyük rağbet görmüştür²⁰. Rum Ortodoks Patrikhanesi, ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra kendine tabi Ortodoksları Rumlaştırmaya çalışmıştır. Bu Rumlaştırma etkinliklerinden rahatsız olan Kumkapı ve Longa'da oturan Karamanlılar, 1870'de kiliselerindeki dini törenlerin Türkçe yapılması için Osmanlı Hükümeti'ne müracaat ederek, milli bir Türk Kilisesi kurma isteğinde bulunurlar. Bu isteklerine bir yanıt alamayan bu halkın, Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrı bir kilise kurmak için tekrar Sultan Abdülhamit'e başvurdukları da bilinmektedir²¹.

Fener Patrikhanesi Türk Ortodokslarını Yunanlaştırmak için önce Kayseri Zincidere'de bir ruhban okulu daha sonra da kız yetimhane okulları açar. Bu okullarda Yunanistan'dan getirilen Megali İdeacı profesörler tarafından eğitilen Türk Ortodoks gençlerin bir büyük bir kısmı, bütün bu çalışmalara rağmen dillerini ve benliklerini korudular²². Patrikhane ve Yunanistan'a rağmen, Karamanlılar ve Müslüman Türkler arasında gözle görülür bir uyumsuzluk olmamıştır. Patrikhaneye bağlı Rumlar işgal kuvvetlerinin yanında yer alırken, Türk Ortodoksları ise Milli Mücadeleyi desteklediler. Fener Patrikhanesi hiçbir zaman Karamanlıların Türk olduğunu kabul etmedi. Fener Patrikhanesi tarafından her zaman Karamanlılar "*Anadolu Rumları*" olarak adlandırıldı.²³.

²⁰ Gulbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar Ve Pontus Meselesi", **Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Enst. Dergisi**, Sayı: 10, Kayseri, (Ekim, 2001), s.192-194.

²¹ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 186.

²² Nurettin Peker, "Türk Dostu Değil, Türk Oğlu Türk Papa Eftim'in Arkasından", **Tarih Konuşuyor**, VIII/52 (Mayıs 1968), s. 181.

²³ Bülent Atalay, **a.g.e.**, s. 181.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

GİRİŞ 3

I- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKSLARI 8

A-PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKSLARININ MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ 8

1- Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının Fener Rum Patrikhanesi'nden Ayrılmaları 8

a) -Papa Eftim Kimdir? 8

b) -Anadolu'da Türk Ortodoks Halka Yönelik Yunan Propagandaları ve Türk Ortodokslarının Tepkisi 10

2- Türk Ortodoks Kilisesi Kongresi'nin Toplanması Ve Türk Ortodoks Kilisesi'nin Kurulması 22

II- LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE SONRASINDA PAPA EFTİM VE TÜRK ORTODOKSLARI 25

A- NÜFUS MÜBADELESİ VE TÜRK ORTODOKSLARI 25

B- FENER RUM PATRİKHANESİ'NDE PATRİK SEÇİMİ SORUNU VE PAPA EFTİM 32

1- Lozan Antlaşması ve Fener Rum Patrikhanesi 32

2- Meletios'un Patrikhaneden Uzaklaştırılması Patrik Seçimleri ve Papa Eftim.....	33
a)-Meletios'un Fener Rum Patrikhanesi'nden Uzaklaştırma Çabaları.....	33
b) -Papa Eftim'in İstanbul'a Gelişi ve Patrikhane	36
c) -Patrik Seçimleri ve Papa Eftim'in Tavrı	39
III-TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN İSTANBUL'A TAŞINMASI.....	43
A-PAPA EFTİM - GRİGORİOS MÜCADELESİ VE İSTANBUL RUMLARI	43
B-TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ GALATA PANAIYA KİLİSESİ'NDE.....	46
1- Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Altın Yılları	46
2- Türk Ortodoks Patrikhanesine Yeni Cemaat Sağlama Girişimleri: Gagavuzların Türkiye'de İskanı	52
C-TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ'NİN VARLIK MÜCADELESİ.....	55
1- Fener Rum Patrikhanesi'nin Panaiya ve Hristos Kiliselerini Türk Ortodoks Patrikhanesi'nden Alma Girişimleri.....	55
2- Patrik Athenagoras Dönemi Kıbrıs Olayları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi.....	57
SONUÇ	62
KAYNAKÇA.....	65
EKLER	74